

92-14

T.C.  
GAZİ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

## GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KOSOVA SORUNU

### YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan  
Pınar YÜRÜR

Tez Danışmanı  
Prof. Dr. Refet YİNANÇ

Ankara - 1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU  
DOKÜMANTASYON MERKEZİ



T.C.  
GAZİ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

## GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KOSOVA SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan  
Pınar YÜRÜR

Tez Danışmanı  
Prof. Dr. Refet YINANÇ

Ankara - 1999

T 92714

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Pınar YÜRÜR'e ait "Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

BAŞKAN Prof. Dr. Refet Yinanç

ÜYE Doç. Dr. Mustafa BALCIOĞLU

ÜYE Doç. Dr. Osman Metin ÖZTÜRK

## ÖNSÖZ

Yugoslavya Federasyonunun 1991 yılında dağılması ve Federasyonu oluşturan dört cumhuriyetin bağımsızlıklarını ilan ederek ayrı birer cumhuriyet olmasından sonra Sırların bu bölgelerde sınırlarını korumak amacıyla başlattığı saldırılar kanlı savaflara yol açmıştır. Önce Hırvatistan'da, ardından Bosna-Hersek'te başlayan çatışmalar ancak Uluslararası örgütlerin arabuluculuğu ya da müdahalesi ile durdurulabilmiştir. Son yüzyılda Balkanları karıştıran milliyetçilik dalgasının son kurbanı Kosova bölgesi olmuştur. Kosova'yı bugünkü çatışmaların ortasına iten sebepler tarihte yaşanan önemli gelişmelere dayanmaktadır.

Tez hazırlanırken; Gazi Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Ankara Üniversitesi Kütüphaneleri, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi kaynaklarından yararlanılmıştır. Tezin son bölümü güncel Kosova Krizi ile ilgili yeni gelişmeleri içerdiğinden bu bölüm için daha çok internet web sayfaları, gazete, dergi ve diğer periodik yayınlardan faydalanılmıştır. Ayrıca ulaşılabilen Yugoslav resmi kaynaklarına ve bölgede araştırma yapan kişilerin görüşlerine de başvurulmuştur.

Bu çalışmamda bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanıma ve diğer hocalarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

## BİRİNCİ BÖLÜM

### YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA SORUNU

I. Yugoslavya Krallığı Döneminde Kosova	6
A. Sırp-Hırvat Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı Dönemi	6
B. İki Savaş Arası Dönem	8
1. Yugoslav Hükümetinin Arnavutlara Karşı Tutumu	8
2. Slav Kolonizasyonu ve Arnavutları Göç Ettirme Politikaları	10
3. Balkanlarda İşbirliği ve Yugoslavya	13
4. 1937 Sırp Memorandumu	14
C. Kosova Bölgesinin Ekonomik Yapısı	15
II. Yugoslavya Federasyonu Döneminde Kosova	18
A. II. Dünya Savaşı Yıllarında Yugoslavya ve Arnavutlar	18
B. Yugoslavya'nın İşgali Sırasında Oluşturulan Örgütler	20
1. Sırp ve Hırvat Direniş Örgütleri	20
2. Arnavut Örgütleri	22
3. Yugoslav Komünist Partisinin Kosova Politikası	25
C. Tito ve Yugoslavya Federasyonu	27
1. Yugoslav Kurtuluş Savaşı	27
2. Kosova'nın Ele Geçirilmesi ve Sırbistan'a Bağlanması	29
3. Tito'nun Kosova Politikası	31
4. Arnavutluk İle İlişkiler	34
5. Kosova'da Rankoviç Terörü	35

## İKİNCİ BÖLÜM

### YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİNDE KOSOVA

I. Kosova'nın Statüsünün Değişmesi	39
A. Yugoslavya'daki Anayasa Değişiklikleri ve Kosova'ya Etkisi	39
1. 1963 Anayasası	39
2. Yugoslav Hükümetinin Kosova Politikasında Yumuşama	41
3. 1974 Anayasası ve Özerklik Kazanılması	45
II. Yugoslavya'da Bunalımlı Yıllar	49
A. Yugoslavya'da Milliyetçiliğin Tırmanması	49
1. Milliyetçi Unsurlar ve Arnavut Milliyetçiliği	49
2. Bunalım Yıllarında Kosova'nın Ekonomik ve Siyasi Durumu	52
3. Kosova Olayları ve Kosova'daki Örgütler	54
B. Miloşević ve Kosova Politikası	58
1. Miloşević İktidarından Önceki Gelişmeler	58
2. Miloşević ve Şovenist Sırp Milliyetçiliği	61
3. Sırbistan'ın Kosova Darbesi ve Özerkliğin Kaldırılması	64
4. Kosova'nın Bağımsızlığını İlan Etmesi	69
III. Yugoslavya'nın Dağılması ve İç Savaş	71
A. Yugoslavya'yı Dağılmaya Götüren Sebepler	71
B. İç Savaş Yıllarında Kosova	75

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### KOSOVA KRİZİNİN BOYUTLARI VE KOSOVA'NIN GELECEĞİ

I. Kosova Krizinin Dünya Gündemine Oturması	81
A. Kosova Arnavutlarının Bağımsızlık Mücadelesi	81
B. Dayton Antlaşması'nda Kosova	87
C. Kosova Kurtuluş Ordusu	90

D. Çatışmaların Başlaması	94
E. Diplomasi ve Barış Çabaları	97
F. Rambouillet Görüşmeleri	101
G. Balkanlarda Yeni Bir Savaşın Kıvılcımları	103
1. NATO'nun Kosova'ya Müdahale Etmesi	103
2. NATO Operasyonuna Yönelik Tepkiler	107
3. Harekatın Sona Ermesi ve Barış Antlaşması	109
II. Batılı Devletlerin ve Bölge Devletlerinin Kosova Krizine Yaklaşımları	112
A. Amerika Birleşik Devletleri	112
B. Avrupa Devletleri	114
C. Rusya Federasyonu	116
D. Bölge Devletleri	118
1. Arnavutluk	118
2. Makedonya	120
3. Yunanistan	122
E. Türkiye ve Kosova	123
1. Kosova'daki Türk Varlığı	123
2. Kosova Krizi'nde Türkiye'nin Tutumu	126
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	135
EKLER	
Ek 1 , " Yugoslavya 1945-1991 "	140
Ek 2, " Kosova'da Arnavutların ve Sırpaların Yaşadığı Yerler "	141
TÜRKÇE ÖZET	142
İNGİLİZCE ÖZET	143



## KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	:	Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı
a.e.	:	Aynı eser
a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
a.g.m.	:	Adı Geçen Makale
AÜ SBFD	:	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi
bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
Çev.	:	Çeviren
GÜ SBE	:	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haz.	:	Hazırlayan
HKC	:	Halk Kurtuluş Cephesi
İng.	:	İngilizcesi
KDB	:	Kosova Demokratik Birliği
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
KMKH	:	Kosova Milli Kurtuluş Hareketi
KUKH	:	Kosova Ulusal Kuruluş Hareketi
KFOR	:	Kosova Barış Gücü
KP	:	Komünist Parti
LNC	:	Arnavutların Ulusal Kuruluş Hareketi
MBD	:	Mülkiyeliler Birliği Dergisi
md.	:	madde
MUP	:	Sırbistan İçişleri Bakanlığı
no.	:	numara
NATO	:	Kuzey Atlantik İşbirliği Teşkilatı
OBİV	:	Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı
SKP	:	Sırbistan Komünist Partisi
UÇK	:	Kosova Kurtuluş Ordusu
UDBA	:	Yugoslav Gizli Polis Örgütü
YFHC	:	Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti
YFC	:	Yugoslavya Federal Cumhuriyet
YKP	:	Yugoslav Komünist Partisi

## GİRİŞ

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlarda yaşanan etnik çatışmaların yeni durağı Kosova bölgesi olmuştur. Kosova, üzerinde yaşayan Arnavut çoğunluğun bağımsızlık, Sırp azınlığın da bu topraklarda eski hakimiyetlerini yeniden kurma mücadelelerine sahne olmaktadır. Kosova'da 80'li yıllarda patlak veren ve günümüzde şiddetlenerek devam eden Kriz ile birlikte, etnik, dini ve milliyetçi kavgaların hep gündemde olduğu Balkanlar son yıllarda yine üzerinde en çok konuşulan ve çaba harcanılan bölge olma özelliğini sürdürmektedir.

Yüzölçümü 10.816 kilometrekare olan Kosova bölgesi, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk ve Makedonya ile çevrelenmiştir. Kosova'nın coğrafi durumu Balkan yarımadasının merkezindeki bir bölge olarak Adriyatik ve Ege Denizine en kısa ulaşım yolu olması bakımından özel bir öneme sahiptir. Tarihi boyunca karma bir nüfusu barındıran Kosova uzun yıllar ikili bir azınlık problemini içinde barındırmıştır. Kosova nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Arnavutlar Sırbistan'da azınlıktır. Sırp'lar ise Kosova'da azınlık oluştururlar. Kosova üzerinde yaşayan 2 milyon civarındaki nüfusun yaklaşık olarak yüzde 90'ı Arnavut'tur. Geriye kalanlar içinde Boşnaklar, Türkler, Romanlar, Karadağlılar ve başka uluslar vardır. Sırp'ların oranı ise yüzde 5 civarındadır.

Tarihte Kosova bölgesinde Sırp'lar ve Arnavutlardan başka, Makedonlar, Bulgarlar, Türkler ve Ulahlar gibi pek çok ulus yaşamıştır. Bölgeye Slavların gelmesi 850'li yıllara rastlar. 9. yüzyılın ortalarından 11. Yüzyılın başlarına kadar Kosova, Bulgar Hanları ve Çarlarının yönetiminde kalmıştır. 12. Yüzyılın son dönemlerinden itibaren de bölgede Bizans İmparatorluğu hüküm sürmüştür. Kosova yaklaşık iki yüzyıl boyunca Bizans tarafından yönetilmiştir. 12. yüzyılın ortalarında Bizans ile mücadelelere başlayan Sırp'lar 13. yüzyılın başlarında Kosova'ya sahip olmuşlardır.

Kosova'da Sırp hakimiyeti yaklaşık iki asır sürmüştür. 1361'den itibaren Rumeli'de Osmanlı fetihleri başlamıştır. Bu fetihler kısa bir zamanda Kosova'ya ulaşmıştır. Nihayet 1389 yılında Priştina'nın hemen yakınındaki Polje'de Türk ve Sırp kuvvetleri karşı karşıya gelmişlerdir. Bu yılın 28 Haziranında yapılan Kosova Meydan Muharebesinde Sırp Osmanlı ordusu büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. Bu galibiyetin ardından Kosova'da Türk hakimiyeti başlamıştır. Ancak Sırp'ların Türklere karşı direnişi uzun yıllar devam etmiştir. 1448'de yapılan İkinci Kosova Savaşı'ndan sonra Türk hakimiyeti bu ülkede kök salmaya başlamıştır. 1455'te ise Sırbistan üzerine yapılan seferle Sırp direnişi kırılarak bölgenin fethi tamamlanmıştır.<sup>1</sup>

Osmanlı Devleti Kosova'yı fethetmesinden itibaren nüfusu çoğunlukla Sırp'lardan oluşan bu bölgeye Arnavutları ve Türkleri iskan etmeye başlamıştır. Bu iskanda 1435'ten beri Osmanlı Hakimiyeti'nde bulunan Arnavutluğun Kosova'ya çok yakın olması en büyük etken olmuştur. Bundan dolayı zamanla bölgede demografik yapı Arnavutlar lehine gelişmiş ve çoğunluğu Arnavutlar teşkil etmiştir. Kosova'dan sonra 1521'de Belgrad'ın fethi ile Sırbistan'da Osmanlı İmparatorluğu'na katılmış ve 350 yıl Türk hakimiyetinde kalmıştır. 93 harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Anlaşması ile Bulgar Prensiği, Sırp ve Karadağ krallıkları kurulmuştur. Bu tarihte Kosova henüz Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunuyordu. Buna rağmen Kosova'da yaşayan Arnavutlar Osmanlı'dan ayrılan bu devletler tarafından paylaşılma endişesi ile 20 Haziran 1878'de Prizren Birliği'ni kurmuşlardır. Çünkü Ayastefanos Antlaşması Arnavut ve Türk halkların yaşadığı Kosova, İşkodra, Manastır ve Yanya illerinin Bulgarlara, Sırp'lara ve Karadağlılara verilmesini öngörmekte idi.<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI: Osmanlı Tarihi, II (Ankara: TTK Yayını, 1983), 15.

<sup>2</sup> Türkiye - Arnavutluk İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı, (İstanbul, 1995), 21.

Kosova Balkan Savaşları'nın sonuna kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Ancak Arnavutluk'ta yaşanan olaylar Kosova'yı da etkisi altına almıştır. Nisan 1912'de Kuzey Arnavut'ta başlayan ayaklanmalar Mayıs ve Haziranda Kosova'ya sıçramış ve bunu İpek, Yekova ve Priştine'deki karışıklıklar izlemiştir.<sup>3</sup> 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devletine saldırısı ile Balkan Savaşı patlak vermiştir. Bu savaşta Osmanlı Devleti Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ gibi dört devlet ile savaşmaya başlamıştır. Balkan Savaşının en şiddetli çarpışmaları Türk ve Sırp kuvvetleri arasında yaşanmıştır. Savaş sonunda Türk orduları bütün bölgelerden çekildiği gibi Kosova'yı da Sırlara terk etmek zorunda kalmıştır. Balkanlardaki karışıklıktan faydalanan Arnavutluk 28 Kasım 1912'de bağımsızlığını ilan etmiştir.<sup>4</sup> Ancak Arnavutların yoğun halde yaşadığı Kosova bölgesi Sırların elinde kalmıştır. Sırlar Arnavutların yaşadığı toprakları işgal ederken "Eski Sırbistan" dedikleri toprakları kurtarma fikriyle pek çok Arnavutu öldürmüşler ve işgalden sonra bölgeyi yönetirken Arnavut halka kötü davranmışlardır.<sup>5</sup>

I. Dünya Savaşı yıllarında ise Kosova toprakları, Avusturya – Macaristan ve Bulgaristan ordularının işgalinde kalmıştır. Bu tarihlerde Sırlardan kurtulma fikriyle hareket eden Kosova Arnavutları Avusturya işgalini desteklemiştir. Avusturya makamları yerel yönetim kademelerine Arnavutları yerleştirmiş, resmi dairelerde Arnavutça kullanılmasına izin vermiş ve Arnavutça eğitim yapan okulların kurulmasını teşvik etmişlerdir. Arnavutlar ve Sırlar I. Dünya Savaşı yıllarında karşı karşıya gelmişlerdir. Özellikle 1915 kışında yerli Arnavut kabileleri ile Arnavut dağlarından Korfu'ya geçmek üzere geri çekilen Sırp ordusu arasında meydana gelen

<sup>3</sup> Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi (1912-1913), III, 1.kısım, (Ankara:Genel Kurmay Basımevi, 1993), 141.

<sup>4</sup> George CASTELLAN: Balkanların Tarihi, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995), 391.

<sup>5</sup> Osman KARATAY: Kosova, Kanlı Ova, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 65-66.

savaş derin yaralar açmıştır ve sonunda galip gelen Sırplar öç alma eylemlerine girişmişlerdir.<sup>6</sup>

1916'da Prizren ve Priştine'yi işgal ederek Kosova'ya hakim olan Bulgarlar Kosova'yı Avusturya'dan daha kötü idare etmişlerdir. Savaşın sonunda Avusturya - Macaristan ordusu Balkanlarda yenilgiye uğramış, Bulgaristan ise İtilaf devletleri ile ateşkes anlaşması imzalamıştır. Sırplar ise İngiltere ve Fransa'nın yardımıyla yeniden bağımsızlıklarını kazanırken Kosova'yı yeniden topraklarına katmışlardır. Kosova 1918 tarihinden II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Sırbistan idaresinde kalmıştır.

"Kosova Sorunu" isimli bu çalışmanın ilk bölümünde I. ve II. Yugoslavya Devletleri zamanında Kosova bölgesinin durumu; Yugoslavya Hükümeti'nin resmi ideolojisi ve Kosova bölgesinin sınırlarına dahil olduğu Sırbistan Cumhuriyeti'nin Arnavutlara karşı uyguladıkları politikalar incelenerek anlatılmıştır.

İkinci bölümde ağırlıklı olarak Kosova' da yaşayan Arnavutların önce özerklik ardından da bağımsızlık mücadelelerine yer verilmektedir. Bölgeye geniş kapsamlı özerklik sağlayan 1974 Anayasasında tanınan haklar günümüzde Arnavutların bağımsızlık isteklerinin en temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte Sırpların aşırı milliyetçi lideri Slobodan Miloşeviç'in bölgede uyguladığı politikalar da sorunun kazandığı boyutlar bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Kosova'da imzalanan son barış antlaşmasına kadar olan gelişmelere yer verilmiştir. Bu bölümde Kosova'da yaşanan krize hem Kosova sınırında bulunan komşu Balkan devletlerinin Kosova ile ilişkileri ve soruna yaklaşımları hem de Avrupa ve ABD'nin krizde takındıkları tavır anlatılmıştır. Ayrıca Kosova'da yaşayan

---

<sup>6</sup> Hugh POULTON: Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler, Çev:Yavuz ALAGON, ( İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993 ), 72.

Türklerin durumu ve Türkiye'nin Kosova Krizinde oynadığı rol de aynı bölümde incelenmiştir.

Tez sonunda Kosova bölgesinde yaşayan tarafların tezleri ve çözüm önerileri değerlendirilerek bölgenin geleceği ile ilgili gerçekçi sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır. Tez tamamlanırken Kosova'da üç yıllık geçiş dönemini öngören bir barış antlaşması imzalanmıştır. Halen, Kosova'da savaş sırasında bölgeden ayrılan mültecilerin yurtlarına geri dönmeleriyle birlikte Sırp ve Arnavut halk arasında yeni gerginlikler yaşanmakta, savaştan kalan kötü izlerin silinmesi ve Kosova'nın idaresinde önem taşıyan kurumların yeniden yapılanması için bölgede konuşlandırılan barış gücünün yoğun çalışmaları devam etmektedir.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA SORUNU

#### I. Yugoslavya Krallığı Döneminde Kosova

##### A. Sırp - Hırvat - Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı Dönemi

I. Dünya Savaşı'nın sonunda Avusturya - Macaristan İmparatorluğu parçalanırken, Avusturya-Macaristan Parlamentosu'nun 73 Güney Slav milletvekili 6 Ekim 1918'de Hırvatistan'ın merkezi Zagreb'de toplanarak "Sloven, Hırvat ve Sırp Milli Komitesi"ni kurmuşlardır. Komite amacını Avusturya-Macaristan monarşisi altında yaşayan bütün Slav halklarını bağımsız bir devlette toplamak olarak duyurmuştur. Batı'da Yugoslavya oluşumunun Balkan sorununu çözecek en uygun formül olduğuna inanılıyordu. Bu sebeple savaş sonunda galip devletler Avusturya - Macaristan'ın parçalanmasına ve geriye kalan "Hırvatistan, Slovenya ve Bosna Hersek'in Sırbistan ile aynı devlet çatısı altında bulunması fikrine destek vermişlerdir. 1 Aralık 1918 Sırp - Hırvat - Sloven Krallığı resmen kuruldu. Krallığın başına Sırp Karayorgiyeviç hanedanı getirilmiştir. Aynı yıl Karadağ Krallığına katılmıştır. 1920'de de, Trianon Antlaşması ile Macaristan'dan ayrılmış bulunan Voyvodina, yeni kurulan bu devlet ile birleşme kararı almıştır. Bu sırada Sırbistan sınırları içinde bulunan Kosova bölgesi de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının bir parçası olmuştur. <sup>7</sup>

Yeni kurulan krallık oldukça fazla etnik unsuru bir arada barındırıyordu. Devletin % 43'ünü Sırp'lar, % 23'ünü Hırvatlar, % 8.5'ini Slovenler, % 6'sını Boşnak Müslümanlar, % 5'ini Makedonlar, % 3.6'sını Arnavutlar ve %14

<sup>7</sup> Tanıl BORA, , Milliyetçiliğin Provokasyonu, Yugoslavya, (İstanbul: Birkim Yayınları,1995) 38-39.

civarındaki bir nüfusu da Alman, Macar, Çingene, Ulah ve diğer milletler oluştuyordu. Sırbistan, sınırlarının ve ordusunun büyüklüğü ile birlikte, Sırbistan hükümdarının bu ülkenin kralı olması sebebiyle de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığında hakim ülke konumunda idi.

Yeni kurulan Yugoslavya Devleti bölgeyi Sırlarla, özellikle de I. Dünya Savaşı'na katılmış eski askerlerle yeniden kolonize etme girişiminde bulunmuştur. Yugoslavya' da iktidar yapısı giderek Sırplaşma eğilimi göstermiştir. Bu durum Yugoslavya içinde yaşayan diğer milletlerle birlikte özellikle Arnavutların aleyhine gelişmiştir. Sırlar Arnavutlar ile savaş yıllarından kalan düşmanlıklarını unutmamışlardı. Krallık içinde sayıları çok fazla olmayan Almanlar ve Slovenler bile azınlık olarak tanınıp uluslararası haklarla korunurken, Arnavutlara azınlık olma hakkı tanınmamıştır. Kendi dilerinde eğitim yapan okullar açılmamış, kamu da Arnavutça'nın kullanılması yasaklanmıştır. Bu sebeple 1919 - 1924 yılları arasında Arnavut halk zaman zaman yönetime karşı ayaklanmışlardır. Bu isyanlarda en önemlisi 1919 yılında Drenica'da yaşanmıştır.<sup>8</sup> Vidovdan Anayasası adı ile 28 Haziran 1921'de yürürlüğe giren Krallığın ilk Anayasası, devleti merkezileştirip üniterleştirirken Sırp egemenliğini de üstün kılmaya çalışmıştır. Bu tarihten sonra Krallıkta huzursuzluklar artmaya başlamıştır. Çünkü Sırp egemenliği ve baskısı her gün daha fazla kendini hissettirir olmuştur. 1928 tarihinden itibaren Sırp-Hırvat-Sloven milliyetçilik hareketleri ve komita örgütlenmelerinin ortaya çıkmasına paralel olarak Kosova'da da Arnavutlar yönetime karşı çeteler oluşturmuşlardır.

Ocak 1929'da başa geçen Kral Alexander Karayorgiyeviç, parlamentoyu ve 1921 Anayasasını feshederek yönetime el koymuş ve diktatörlüğünü ilan etmiştir. Siyasal esneklikten yoksun olan Kral, aynı ülkede yaşayan etnik azınlıkların ancak krala bağlılık duymaları halinde birliğin sağlanabileceğine inanıyordu. Ekim 1929'da Sırp egemenliğini pekiştiren yeni bir anayasa ile devlet "Yugoslavya Krallığına" dönüştürülürken dini yada etnik

<sup>8</sup> Osman KARATAY, a.g.e., 72.



açından kimlik belirleyen tüm siyasi partiler kapatılmıştır. Tek kral, tek devlet, tek millet anlayışı benimsenmiştir. Eyaletlerin tarihi sınırları kaldırılmış ve ülke nehirlerle göre ad alan ve hepsinde Sırp nüfusunun çoğunluk olacağı, dokuz ile bölünmüştür.<sup>9</sup>

Aynı tarihte Kosova da Merkezi Üsküp olan Vardarska, merkezi Niş olan Moracska ve merkezi Cetinje olan Zetska isimli üç il arasında paylaştırılmıştır. İllerin valileri çok geniş yetkilerle donatılmış ve ordu içinde sertlik yanlısı kişilerle Sırp milliyetçileri arasında seçilmiştir.<sup>10</sup> Bu tarihten sonra Kosova'da Arnavutların çoğunlukta olduğu yerlerde yapılan adaletsiz uygulamalarla ve Sırp yanlısı politikalarla Kosova'da huzursuzluklar giderek artmıştır.

## B. İki Savaş Arası Dönem

### 1. Yugoslav Hükümetinin Arnavutlara Karşı Tutumu

Kosova'nın 1912 yılında Sırbistan tarafından işgal edilmesinden itibaren Slav halkları ile bir arada yaşamaya başlayan Kosova Arnavutları 1941 tarihine kadar sosyal ve ekonomik bakımdan gerileme göstermişlerdir. İşgaline uğradığı Sırbistan'ın bir parçası olarak Yugoslavya Krallığı sınırları içinde kalan Kosova'da Arnavutların gelişimi sürekli olarak engellenmiştir. Arnavut azınlık bölgede sayıca en geniş halk olmasına rağmen en güç şartlar altında yaşayan halk onlar olmuştur. Yugoslavya Krallığındaki Sırp idarecileri özellikle 1918 yılından itibaren etkisi giderek yoğunlaşan bir şekilde, "eski Sırbistan" olarak tanımladıkları Kosova bölgesinin demografik yapısını değiştirmek için bazı politikalar uygulamışlardır. Bu politikaları; Arnavutları

---

<sup>9</sup> Sina AKŞİN ve Melek FIRAT: "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar (1919-1939)", Balkanlar, (İstanbul: OBİV Yayınları, 1993), 103.

<sup>10</sup> Noel MALCOLM: Kosova, Balkanları Anlamak İçin, Çev: Özden ARIKAN, (İstanbul SabahYayınları, 1999), 342.

Arnavutluk ya da Türkiye'ye göç etmeleri için teşvik etmek, Slav kolonizasyonu gerçekleştirmek ve asimilasyon yapmak idi.

Yugoslavya'nın resmi olarak savunduğu tez Kosova'da ulusal bir Arnavut azınlığın varlığını reddediyordu. 1929 yılında Milletler Cemiyetindeki Yugoslav temsilcilerinin demecinde devletin ayrılmaz bir parçası olan ya da Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulmasından önce devlete katılmış olan güney bölgelerde hiçbir ulusal azınlığın yaşamadığı ve bu yüzden Güney Sırbistan'daki azınlıkların tanınması meselesinde de aynı tezin geçerli olduğu savunulmuştur. Ancak Yugoslav resmi makamları bir yandan bu tezi benimserken diğer yandan 1921 de yapılan seçimlerde Arnavutça konuşan insanlar kayda geçirilmiş ve bütün Yugoslavya'da bunların nüfusu 439.657, Kosova'da 288.900 olarak belirlenmiştir. Yabancı gözlemciler bu rakamların daha düşük tutulduğunu belirtmektedirler.<sup>11</sup> Yugoslavya ise Arnavutça konuşanları etnik ya da ulusal anlamda Arnavut değil yalnızca Arnavutça konuşan Sırlar olarak kabul etmekte idi.

Yugoslavya'da Arnavutlara uygulanan baskının en şiddetlisi eğitimde ve kültürel alanda yaşanmıştır. Kosova'nın Yugoslavya'ya dahil olmasından itibaren ülke yönetiminin eğitim politikası yalnızca burada yaşayan Sırp halkı memnun etmiştir. Çünkü ilk ve orta öğretim okulları onlar için açılmıştır. Arnavut halk için hiçbir girişimde bulunulmadığı gibi Balkan savaşlarının çıkmasından kısa bir süre önce Türkler tarafından açılmasına izin verilen Arnavut okulları Yugoslav hükümeti tarafından "Arnavutların bu okullara kendilerinin devam etmek istemedikleri" iddia edilerek kapatılmıştır.<sup>12</sup> Osmanlı döneminden kalma birkaç özel Türk okuluna eğitim Türkçe olduğu için izin verilmiştir. Yine Yugoslavya'daki diğer azınlıkların çoğunluğu (Almanlar, Çekler, Türkler ve Ruslar) kendi gazetelerini çıkardıkları halde, tek bir Arnavutça yayın satılmasına izin verilmemiştir.

---

<sup>11</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 326.

<sup>12</sup> Safete Sophie JUKA: Kosova: The Albanians in Yugoslavia in Light of Historical Documents, (New York, N.Y: Waldon Press, 1984), 47.

Oysa Yugoslavya Krallığı 5 Aralık 1921 tarihinde imzaladığı "Azınlıkların Korunması Hakkında Yasa" uyarınca nüfus yoğunluğu fazla olan azınlıkların, resmi dilden farklı olarak kendi dillerinde ilköğretim yapmalarını sağlamakla yükümlü idi. Ayrıca yine bu yasada azınlıkların, kendi imkanlarıyla "okullar ve başka eğitim kurumları" oluşturma hakkı bulunduğu gibi, bu kurumlarda "kendi dillerini kullanıp kendi dinlerini özgürce yaşama" hakları olduğu da belirtilmekte idi. Bu bakımdan Yugoslavya "doğum yeri, milliyet, dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın Krallık sınırları içinde yaşayan herkesin can güvenliğini ve hürriyetini eksiksiz biçimde sağlamayı" üstlenmiştir.<sup>13</sup>

İstatistiklere bakıldığında ise durum daha farklı idi. 1939 - 40 öğretim yılında Kosova'da 252 zorunlu okul, 37.885 öğrenci ve 657 öğretmen bulunmaktaydı. Okullarda okuyan öğrencilerin çoğunluğu Sırp ve Karadağlı öğrencilerdi. Yalnızca 10 bin civarında da Arnavut öğrenci vardı. Eğitim kadrosu yine Sırp ve Karadağlılardan oluşmaktaydı. Okullarda dersler yalnızca Sırp-Hırvat dilinde verilmekteydi. Yukarıda sözünü ettiğimiz yasaya rağmen Arnavut dilinde eğitim yapılmasına izin verilmemişti.<sup>14</sup> Bu politikalar Arnavut öğrencilerinin okullara devamını azaltmış ve sonuçta Kosova'da % 90'ı okuma-yazma bilmeyen bir Arnavut halkı kalmıştır.

## 2. Slav Kolonizasyonu ve Arnavutları Göç Ettirme Politikaları

Sırpların Güney Sırbistan'ın etnik yapısını Slavlaştırmak için uygulamayı düşündükleri kolonizasyon (iskan) politikasının ilk adımları I.Dünya Savaşı'ndan önce atılmıştır. Arnavutların yoğun halde yaşadığı Kosova'ya çoğunluğu Slav olan pek çok göçmen yerleştirilmiştir. 1912 yılında başlayan kolonizasyon politikasına yönelik olarak Şubat 1914'te çıkarılan "Yeni kurtarılmış bölgelerin iskanına dair KHK" ile Sırp hükümeti iskan edilen

<sup>13</sup> Noel MALCOLM, a.g.e, 325 (5. Dipnot).

<sup>14</sup> Ali HADRİ: " The Position and Condition of Kosova In the Kingdom of Yugoslavia (1918-1941)" The Truth On Kosova, Encyclopedia Publishing House, (Tirana:The Academy of Science of the Republic of Albania, Institute of History, 1993), 136.

her aileye 9 hektar toprak vaat ettiği gibi, bir ailenin 16 yaşını doldurmuş her erkek üyesine de iki hektar toprak daha veriyordu. Böylece başta Sırlar olmak üzere pek çok Slav ailenin Kosova'ya yerleşmeleri ve ucuz fiyatlardan toprak almaları sağlanmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın çıkması bu kanunun istenildiği şekilde uygulanmasını engellemiştir.

Slav kolonizasyonu politikası, 1918'de bölgenin Sırlar tarafından yeniden işgal edilmesinden sonra ve Yugoslavya Krallığı döneminde daha ciddi şekilde uygulanmaya başlamıştır. 2 Eylül 1920'de Yugoslavya Krallığı kolonist devletlere mali destekte bulunulmasına ilişkin bir kanun çıkartmıştır. Uzun vadede Sırların istediği Sırbistan ve Karadağ'dan Kuzey Amerika'ya yönelen kitlesel göçü durdurmak ve bu insanlara kendi memleketlerine daha yakın yerlerde bedava topraklar sunmaktır.<sup>15</sup> Bu amaçla arka arkaya çıkartılan bir dizi kolonizasyon kanunu ile çok sayıda Sırp ve Karadağlı aile bölgeye yerleştirilerek bunlara Arnavutlardan daha iyi yaşam şartları sağlanmıştır. Slav göçmenlerin yerleştirileceği yeni köyler, stratejik bir yaklaşımla başlıca haberleşme yolları üzerinde toplanmış ve Arnavutluk'a bitişik hassas sınır bölgesinde böyle yerleşimler kurulmaya çalışılmıştır.

Kolonizasyon politikasını güçlendirmek amacıyla çıkarılan ve "Toprak Reformu" adı altında gerçekleştirilen uygulamalarla da Arnavutlar sahip oldukları toprakları Sırp ve Karadağlılara bırakmaya zorlanmışlardır. Kosova'da yapılan Slav kolonizasyonundan sorumlu olan tarım komisyonu başkanı Djordje Krstic, bu programı insancıl olmayan bir şekilde yürütmüştür. 1929'da Saraybosna'da yayımlanmış olan "Güney Sırbistan'ın Kolonizasyonu" isimli kitabında " bölgede 1913 ten önceki etnik bütünlüğün nasıl hızla bozulduğunu " anlatmaktadır.<sup>16</sup>

Ağırlıklı olarak Yugoslavya Devleti'nin güney bölgelerini kapsayan reform politikasının iki temel amacı; Makedon ve Arnavut nüfusunun

---

<sup>15</sup> Noel MALCOLM. a.g.e., 337-338.

<sup>16</sup> Safete JUKA. a.g.e., 47.

millileşmesini engellemek ve bu bölgelerde yaşayan yerli halk ile yeni gelen halk arasında bir uçurum yaratmak idi. Sırlar bu yolla kendi sosyal, ekonomik ve siyasi konumlarını koruyacaklarını ümit ediyorlardı.<sup>17</sup> İki savaş arası dönemde Yugoslav Krallığına uygulanan bu politikalar sonucu bölgede Slavların oranı dörtte birden dörtte üçe çıkmıştır. Slav yerleşimcilere toplam 120.672 hektar arazi dağıtılırken Arnavutlardan istimlak edilen 99.327 hektar toprak ta dağıtılmayarak hazine arazisi yapılmıştır. Yine bu dönemde Sırlar tarafından toplam 12.189 ev,46 okul ve 32 kilise inşa edilmiştir.<sup>18</sup>

Sırp kaynakları da reform politikaları adı altında bölgede kolonizasyon politikası uygulandığını inkar etmemişlerdir. Çünkü Sırlar daima bu uygulamada haklı olduklarını savunmuşlardır. Sırlara göre Kosova'da geniş ve verimli ama işlenmeyen topraklar vardı, bunların tarıma kazandırılması gerekiyordu. Ayrıca Kosova, tarihsel olarak bir Sırp toprağı idi. Ancak zamanla buradaki Sırp nüfusu azaltılmıştı. Bu halkın şimdi eski yurtlarına dönme hakları vardı.

Sırp yönetiminin baskısı altında bunalan Arnavut halkının bölgeyi terk etme talepleri kolonizasyon politikasını kolaylaştırmıştır. Sonuçta uygulanan ayrımcı politikalarla bölgede yaşam şartları zorlaşan Arnavutların bir kısmı kendi istekleriyle bir kısmı da zorla Kosova'dan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. İki savaş arası dönemde yaklaşık 40.000 Ortodoks Slav köylü (çoğu Sırp ve Karadağılı) Kosova'ya taşınırken, yarım milyondan fazla etnik Arnavut göç etmek zorunda bırakılmıştır. Yeni gelen halk daha iyi topraklara ve birtakım yetkilere sahip olmuşlardır. Böylece Kosova'da, küçük ve görece daha yüksek refaha sahip Sırp / Karadağ topluluğı ve durumları aynı ölçüde iyi olmayan bir Arnavut kitlesi olmak üzere iki ayrı topluluk yaşamaya başlamıştır.

---

<sup>17</sup> Ali HADRI, a.g.m.,129.

<sup>18</sup> Osman KARATAY, a.g.e., 76.

Sırpların uyguladıkları baskı politikasının Arnavutları bölgeden uzaklaştırmaya teşvik ettiğini kabul etmekle beraber onların asimile edildiklerini söylemek güçtür. Çünkü etnik, dinsel, dilsel ve kültürel anlamda tamamen Sırp toplumundan farklı olan Arnavut nüfusu Balkanlarda giderek çoğalmış ve Sırlara karşı duyulan nefretin sonucu ortaya çıkan Arnavut milliyetçiliği de güçlenmiştir.

### 3. Balkanlarda İşbirliği ve Yugoslavya

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar bir dizi iç ve dış karışıklıklar içine girmiştir. İç karışıklıkların nedenleri, iktidar mücadeleleri, Balkan devletlerinin ekonomilerinin zayıflığı ve bölgede iki savaş arasında kurulan faşist diktatörlükler olarak özetlenebilir. Dış karışıklıkların temel nedeni ise bir yanda revizyonist Bulgaristan ile diğer yanda statükocu öteki Balkan devletleri arasındaki sürtüşmelerdir. Büyük Devletlerin de çıkarları doğrultusunda bölgeye müdahale etmeleri karışıklıkları daha da artırmıştır. Bu ortamda Balkan Devletleri'nin iki savaş arası dönemde işbirliği yaptıkları görülmüştür. İlk on yıl içinde Bulgaristan'ın revizyonist politikaları ve Yunanistan ve Türkiye arasındaki bazı sorunlar işbirliğini mümkün kılmamıştır. Ancak 1930 yılından sonra Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşma, Balkanlarda yumuşama yönünde ilk adımların atılmasını sağlamıştır. Balkan devletleri arasında Bulgaristan'ın da katıldığı bir dizi Balkan Konferansı toplanmıştır. Bu konferanslarda İtalya'nın etkisinde bulunan Bulgaristan ve Arnavutluk'un revizyonist istekleri konusunda uzlaşma sağlanamayınca bu iki devlet işbirliğinden çekilmişlerdir. 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Antantı imzalanmıştır. Antant hükümlerine göre, dört devlet birbirlerinin Balkan sınırları konusunda güvence vermiyorlar ancak çıkarlarına yönelik bir tehdit durumunda birbirleriyle görüşmelerde bulunmayı taahhüt ediyorlardı.<sup>19</sup>

<sup>19</sup> Oral SANDER, *Siyasi Tarih*, II, (Ankara: Imge Yayınevi, 1996), 93.

Balkanlarda barışçı adımların atılması yönünde önemli bir işbirliği olan bu pakt fazla uzun ömürlü olmamıştır. Çünkü Antant küçük Balkan Devletlerinin Bulgaristan'ın tehdidine karşı oluşturdukları bir birlik görüntüsünde idi. Bulgaristan ve Arnavutluk gibi iki önemli Balkan devletinin desteğinden yoksun olan birlik İtalya gibi büyük devletlerin saldırısına karşı herhangi bir savunma güvencesi vermemiştir. Bunun dışında birlik askeri bir birliktelik olmaktan öteye gidememiştir.

Balkan Antantı 1937 yılında Yugoslavya'nın Bulgaristan ile yakınlaşması ile geçerliliğini tamamen yitirmiştir. Bu yıllarda, Yugoslav hükümeti sınırları içindeki Arnavut halka karşı kolonizasyon ve göç ettirme politikaları uygularken İtalya'nın Arnavutluk 1925'lerden itibaren göz dikmesi Yugoslavya ile İtalya'yı birbirine yaklaştırmıştır. Çünkü Yugoslavya'nın dışladığı Arnavutlara bu devlet üzerindeki çıkarları sebebiyle İtalya kucak açmıştır. Bu durum Yugoslavya'nın Arnavutlar dolayısıyla Kosova bölgesi üzerindeki göç ettirme politikasını kolaylaştırmıştır.

#### **4. 1937 Sırp Memorandumu**

Arnavut nüfusun bölgeden uzaklaştırılmasına ilişkin tartışmaların merkezi Belgrad'taki Sırp Kültür Klubü idi. 1937-39 yıllarında hükümet temsilcileri, askeri yetkililer ve bilim adamları arasında Arnavut sorunu üzerine bazı müzakereler yapılmıştır. Görüşmelerde Arnavutların pasif bir halk olmakla birlikte Sırp ulusunun ve Yugoslavya devletinin çıkarları bakımından her zaman tehlike oluşturduğu fikri ağırlık kazanmıştır. Arnavutların baskılarla bölgeden kaçırılmasını yavaş bulan Belgrad hükümeti yeni arayışlara girmiştir. Sonunda hükümet, Sırp tarihçisi ve sonraki bakan Vaso Cubrilovic'in 7 Mart 1937 yılında Yugoslav hükümetine sunduğu ve Arnavut sorununun çözümü için Müslüman Arnavutların zorla göç ettirilmelerini öneren memorandumun uygulanmasına karar vermiştir. Cubrilovic, Söz konusu memorandumun başında, hükümetin Yugoslavya'nın kanlı Balkan topraklar üzerinde bulunduğunu unuttuğunu ve Kosova

sorununu kolonizasyon gibi hızlı sonuç vermeyen, batılı metotlarla çözmeye çalıştığını belirterek asıl çözümün ancak Arnavutların kitle halinde göç ettirilmeleriyle sağlanabileceğini öne sürmekteydi<sup>20</sup>.

Sırp memorandumunda ortaya konulan amaç Kosova bölgesine bir yandan diğer Slav nüfusun iskanı sağlanırken diğer yandan da Arnavutları, Türkiye ve Arnavutluğa göç etmeye zorlamaktı. Cubriovic'e göre "Almanya'nın on binlerce Yahudi'yi sürebildiği bir devirde birkaç yüz bin Arnavut'un yer değiştirmesi ile dünya savaşı çıkacak değildi". Memorandumda Arnavutların göç ettirilmesi için çeşitli yöntemler kullanılması öneriliyordu. Arnavut halk Türk topraklarının güzelliğine, orada yaşamının refahına, düşük vergi oranları gibi göç etmeyi cazip kılacak unsurlara inandırılmalıydı. Bundan başka, bölgeye yerleştirilenlerin çoğunlukla Karadağlılar olması gerekmektedir. Çünkü kibirli ve acımasız olan Karadağlılar bu tarz davranışları ile Arnavutları bölgeden uzaklaştırabileceklerdi. Bu sebeple de Karadağlılar ile Arnavutlar arasındaki sürtüşmelerin teşvik edilmesi gerekmekte idi. Yine bölgeye yerleştirilmesi düşünülen diğer bir Slav milleti olan Makedonlar da bugün yoksun kaldıkları Sırp anayurdundan gerçek etnik destek aldıklarında Sırplarla birlikte hareket edeceklerdi.

Cubrilovic'e göre; Arnavutlar için bu topraklarda yaşamayı imkansız hale getirmek onların Yugoslav topraklarından göç ettirilmeleri için başlıca yöntem idi. Bunun için kaçakçılar, ormanları kesenler tarıma zarar verenler, köpeklerini bağlamadan bırakanlar cezalandırılmalı, deneyimli bir polisin ayarlayabileceği her türlü önleme başvurulmalıydı. Memorandumda eski arazi belgelerinin geçersiz sayılmaları, devlete ait bütün otlakların geri alınması, Arnavutların devlet, yerel yönetim ya da özel kuruluşlarda işten çıkarılmaları, Müslüman din adamlarına kötü muamele edilerek halkın din

<sup>20</sup> Belgrad'taki Sırp Kültür Klubüne sunulan Memorandumun özet metni için bkz. Vaso CUBRILOVIC, Iselavanije Arnauta, (A VII B, p.17, K. 2-3, 7 March 1937), 1-37'tan naklen "The Expulsion of Arnauts", The Truth on Kosovo, a.g.e., 178-185.



duygularının kışkırtılması gerektiğinden de bahsedilmekte idi. Sırbistan'ın 1878'den beri başarıyla uyguladığı diğer bir yöntem olan Arnavutlara ait köylerin ve kentlerin ateşe verilmesi de başka bir tedbir olarak bu belgede yer alıyordu. Arnavut nüfus, belirtilen yöntemlerle, para yada tehditle göçe ikna edilmeli, başarılı olunamaması halinde polis-terörüne başvurulmalıydı<sup>21</sup>.

Bu önlemlerin bir kısmı Arnavutlara karşı uygulanmıştır. Arnavutları topluca ülkeden atma planıyla hareket eden Yugoslav hükümeti 1933'ten itibaren Türk hükümeti ile çok sayıda Müslüman Arnavut'un Türkiye'ye gönderilmesi konusunda görüşmelerde bulunmuştur. Pek çok öneri ve tartışmadan sonra anlaşmaya varılmıştır. Kosovalıların bu plana şiddetle karşı çıkmalarına rağmen 11 Temmuz 1938 tarihinde iki ülke arasında Kosova ve Makedonya'da yaşayan 40.000 Müslüman Arnavut ve Türk ailenin Türkiye'ye göçüne dair bir anlaşma metni imzalanmıştır.<sup>22</sup> Arnavut lider Enver Hoca 400 bin kişiyi kapsayan gizli bir sözleşmenin daha olduğunu iddia etmiştir. Antlaşmanın imzalanmasından sonra Yugoslav hükümeti bu tehcirde Türkiye'ye ödenecek paralar için kaynak ararken İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması projenin uygulanmasını engellemiştir. Buna rağmen Yugoslav hükümetinin bölgede uyguladığı politikalar ve yaşam şartlarının zorlaşması yüzünden iki savaş arası dönemde Kosova'dan 90 ile 150 bin arasında insanın göç ettiği sanılmaktadır.<sup>23</sup>

### C. Kosova Bölgesinin Ekonomik Yapısı

Eski Yugoslavya zamanında Kosova'da ekonominin temelini tarım oluşturmakta idi. El sanatı ve ticaretle uğraşan kesim kasabalarda yoğunlaşmakta, kırsal kesimde yaşayan halkın büyük kesimi çiftçilikle uğraşmakta idi. Bölge nüfusunun beşte dördünü oluşturan kırsal kesim

<sup>21</sup> Noel MALCOLM : a.g.e., 343.

<sup>22</sup> Hakif BAJRAMI : " The Yugoslav-Turkish Convention of 1938 on The Deportation of Albanians" The Truth on Kosova, a.g.e., 187 – 190.

<sup>23</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 345.

insanının yaşam standardı hep düşük düzeyde kalmıştır. Kosova bölgesinde ekonomik gelişme için demografik ve doğal şartların elverişli olmasına rağmen ekonomik geri kalmışlık hüküm sürmüştür. Kosova'da tarım eski Yugoslavya'nın bütün dönemleri boyunca gelişme gösterememiştir. 1931'deki nüfus sayımına göre aktif nüfusun % 87'si bu alanda kullanılmıştır. Çalışma verimliliğinin düşük kalmasında nüfusun % 45'inin 15 yaşın altında olması büyük etkendir.

Topraktan verim elde edilememesinin önemli bir nedeni tarımda ilkel teçhizat kullanılmasıydı. Toprağı olan ailelerin yarısından fazlasının toprağı sürecekle sabanları yoktu. Tarımda kullanılan diğerk malzemelerin sayısı da oldukça yetersizdi. Bu bakımdan Kosova tarım teknolojik gelişmelerden uzak kaldığından fazla gelişme gösterememiştir. Tarımda geri kalmışlığın diğerk bir nedeni de Yugoslavya zamanında uygulanan adaletsiz tarım politikasıdır. Yugoslav resmi çevreleri bu politikanın amacını büyük mülkiyetleri ve feodal ilişkileri ortadan kaldırmak ve özellikle Güney Sırbistan'da kolonizasyonu teşvik etmek olarak açıklamışlardır. Yine aynı çevreler kolonizasyonun ekonomik, sosyal, ulusal ve kültürel çıkarlarla yakından ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.<sup>24</sup>

Bu tarım politikasının Kosova ve Yugoslavya'nın diğerk güney bölgelerinde kısa ve uzun vadede olumsuz sonuçları olmuştur. İlk doğrudan etkiler savaştan sonraki ilk yıllarda yaşanmıştır. Tüm Arnavut köyler devlete karşı ordu da onlara karşı kuvvet kullanmak zorunda kalmıştır. Bu durumda devlet ve halk arasında bir uçurum meydana gelmiştir. Yerli halk ile sömürge olarak gelen halk arasında düşmanlıklar oluşmuştur. Çünkü bölgenin yerli halkı kendi yurtlarında küçük bir toprağın sahibi bile olamazken, buraya yeni yerleşen sömürge topluluklara ekilebilir alanlar, otlaklar ve tapu ile mülkiyetlerini belgeleyebilecekleri araziler verilmiştir. Bölgeyi yönetenler de sürekli olarak iki halk arasındaki düşmanlığı kışkırtmışlar ve alevlendirmişlerdir.

---

<sup>24</sup> Ali HADRİ: a.g.m., 127-128.

hakkına sahip olacaklardı. Anlaşma, Sırp hükümetinin karşı çıkmasına rağmen kabul ettirilmiştir.

Yugoslavya, 25 Mart 1942'de Almanya'nın baskılarının artması üzerine faşist Mihvere katılmak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmadan iki gün sonra Havacı General Duşan Simoviç önderliğindeki cunta, Yugoslavya'daki Kralı ve Tsvetkoviç-Maçek hükümetini devirerek yönetime el koymuştur. Bunun üzerine, Almanya ordusu 6 Nisan'da Belgrad'ı bombalayarak Yugoslavya'ya girmiştir. 17 Nisan 1942'de Yugoslavya koşulsuz teslim olmuştur.<sup>27</sup> İşgal öncesi Arnavutlarla yapılan anlaşma uyarınca Almanlar Arnavutça eğitim veren okullar açılmasına izin vermişlerdir. Ayrıca 10 bin kişilik Arnavut gücünün oluşturulması sağlanmıştır.(Bu güçler 1942 yazında Sırbistan Devrim Muhafızlarına katılmak zorunda kalmışlardır) Yine anlaşmada, Alman komutan Kosova'da iskan ettirilmiş Sırp ve Karadağlıların buradan çıkartılması sözü vermekle birlikte bunun barışçı yollardan yapılacağını belirtmişti. Ancak bölge faşist güçler tarafından işgal edilir edilmez Arnavutlar iskan edilen Slavlara verilen topraklarını geri almak amacıyla Sırp köylerine saldırmışlardır. Arnavut halk Yugoslavya'nın parçalanması fırsatından yararlanarak yılarca süren Slavlaştırma politikasının intikamını almak istemişlerdir.<sup>28</sup>

Yugoslavya'nın önemli bir bölümünü işgal eden Almanya, Sırbistan topraklarında bir işgal yönetim merkezi oluşturmuştur. Sırbistan'ın güneyindeki Kosova, İtalya'nın işgalindeki Arnavutluğa; Makedonya Bulgaristan'a; Slovenya'nın bir bölümü Macaristan'a, Slovenya'nın güney bölümü ile Dalmaçya İtalya'ya verilmiştir. 1920'li yıllarda Yugoslavya Krallığı egemenliğinde yaşadıkları baskıya tepki duyan Kosova'daki Müslüman Arnavutlar bu işgal sırasında faşist İtalya'yı desteklemiştir.<sup>29</sup> İtalya

<sup>27</sup> Fahir ARMAOĞLU: 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), I, (Ankara:İş Bankası Yayınları, 1996), 374.

<sup>28</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 335

<sup>29</sup> Tanıl BORA: Milliyeciliğin ..., a.g.e., 82.

koruyuculuğunu üstlendiği Arnavutluğun Kosova'yı ilhak etmesine izin vermiştir.<sup>30</sup> Kosova'nın Alman işgalinde bulunan küçük bir kesimi hala Sırp makamlarca yönetiliyordu. Bu bölge Yugoslavya'dan kalan tek parça idi. Çünkü Yugoslavya'nın bütün bölgeleri paylaşırılmış idi.

## B. Yugoslavya'nın İşgali Sırasında Oluşturulan Örgütler

### 1. Sırp ve Hırvat Direniş Örgütleri

Sırbistan'da işgale karşı ilk direnen grup Draja Mihailoviç önderliğindeki Çetnik<sup>31</sup> örgütü olmuştur. Çetniklerin hedefi Yugoslavya'da Sırp egemenliğini tesis etmek ama sadece Almanları değil, başta Hırvat ve Slovenler olmak üzere Sırp olmayan bütün milletleri Sırbistan'dan çıkartmaktı. Bütün savaş süresince de eski monarşi rejimine bağlı kalmışlardır.<sup>32</sup>

Çetnik lider ve grubu bu tavırları ile kendilerini Yugoslavya'yı geri getirmeye adanmıştı. Bunu Sırp milleti dışındaki istenmeyen milletleri temizleyerek "Büyük Sırbistan" kurarak gerçekleştirmek istiyorlardı. Bu sebeplerden örgüte diğer Yugoslav halklarının katılımı engellenmiş ve Çetnik hareketi Sırp milliyetçilerinin direniş hareketi olarak kalmıştır. Nitekim Çetniklerin direniş hareketine Kosova'daki Sırp ilgi gösterdikleri halde çoğunlukta olan Arnavutlar harekete katılmamışlardır.

İşgale karşı direne diğer bir grup da YKP önderliğindeki Partizan güçleri idi. Partizanların başını Josip Broz Tito çekiyordu. Partizan grubunun toplanmasındaki temel hedef bir halk cephesi hareketi başlatmaktı. Partizan

<sup>30</sup> Stefanos YERASIMOS: Milliyetler ve Sınırlar, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 79.

<sup>31</sup> Bu gruba verilen "Çetnik Müfrezeleri" adı Osmanlılara karşı mücadele eden gerilla gruplarına verilen isimden gelmektedir

<sup>32</sup> Barbara JELAVICH: History of Balkans, II, (Cambridge: Cambridge University Press, 1987), 276.

hareketinin amacı Çetniklerin tersine, etnik ulusçuluğa dayanmıyordu. Tito Hırvat - Sloven karması bir köylü ailesinden geldiği için daima ulusçuluk kavgalarının dışında kalmaya çalışmıştır. Ona göre, Komünistlerin ana hedefi, Yugoslavya Devleti'ni teşkil eden bütün dinsel ve etnik unsurların haklarını savunmak olmalıydı.<sup>33</sup>

Bu iki örgüt 1941 sonbaharına dek Almanya'ya karşı birlikte savaşmışlardır. Ancak 1941 kışında Çetnikler Partizanlarla mücadeleye girişmişlerdir. Kasım 1941'de Partizanlarla Çetnikler arasında işbirliği kurma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü Mihailoviç ve Tito'nun uzun vadeli hedefleri ve uyguladıkları taktik ve strateji çok farklı idi. Tito tüm ulusların haklarını savunurken Sırp direnişçiler asıl düşmanlarının doğrudan doğruya Hırvatlar, Müslüman Boşnaklar ve Arnavutlar olduğuna inanıyorlar ve bu halktan kurtulabilmek için yer yer Alman güçleri ile işbirliği yapıyorlardı<sup>34</sup>. Partizan güçleri savaş yıllarında işgalci devletlerle birlikte Hırvat milliyetçi hareketi Ustaşa ve Çetnik güçlere karşı da büyük bir mücadele vermiş ve bu mücadele örgüte kitlesel güç ve saygınlık kazandırmıştır. Tito bu dönemde Sırpların (çoğunlukla Sırbistan dışında yaşayan Sırp) yanısıra birçok Sloven, Hırvat, Müslüman Boşnak, Makedon ve Kosovalı Arnavut'un da desteğini almıştır.

Yugoslavya'da bölgeden bölgeye Çetnik ve Partizan kuvvetlerinin başarıları farklı olmuştur. Ancak her iki hareket te Kosova'da zayıf kalmış ve başarı sağlayamamıştır. Bunun temel nedeni ise her ikisinin de neredeyse tümüyle Slav örgütü olarak görülmesi idi. Partizanlar, savaşın son aylarına kadar Kosova'da hemen hemen hiçbir askeri güce erişememişlerdir. Çetnikler ise bölgede hiçbir zaman askeri açıdan önemli olmamış ve savaşın ikinci yarısında da büyük ölçüde işbirlikçi bir harekete dönüşerek işgal kuvvetleri güdümünde hareket etmişlerdir<sup>35</sup>.

<sup>33</sup> İhsan GÜRKAN: "İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değin Balkanlar (1945-1989)", Balkanlar, (İstanbul: OBİV Yayınları, 1993), 134.

<sup>34</sup> Christopher CVIIC: Remarking the Balkans, (New York: The Royal Institute of International Affairs, Council on Foreign Relations Press, 1991), 19.

<sup>35</sup> Noel MALCOLM. a.g.e., 357.

## 2. Arnavut Örgütleri

Yugoslavya Devleti Mihver'in işgali altına girince Yugoslavya'nın bir parçası olan Kosova bölgesi de Arnavutlara verilmiştir. Balkanlarda dağılmış olarak bulunan Arnavutlar, İtalyan işgali altında kurulan büyük Arnavutluk'ta yeniden bir araya gelmişlerdir.<sup>36</sup> Kosovalı Arnavutlar içinse bu işgal yıllarca süren baskı ve yoksulluktan sonra bir rahatlama getirmiştir. Arnavutluk'ta Arnavut okulları yeniden açılmaya, Arnavutça kitaplar ve gazeteler basılmaya başlamış, Arnavut radyo dahi kurulmuştur.<sup>37</sup>

Ancak Arnavutluk'ta yaşanan bu rahatlık fazla uzun sürmemiştir. Çünkü savaş sırasında Arnavutlukta da Yugoslavya'da olduğu gibi işgalcilere karşı bir direniş hareketi başlamıştı. Ülkede pek çok anti - faşist grup kurulmuş ve Kosova'da yaşayan Arnavutlar da özgürlük çabaları içinde bu gruplara katılmışlardır. 1940 yılında Kuzey kabilelerin temsil eden ABBAS KUPI çeteleri oluşturulmuştur. Ardından geleceğin en büyük grupları olan Komünist Partisi ve Komünist Partinin aşırı solcu eğilimini sakıncalı bulan rakibi Balli Kombetar (Ulusal Cephe) kuruldu. Ulusal Cephe ülkede cumhuriyet kurulmasını ve geniş ölçüde reform yapılmasını, ayrıca Kosova bölgesi dahil olmak üzere Arnavutluk'un 1941 sınırlarının korunmasını istiyordu. Ancak Almanların Kosova'yı Yugoslavlara verme gibi bir niyetleri yoktu ve burayı kendi propagandaları için kullanıyorlardı. Kosova'da Sırlara karşı kaba kuvvete başvuran "İkinci Prizren Birliği"nin örgütlenmesine izin vermişlerdir.<sup>38</sup> 1942 Eylülünde yine Yugoslavya gözetiminde bir halk cephesi politik koalisyonu kurulmuş ve buna "Ulusal Kurtuluş Hareketi" (LNC) adı verilmiştir. LNC içinde komünistler çoğunluğu oluşturmakla birlikte diğer politik inançlara sahip üyeler de vardı. 1943 Martında LNC'nin kurduğu ulusal Kurtuluş Ordusu, diğer Partizan gruplarının çoğuna hakim hale gelmiştir.

<sup>36</sup> Arnavutların büyük Arnavutluk hayali Yunanistan'daki Kuzey Epir bölgesi, Makedonya ve Kosova'yı içermekte idi.

<sup>37</sup> Safete JUKA: a.g.e., 49.

<sup>38</sup> Georges CASTELLAN: a.g.e., 481

Batılı hükümetler Mihver devletlerine karşı yürütülen mücadelede bütün Partizan gruplarının birleşmesini istiyordu. Müttefik devletlerin baskısı ile Balli Kombetar ve LNC liderleri 1943 Ağustosunda Mukaj'da bir araya gelmişler ve "Arnavutluk Kurtuluş Komitesini kurmuşlardır. Yapılan görüşmelerde Kosova'nın geleceği üzerinde anlaşmazlık çıkmıştır. Ulusal Cephe Arnavutluk'un savaştan sonra her çareye başvurarak Kosova'yı elinde tutmasını istemiştir. Sonunda her iki grup ta bölgede plesbit yapılmasına karar vermişlerdir. Bununla beraber LNC çok geçmeden Yugoslavya'nın baskısı altında bu kararını geri almıştır.<sup>39</sup>

Bu dönemde Arnavutluk'ta pek çok siyasi parti vardı fakat anti-komünist partiler Batı'dan daha az destek alabildikleri için ayakta kalamamışlardır. Arnavutluk içindeki komünist gruplar da önceleri birbirleri ile düşman gibiydiler ve savaş sırasında bir araya gelmemişlerdir. Tito öncelikli hedef olarak gördüğü Mihver güçlerinin yenilgiye uğratılması mücadelesinde Arnavutlar ile işbirliği yapmaya hazır idi. Temmuz 1941'de YKP Kosova bölge komitesine ulaştırılan emirde Arnavut komünistler ile bağlantı kurulmasını istemiştir. Komünizm hareketi Tito önderliğindeki YKP'nin yoğun çabaları ve Yugoslav, Bulgar ve Yunan komünistleri ile olan ilişkiler sayesinde Arnavutlar arasında giderek güçlenmiştir. Nihayet 8 Kasım 1941'de aralarında Enver Hoca'nın da bulunduğu örgüt temsilcileri Tiran'da Arnavutluk Komünist Partisini (AKP) kurmuşlardır. Komünist Arnavutlar, Yugoslav Komünist ruhunun eski Yugoslavya Krallığı hükümetine tamamen muhalif olduğu fikrine inandırılmışlardı. Bu sebeple Yugoslavlara pek çok yardımları olmuştur. Enver Hoca bir konuşmasında şunları söylemiştir.<sup>40</sup>

.. Amacımız ortak Arnavut, Yugoslav ve Yunan direnişini sürdürme ve geçmişimizi unutmaktır çünkü şimdi ortak düşmanlarımızla çarpışıyoruz... Ulusal hareketin amacı Kosova insanının neyi istediklerinin

<sup>39</sup> Ihsan GÜRKAN: a.g.m., 136-137.

<sup>40</sup> Safete JUKA: a.g.e., 49.

farkında olan kişiler haline getirmek, onları bilinçlendirmektir. Kosova'dakilerin hangi tarafa, Yugoslavya mı yoksa Arnavutluk tarafına katılmayı istediklerini ve kendilerine baskı yapan Yugoslav rejimine karşı olduklarını görmeliyiz... “

AKP'nin kuruluşu ve Enver Hoca'nın Arnavutluk sahnesine çıkmasından sonra Arnavutların mücadeleleri başka bir zemine kaymıştır. Arnavutlar Tito için değil, "Büyük Sosyalist Arnavutluk" için savaşılmaya başlamışlardır. AKP'nin 17 Mart 1943'teki Komüntern onaylı kurultayında seçilen merkez komitesi ve Genel Sekreter Enver Hoca, savaş sürerken Kosova'nın Arnavutluk'a ilhak edilmesi meselesini ortaya atmışlardır. YKP'den bu konuda red cevabı gelmiştir. Bunun üzerine Enver Hoca aşırı sağcı ve faşizm taraftarı Balli Kombetar ile temasa geçerek "Büyük Arnavutluk" için işbirliği yapmak üzere anlaşmışlardır.

Tito, AKP merkez komitesine gönderdiği bir uyarı mektubunda "Kosova'nın savaş süresince Arnavutluk ile ilişkide olacağını ve bütün bölge kurtarıldıktan Arnavut halka nereye dahil olmak istediklerinin sorulacağını" belirtmiştir. Ancak Arnavutlar arasında Büyük Arnavutluk fikri ağır basmakta idi. Kosova'daki daha önce Tito ile birlikte çalışan Kosova Arnavut Komitesi (KMAK) ve Partizan birliklerinin Arnavut temsilcileri, "büyük güçlerin kontrolünde" 31.12.1943 - 2.1.1944 tarihleri arasında Bujan Konferansını gerçekleştirdiler.<sup>41</sup> Katılan 49 kişinin 42'sinin etnik Arnavut olduğu konferansta, Kosovalı Arnavutların Arnavutluk ile birleşmelerinin tek yolunun işgalcilere ve işbirlikçilerine karşı Yugoslavya'nın diğer halklarıyla beraber savaşması olduğu, Arnavutların da diğer halklar gibi kendi kaderlerini tayin hakkını, ayrılma dahil belirleme olanağını bulacakları ve bunun güvencesinin Yugoslavya Milli Kurtuluş Ordusu ve Arnavutluk Milli Kurtuluş Ordusu olduğu ortaya konulmuştur .Diğer müttefikleri Sovyetler Birliği, İngiltere, ve ABD 'nin

<sup>41</sup> Kamil BİTİŞ,(Haz.) Kosova Sorunu. Kosova Milli Raporu, (Türk- Arnavut Kardeşliği, Kültür ve Dayanışma Derneği, 1995) 9.



de (Atlantik Antlaşması, Moskova ve Tahran Konferanslarından hareketle) bu durumun garantörü oldukları belirtilmiştir.<sup>42</sup>

### 3. Yugoslav Komünist Partisi'nin Kosova Politikası

II. Dünya Savaşı yıllarındaki YKP yapısı Sovyet KP' sinden oldukça farklı idi. YKP 1922-24 yılları arasında Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunması gerektiğini savunan "sağ kanat" yönetiminden tasfiye edilmiştir. 1924 yılındaki parti kurultayında "ulusal sorunun ancak sosyalist devrimle ve ulusların kaderlerini tayin hakkı doğrultusunda" çözüleceği saptanmıştır. Aynı sene YKP Merkez Heyeti toplantısında Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Karadağ'ın Yugoslavya'dan kopartılıp bağımsız cumhuriyetler yapılması, Arnavutların da kendi istekleri doğrultusunda kurtarılması kararlaştırılmıştır. 1928'de Dresden'deki 4. Kurultayda Sırp yönetimindeki Arnavutların kurtarılması ve bağımsız Arnavutluk'un korunması konuları vurgulanmıştır. Kurultayda Arnavutların yaşadığı her yer Arnavutluk olarak tanımlanmış ve bu toprakların birleştirilmesi için Kosova komitesi ile işbirliği yapılacağı belirtilmiştir. YKP'nin bu iddialı görüşlerinin gerisinde evrensel komünizm siyaseti yatmakta idi. Proletaryanın, iktidar mücadelesinde müttefiklere ihtiyacı olduğu ve bu müttefikin de köylüler ve ezilen milletler olabileceği düşüncesinden hareketle Arnavutların lehine politikalar üretilmiştir.<sup>43</sup>

YKP'nin uluslar konusundaki buna benzer tutumları yüzünden Komintern / Sovyet KP'si YKP'ye müdahale etmekte idi. Sovyet baskısının da etkisi ile giderek güçsüzleşen partiyi Partizan örgütünün lideri Hırvat asıllı Josip Broz Tito toparlamıştır. YKP'nin Kosova'ya ilişkin tutumu Tito'nun 1938'te partinin Genel Sekreterliğine getirilmesinden sonra daha belirginleşmiştir. Komünistlerin Arnavutları cezbeden sloganlarında "Büyük

<sup>42</sup> Kamil BİTİŞ, a.g.e., 65; Noel MALCOLM. a.g.e., 367.

<sup>43</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 81.

Sırbistan Burjuvajisi" lanetleniyor, devletin Kosova'da uyguladığı iskan ve kamulaştırma politikası şiddetle eleştiriliyor ve Arnavutlara eşit haklar talep ediliyordu. YKP'nin yayınladığı bildirimlerin birinde de Arnavut halk ile ilgili gerçeklerden bahsediliyor ve "1918'den beri Arnavutlar; öldürülme, evlerinin yakılması, ülkeden kovulma ve mülklerinin ellerinden alınması muamelelerine maruz kalmaktadırlar. Dillerini kullanmaları yasaktır; töreleri yok edilmektedir" deniliyordu.<sup>44</sup>

Partinin Ekim 1940'ta yaptığı 5.Ulusal Kongresinde Kosova'dan sorumlu yerel komite bağlı bulunduğu Karadağ bölge komitesinden ayrılmış ve kendine özgü bağımsız bir statüye kavuşmuştur. Bu adım, Kosova'nın ayrı bir bölge olarak düşünüldüğü izlenimini veriyordu. Önde gelen parti üyelerinden Mosa Pijade tarafından hazırlanan ve bu kongrede kabul edilen bildiri de Kosova sorunu üzerine çözüm önerilerini içermekte idi. Çözümün "faşist-emperyalist Büyük Sırbistan rejiminin devrimci yoldan devrilerek Kosova'da özgür bir işçi ve köylü cumhuriyeti kurulmasından geçtiği" belirtiliyordu.<sup>45</sup>

Buna rağmen YKP Kosova'da, Slav ağırlıklı bir örgütün uzantısı olduğu için bir Slav oluşumu olarak kabul ediliyor ve fazla inandırıcı bulunmuyordu. Bunun yanı sıra Kosova'daki gruplar Mihver devletlerini kurtarıcı olarak gördüklerinden faşist güçlerin yanında yer alıyorlardı ve aralarında komünizmi yaymak oldukça zor idi. Mihver devletlerinin de bu konuda bölgede sıkı denetimleri vardı ve bu yüzden diğer KP'ler ile bağlantı kurulamıyordu. Gerçekten de 1940 yılı ortalarında Kosova'da yalnızca 239 parti üyesi vardı ve bunlardan da yalnızca 25'i Arnavut idi. Tito'nun emri ile Yugoslav kurtuluş savaşı başladığında YKP'nin Kosova'daki üye sayısı 270'e çıkarken, Arnavutların sayısı 20'ye düşmüştü.<sup>46</sup> Komünistler 1941 yılından itibaren Kosova'da işgal kuvvetlerine karşı yer yer direniş hareketlerinde bulunmuş ve bazı sabotaj eylemleri gerçekleştirmişlerdir. Ancak bunlar hiçbir

<sup>44</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 77.

<sup>45</sup> Noel MALCOM, a.g.e., 359.

<sup>46</sup> a.e., 360.

zaman güçlü ve sürekli bir eyleme dönüşmemiş komünistler de pek çok kayıp vermişleridir. YKP Kosova'da komünizmi yayma çabalarının yetersiz kaldığını ve faşizmin Yugoslavya'yı çevrelemekte olduğunu görünce siyasetini değiştirmeye ve Yugoslav toprağının bütünlüğünü düşünmeye başlamıştır.

## C. Tito ve Yugoslavya Federasyonu

### 1. Yugoslav Kurtuluş Savaşı

II. Dünya Savaşının son yıllarına kadar Komünist Partizanların lideri Tito İngiltere ile oldukça iyi anlaşmış ve bu devletin büyük desteğini alarak daha da güçlenmiştir. Tito Ağustos 1944'te yaptığı bir antlaşma ile Yugoslavya'yı komünistleştirmeyeceğine dair İngilizlere söz vermiştir. Ancak Eylül'de gizlice Rusya'ya gitmiş ve Sovyet Rusya ile bir antlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre; Alman işgalinden kurtulan Yugoslavya topraklarının idaresi Tito liderliğindeki Yugoslavya Milli Kurtuluş Komitesine verilecek ve savaş bitince Rus kuvvetleri Yugoslavya'dan çekilecekti. Stalin ise Batılı müttefiklerle savaş sonunda Yugoslavya'yı yarı yarıya paylaşmak üzere anlaşmıştır. Bu anlaşmaların ardından Ekim 1944 başlarında Rus kuvvetleri Yugoslavya'ya girmişlerdir.<sup>47</sup>

Tito mücadelesini Batıya ve Sovyet Rusya'ya sezdirmeden ve sürgündeki Yugoslavya hükümeti ile işbirliği yaparak sürdürmüştür. İngiltere Yugoslavya'da durumu denetim altına alabilmek için sürgündeki hükümeti HKC ile uzlaştırmayı hedeflemiş ve burjuva demokrat Subaşiç'in yönetime gelmesini sağlamıştı. Tito da Rusya ve müttefiklere güvenemeyeceğini anladığından bu hükümet ile iyi geçinir görünmüştür. Bu amaçla oluşturulan Geçici Meclis'te kendileri ile birlikte eski diktatör hükümetten ve sürgündeki

<sup>47</sup> Fahir ARMAOĞLU: a.g.e.,398-399.

Subaşıç hükümetinden de üyelerin yer almasını kabul etmiştir. Ancak Yugoslavya işgalden kurtuldukça ve HKC daha fazla örgütlendikçe sürgündeki Subaşıç hükümeti desteksiz ve etkisiz kalmıştır. Bu sebepten de 11 Kasım 1945'te yapılan seçimlere katılmayı göze alamamışlardır. Seçimlerde oyların yaklaşık % 90'ını alan Halk Cephesi, yeni Yugoslavya'nın iktidarı olmuştur. 29 Kasım 1945'de Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nin (YFHC) kuruluşu ilan edilmiştir.<sup>48</sup>

YFHC'deki komünist parti yönetimi, üniter-millî esasa dayanmayan bir devlet yapısı meydana getirmeyi planlamıştır. Bu amaçla federatif bir devlet yapısı oluşturulmuştur. YKP'nin 1930'lu yılların ortalarında federatif yapıda örgütlenmiş olması bu geçişi kolaylaştırmıştır. Yeni kurulan Sosyalist Yugoslavya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ cumhuriyetlerinden oluşan bir Federasyon idi. Slovenya dışında cumhuriyetlerden hiçbiri millî esasa dayanmıyordu. Sırlar, Hırvatlar, Makedonlar ve diğer Müslüman azınlıklar çoğunluk oldukları bir cumhuriyetin dışında diğer tüm cumhuriyetlerde kayda değer miktarda azınlık durumunda bulunuyorlardı. Bu bakımdan cumhuriyetler millî olmayan bir birlik ve beraberliğe imkan sağlayan bir yapıda idiler. Fakat milletler üstü bir "Yugoslav" kimliği diğer millî kimliklerin yerini alamamıştır.<sup>49</sup> Bununla beraber etnik bakımdan Sırlar, Hırvatlar, Makedonlar, Slovenler ve Karadağlılar Cumhuriyetin kurucu millî unsurları sayılırken, Arnavutlara ve Bosnalılara kurucu millet statüsü tanınmamıştır.<sup>50</sup>

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği, Yugoslavya'yı da tam manası ile kontrol altına almak istemiş ancak Tito buna izin vermemiştir. Çünkü Yugoslavya'nın komünist rejim altına girmesi, Sovyet askerleri veya Sovyet Rusya'nın sayesinde değil, Tito ve Partizan örgütünün Almanlara karşı yaptığı silahlı mücadele sonucunda olmuştur. Sovyetlerin uydusu

<sup>48</sup> Tanıl BORA: Milliyeciliğin ..., a.g.e., 59

<sup>49</sup> a.e., 80-82

<sup>50</sup> Müslüman Bosnalılar 1968'deki anayasa değişikliği ile "bağımsız bir güney Slav milleti" olarak tanınmışlardır.

durumundaki diğer devletlere göre Yugoslavya'nın bu farklılığı Tito'ya Moskova'ya karşı tutumunda büyük bir bağımsızlık sağlamış ve Rusya da bu durumdan oldukça rahatsız olmuştur.<sup>51</sup>

## 2. Kosova'nın Ele Geçirilmesi ve Sırbistan'a Bağlanması

Savaş yıllarında öncelikli olarak işgal altındaki Yugoslavya topraklarını kurtarma ve faşist güçleri bu topraklardan atma amacıyla hareket eden Tito ve YKP, Kosova'yı hiçbir zaman gözden çıkarmamıştır. Tito'ya bağlı güçler Kosova'nın Yugoslavya içinde kalması için çaba göstermişlerdir. Bu amaçla Arnavutların birleşmesi mücadelesi veren Enver Hoca'ya ufak tefek tavizler vererek, Arnavut liderle işbirliği yapmaya ve Arnavut halkı yanında tutmaya çalışmıştır. Enver Hoca'nın Kosova'yı Arnavutluk'a bağlama isteklerini kabul etmemekle birlikte, Arnavutları karşısına almamak için Kosova'nın savaştan sonra kendi geleceğini kendisinin belirlemesi gerektiği şeklindeki düşünceleriyle uzlaşma yollarını aramıştır. Savaşın son yıllarında YKP Kosova'nın Arnavutluk'a bağlanmasına Arnavutluk'un Yugoslavya ile federasyona girmesi şartını koymuştur.<sup>52</sup> Bu gelişmeler Tito ve YKP'nin Kosova'yı hiçbir şekilde bırakmaya niyetlerinin olmadığını göstermekteydi.

Arnavutlar savaş yıllarında Tito'ya fazla güçlük çıkartmamışlardır. Önceleri faşist güçlerin yanında gözükten Arnavutlar savaşın son yıllarında pek çok bölgenin kurtarılmasında Partizan birliklerinin yanında yer alarak kendilerine kötü davranan Mihver güçlerine karşı savaşmışlardır.

İtalya'nın yenilmesinden sonra Eylül 1943'te Almanlar Prizen'de kendilerine sadık Arnavutlardan bir birlik toplayarak Alman ordusunun yenilmesi durumunda YKH'nin Kosova'ya girmesini engellemek amacıyla bir kurul oluşturmuşlardır. 19 Ağustos 1944'te YKP Sırbistan'ın kurtarılması stratejileri çizilirken Kosova'nın ayrı bir hareket birimi olarak ele alınması ama

<sup>51</sup> Fahir ARMAOĞLU: a.g.e., 450.

<sup>52</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 89.

komutasının Sırbistan ana karargahına bağlı olması kararlaştırılmıştı.<sup>53</sup> Kasım ayında Alman birlikleri çekilir çekilmez partizanlar Kosova'ya girmişleridir. Bunun üzerine Almanlarca oluşturulan 30 bin kişilik milliyetçi Arnavut birliği ile 40 bin kişilik partizan güçleri arasında zorlu bir savaş başlamıştır. Savaşı partizanlar kazanırken, Kosova'da bir askeri yönetim kurulmuştur. Enver Hoca'nın ve Arnavut milliyetçilerinin Kosova'yı ellerinde tutmak için harcadıkları büyük çabaya rağmen Yugoslav Partizanları 1945 ilkbaharında bölgeye tamamen hakim olmuşlardır. Enver Hoca önderliğindeki Arnavut Komünist Partisi, YKP'nin kendilerini bu yolda kullanmış olduğunu kabullenmek zorunda kalmıştır.

1944'te Tito, Voyvodina ve benzeri bölgelere daha geniş özerklik tanınacağını ve bunların hangi federal birime dahil olacağına, bu konu savaştan sonra kesin bir kararname ile belirlendiğinde, temsilcileri vasıtasıyla halkın karar vereceğini belirtiyordu. Kosova'nın hangi federal birime dahil olacağı konusuna, 1944'te ve 1945 başlarında partinin üst kademelerindeki komünistler arasında bazı tartışmalar yaşanmıştır. Ağırlık taşıyan görüş, Kosova'nın Sırbistan'a katılmasıydı. Nisan 1945'te bu doğrultuda Kosova Ulusal Kurtuluş Konseyi'nden iki delege (Duşan Mugoşa ve Mehmet Hoca) "Sırbistan Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi" toplantısına katılarak Kosova'nın Sırbistan içinde bir il olmayı istediğini ifade etmişlerdir. Gündemdeki maddelerden biri Kosova'nın federal Sırbistan'a katılmasına ilişkin karar taslağı idi. Konseydeki 142 üyeden yalnızca 33'ü Arnavut idi. Karar, oylama ve konu üzerine tek bir konuşma yapılmadan alkışlarla kabul edilmiştir. 10 Temmuz 1945'te Tito'ya bağlı Kosova Milli Kurtuluş Hareketi öncülüğünde Prizren'de toplanan Kosova Bölge Halk Meclisi Federal Sırbistan'ın bir parçası olarak Yugoslavya içinde kalma kararı almıştır.

Kosova'nın özerk bir il halinde Sırbistan'a eklenmesinde YKP'nin büyük rolü olmuştur. Savaşın ortasında Kosova'nın geleceği ile ilgili gündeme getirilen pek çok öneri içinde Kosova'nın Sancak gibi bölünmesi, Makedonya

<sup>53</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 88

ile Sırbistan arasında paylaştırılması gibi öneriler gündeme gelmiştir. KP bölge komitesi, Kosova'nın bölünmemesi için yaptığı uğraşı ile bölgenin bir bütün olarak özek konumda Sırbistan'a dahil olması kabul edilmiştir.<sup>54</sup>

Sırbistan "Halk Meclisi" başkanlığı, Nisan ayında kabul edilen karara dayanarak 3 Eylül 1945'te "Kosova Özerk İli" ni ilan eden yasayı çıkartmış ve söz konusu toprakların Sırbistan'ı oluşturan bölgelerden biri olduğunu açıklamıştır. İki gün önce çıkarılan benzer bir yasa ile de "Voyvodina Özek Bölgesi" kurulmuştu. 31 Ocak 1946'da tamamlan yeni Yugoslav anayasası ülkenin altı cumhuriyetten ve Sırbistan'a bağlı iki özerk bölgeden oluştuğunu onaylamıştır. Bundan tam bir yıl sonra Sırbistan kendi anayasasını çıkardı; bu anayasada Kosova'nın kendi ekonomik ve kültürel gelişimini yönlendirmesi, kendi bütçesini planlaması, kendi yurttaşlarının haklarını koruması v.b gibi alanlarda "özek" haklarına daha ayrıntılı bir tanım getiriliyordu. Bu özerk yetkilerin "Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti anayasasına uygun olarak Sırbistan Halk Cumhuriyeti anayasasınca güvence altına alınmış olduğu belirtilmiştir.

### 3. Tito'nun Kosova Politikası

Yugoslavya Cumhuriyeti içinde Sırbistan'ın bir parçası olarak yer alan Kosova bölgesinde yaşayan Arnavutlar Tito'yu daima saygıyla anmışlardır. Eski Yugoslavya rejiminin dayanılmaz baskı politikaları altında ezilen Arnavut halkı Tito yönetimindeki Yugoslavya'da daha rahat bir yaşama kavuşmuşlardı. Bu dönemde Yugoslavya'daki etnik Arnavutların resmi statüsünde önemli iyileşmeler görülmüştür. Arnavutlar ilk kez ayrı bir ulusal grup olarak kabul edilmişlerdir. Dilleri Yugoslavya'nın resmi dillerinden biri olarak tanınmış ve Arnavutlar kendi dilleriyle konuşma hakkına sahip olmuşlardır.<sup>55</sup>

<sup>54</sup> Osman KARATAY, a.g.e, 92.

<sup>55</sup> Hugh POULTON: a.g.e., 73.

16 Mart 1945 ilkbaharında Tito, bir "geçici kararname" yayımlayarak Slav iskancılarının Kosova'daki çiftliklerine dönmelerini yasaklamıştır. Ancak aradan iki hafta geçtikten sonra Tito fikrini tamamen değiştirerek iskancıları değiştirerek geri gönderme kararı almıştır. Bu karar Kosova'da panik yaratmış ama sonunda uzlaşmaya varılmıştır. Ağustos 1945'de geçirilen yasa ile bütün iskancılarının geri dönebileceği belirtilmiştir. Bunun için ilk başta iskan edilen toprağı, o toprak üzerinde çalışan işçilerden almamış, politik göçmenlerin toprağına el koymamış olmaları, jandarma subayı ya da üzerinde oturmadığı arazinin rantını toplayan toprak sahibi olmamaları gerekiyordu. Bu kararlar iskancılarının topraklardan çıkarılması yönündeki Arnavut talepleri bir ölçüde karşılanmıştır.

İki savaş arası dönemde Arnavut taleplerinden bir başkası da Arnavutça'nın özgürce kullanılması idi. Tito döneminde Arnavutça'ya resmi ve hukuki konularda Sırp-Hırvat dili ile eşit statü tanınmıştır. Ama önemli konulardaki görevlerde Slav idareciler bulunduğu için pratikte değişim hemen gerçekleşmemiştir. Bunun yanı sıra eğitim alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Savaştan önce Kosova'da sadece 252 okul vardı ve bunlar da sadece Sırpça eğitim veriyordu. 1945 sonunda okul sayısı 392'ye yükselirken. Sırpça'nın yanında pek çok ders Arnavutça verilmeye başlanmıştır. Ancak hiçbir alanda yetişmiş profesyonel Arnavut eleman bulunamadığı gibi büyük bir öğretmen sıkıntısı vardı. 1945'te istihdam edilen Arnavut öğretmenlerin sayısı 300 civarında idi. Bunlara ilaveten Arnavutluktan da 50 kadar öğretmen getirilmişti.<sup>56</sup>

Tüm bu olumlu gelişmelerin yanında, Yugoslavya için belirlenen özyönetim politikasının gereklerini ve savaş sonrası dönemin koşullarını göz önüne aldığımızda Tito'nun Arnavutlara ve Kosova bölgesine yönelik olumlu yaklaşımını başka yönleriyle de değerlendirmek zorunlu hale gelmektedir.

<sup>56</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 377.



Tito, özellikle savaş yıllarında hep şüpheyle baktığı Arnavutlara karşı Enver Hoca'nın Kosova'yı kendine bağlama çabaları da ortaya çıkınca Sırp'ların yanında yer almıştır. Ancak savaş bitip Kosova yeniden ele geçirildikten sonra Tito, politikasını Arnavutlardan yana çevirmiştir. Hırvat liderin amacı Arnavutların gönlünü kazanarak, onların Yugoslavya içinde bir sorun haline gelmelerini engellemektir. Çünkü Yugoslavya Krallığı deneyiminde Kosova'nın Yugoslavya'da kanamaya hazır bir yara olduğu gerçeğini görmüştür. Yine Yugoslavya'nın Sırplaşması gerçeği de Tito'yu rahatsız etmekteydi. Çünkü Federasyonda en fazla nüfusa sahip Sırp'ların etkinliğinin artması diğer ulusları küstürüyor, bütün Yugoslavya'nın varlığını tehlikeye atıyordu. Bu yüzden Tito'nun politikasında "daha zayıf Sırbistan, daha güçlü Yugoslavya" görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Kosova ve Voyvodina'nın konumlarının güçlendirilmesi de Sırbistan'ın zayıflatılması için düşünülen formüllerden idi.

Bu belirttiğimiz sebeplerden dolayı 1945-80 arasındaki Tito döneminde Kosova'nın lehine kararlar alınması ve Arnavutların artan isteklerinin kademe kademe karşılanarak onların hoş tutulması, Yugoslavya ile Sırbistan'ın içten içe mücadelesi ve Sırbistan'ın dengelenmesi temelinde değerlendirilmelidir. Tito iktidarının içişlerinden sorumlu kişisi olan Rankoviç'in Arnavutlara yönelik politikalarının Tito tarafından engellenmediği de göz önüne alınırsa, Tito'nun düşünüldüğü gibi Arnavut yandaşı bir lider olmadığı ortaya çıkmaktadır.

#### **4. Arnavutluk İle İlişkiler**

II. Dünya Savaşı sonunda istediğini elde edemeyen Enver Hoca siyasetini değiştirerek Tito yönetimi ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Tito'da aynı şekilde Enver Hoca'ya olumlu yaklaşmıştır. Savaş sonrasında ilk yıllarında iki ülke arasındaki iyi ilişkilerde KMAK'ın payı büyük olmuştur. Taraflar Kosova'nın iki ülke arasında bir sorun değil, iyi komşuluk ilişkilerinde

bir köprü olması üzerinde uzlaşmışlardır. Enver Hoca Yugoslavya ile ilişkilerin bozulmasını istemediği için Kosova'da hiçbir hak iddia etmemiştir.

1946 yılının başlarında iki ülke imzaladıkları bir "Dostluk Antlaşması" ile aralarındaki bütün gümrük sınırlarının kaldırılmasını öngören bir anlaşma yapmışlardır. Bazı yazarlar bu anlaşma ile iki devlet arasındaki sınırların tamamen ortadan kalktığını kabul etmektedir. Bu görüş; 1945-48 döneminde Kosova'ya çok sayıda Arnavut'un öç etmiş olduğu şeklindeki Sırp iddialarını desteklemek için kullanılmaktadır. Enver Hoca'nın Yugoslavya ile bu denli yakın olmasındaki uzun vadeli amacı; Arnavutluk'u bir "Balkan Federasyonu" halinde Yugoslavya ve Bulgaristan ile birleştirmek idi. 1948 yılı başında Yugoslavya ve Bulgaristan'ın federasyon kuması söz konusu olduğunda Enver Hoca Tiran'daki Yugoslav elçisine Tito'ya haber vermesini, bunun için öncelikle Yugoslavya ve Arnavutluk'un federasyon kurması gerektiğini söylemiştir.<sup>57</sup>

Balkan Federasyonu fikri Tito ile Stalin'in arasını daha da açmıştır. İki devletin tamamen kopuşu 1948'de Kominformun Yugoslavya'yı resmen ihraç etmesi ile gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra Yugoslavya kendi özyönetimini ve kendi milli komünizmini oluşturmaya çalışmıştır. Yugoslavya'nın Moskova ile arasının açılmasının ardından, Stalin Yugoslavya'ya tepki olarak daha önce Tito tarafından işgal edilmesini istediği Arnavutluk'u desteklemeye ve Enver Hoca'yı gerçek devrimci olarak görmeye başlamıştır. Bu tavır ile Sırp baskılarından kurtulmak ve kurucu millet bile olamamanın intikamını alma gayesi ile hareket eden Kosova Arnavutlarına bir anlamda Komüntern tarafından yeşil ışık yakılmıştır.<sup>58</sup>

---

<sup>57</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 89.

<sup>58</sup> a .e., 94.

## 5. Kosova'da Rankoviç Terörü

Moskova'dan uzaklaşan Tito'nun yürürlüğe koyduğu özyönetimci politikalar Kosova açısından olumsuz sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Bu yıllarda Yugoslavya'da kolektifleşme süreci giderek hızlanmıştır. 1950'ye gelindiğinde Yugoslavya'nın bir çok kesiminde ciddi bir gıda sıkıntısı baş göstermiştir. Buna paralel olarak Kosova'da tahıl üretimini gösteren grafikte 1949'dan 1953'e belirgin düşüşler olmuştur. Arnavutlar açısından bakıldığında 1950'lerden 1960'ların başına kadar uzanan dönem Tito yönetiminin en sorunlu yılları idi. Kosova'nın etnik yapısındaki dengesizlik de bozulmamıştır. 1953 'te Kosova nüfusunun % 27' sini oluşturan Sırp ve Karadağlılar idari mevkilerde % 68 gibi bir oranda ağırlıkta idiler. Fabrikalarda çalışan işçilerin yaklaşık % 50 sini yine bu gruplar oluşturuyordu. Sanayide gelişme önceki dönemden farklı değildi ve ağır ilerliyordu. 1957 yılına kadar Kosova'ya sanayi için yatırım fonu ayrılmamıştır. Tito döneminde Kosova'daki üretim ve gelir düzeylerindeki mutlak yükselme, Yugoslavya'nın diğer bölgelerindeki büyüme oranının gerisinde kalmıştır. Böylece Kosova halkı görece olarak yoksullaşmıştır. 1946'da Slovenya'da ortalama gelir Kosova'dakinden üç misli fazla idi. 1960'larda ise bu fak beş misline çıkmıştır

Kosova ile ilgili olumsuzluklar politik düzeyde de kendisini göstermiştir. İlk yıllarda Yugoslav sosyalizmi anlamında Arnavutları hoş tutmaya çalışmış ancak sonraki yıllarda Kosova'daki denetim kendi kontrolünden çıkmaya başlamıştır. Komünistler iktidara geldikten sonra İslam dini aleyhine bir takım politikalar uygulamışlardır. Komünist yönetim Şeriat mahkemelerini 1946'da kapatmış, Kur'an kursları 1950'de yasaklanmış ve çocukların eğitim için camiye gönderilmesi ağır cezalı suç haline getirilmiştir. Tekkelere ise 1952'de resmen kapatılmıştır. Bu tarihlerde Yugoslav makamları Kosova ile Makedonya'daki insanların kendi milliyetlerini "Türk" olarak tanımlamasını mümkün kılmak ve teşvik etmek için önlemler almakta idi. Bu uygulama özellikle Müslüman Arnavutlar arasında ilgi çekmiştir. Çünkü "Türk" sözcüğü bölgede geleneksel olarak "Müslüman"

anlamında kullanılmaktaydı. Belgrad'ın Kosova makamlarına yaptığı baskılar sonucunda 1951 yılına gelindiğinde Türkler ulusal azınlık ilan edilmiş ve yeni Türk okulları açılmıştır. 1948 sayımında Kosova' da Türk olarak kayda geçirilen insan sayısı 1315 idi, 1953 sayımında bu sayı 34.583'e fırlamıştır.<sup>59</sup>

Yugoslav hükümeti bir yandan II. Dünya Savaşı öncesi hazırladığı ancak yürürlüğe koyamadığı tehcir planı ile Arnavutları başka yerlere göndermenin yollarını ararken, diğer yandan da onların haklarını iyileştirici düzenlemeler yaptığı izlenimini vererek denge kurmaya çalışıyordu. Mevcut Yugoslav anayasasına 13 Ocak 1952'de, özerk bölgelerin bağlı olduğu cumhuriyetin onayı olmadan kanun yapabilecekleri, ancak kanunların Sırbistan anayasasına uygun olması gerektiği şeklinde ek madde konularak, bu bölgelerin yetkisinin genişletildiği ilan edilmiştir. 17 Ocak'da da söz konusu değişiklik Sırbistan anayasasına da konulmuştur. Ancak gerçekte, özerk bölgelere verilen hak ve yetkiler resmen ve kaynak olarak cumhuriyete ait bulunmakta ve sadece "kullanım için" bu bölgelere verilmiş oluyordu.<sup>60</sup> Zaten Arnavutlara karşı şiddet kullanılmasının artmaya başladığı bu dönemde Arnavutların lehine olabilecek büyük gelişmeler beklenemezdi.

1953 yılında Yugoslavya hem Türkiye hem de Yunanistan ile yeni bir anlaşma imzalayarak Yugoslav "Türkleri" adı altında Arnavutların göçüne ilişkin yeni adımlar attı. Kosova'dan göç edenlerin sayısına ilişkin kesin bir rakam olmamakla birlikte 1945-66 yılları arasında Yugoslavya'dan 246.000 civarında insanın Türkiye'ye göç ettiği ve bunların 100.000' e yakını Kosova'dan göç edenlerin oluşturduğu tahmin edilmektedir. Balkanlarda Türk-Yugoslav antlaşmasının yarattığı barışçı ortama Yunanistan da katılınca 9 Ağustos 1954'te Yugoslavya'da Balkan Paktı imzalanmıştır.

Bu yıllarda önceleri Tito'nun en büyük destekçisi olan Enver Hoca dahi, özellikle Kosova'daki Yugoslav yönetimi konusunda Tito'yu eleştirmeye

<sup>59</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 381.

<sup>60</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 92.

başlamıştır. “Udba” ismi ile bilinen Yugoslav gizli polisi ise Enver Hoca'nın Kosova'ya gizlice ajan ve sabotajcı soktuğundan kuşkuluyor, buradaki Arnavutlara hain gözü ile bakılıyordu. Arnavutlara karşı yürütülen sert tutumun arkasında YKP'nin Tito'dan sonra gelen ikinci ve partinin içişlerinden sorumlu sekreteri aşırı Sırp milliyetçisi Alexandre Rankoviç vardı. Kosova 1955-56 tarihlerinde özerklik talebiyle Arnavut milliyetçilerinin başlattığı kitlesel gösterilere sahne olmuştur. Bu gösteriler Rankoviç tarafından sert bir devlet terörü ile bastırılmıştır. Aynı tarihlerde 100 kadar Arnavut aydın öldürüldüğü bilinmektedir.<sup>61</sup>

Udba örgütü de Rankoviç kontrolünde hareket etmekte idi. Rankoviç Sırp milleti dışındaki halka daima güvensizlik duymakta idi. Özellikle Arnavutları Yugoslavya düşmanı olarak gören Rankoviç'in uyguladığı politikalar Arnavut benliğinde Sırlara karşı intikam ve kin duygularının yerleşmesine ve Yugoslavya'da önemli meselelerin çıkmasına neden olmuştur. Rankoviç Kosova'nın yönetiminde uygulanması gereken en iyi yöntemin denetim ve gözetim metodu olduğunu savunmuştur. Aynı yıl Kosova'daki Urba şefleri 1950'den beri Arnavutluk'tan bölgeye sızmakta olan bir casus ve ajan şebekesini ortaya çıkardıklarını iddia etmişlerdir. Bu olayla ilgili 1956'nın haziran ve temmuz aylarında Prizren' de gizli oturumla dava görülmüştür. Komünist parti üst düzey yetkililerinden birkaç isim uzun süreli hapis cezaları almışlardır. Ancak davadan sonra tüm kanıtlar ve dava tutanakları Sırp polisi tarafından yok edildiği için 1956'da Prizren'de neler olduğu açıklığa kavuşmamıştır. Udba 1956 kışında bölgedeki Arnavut nüfusa ait silahlara el koyma politikasına girişmiştir. Bu düşüncelerle Arnavutların evlerine giren polis silah araması yapmış, silahını teslim etmeyen Arnavutlar ise ağır muamelelere tabi bırakılmıştı. Sırp polisinin bu uygulamaları Arnavut direnişini kışkırtmış ve bir çok Arnavut'un ölümü ve 9 bin kadar silaha el konulması ile sonuçlanmıştır.<sup>62</sup> Söz konusu silahlar ağırlıklı olarak Sırp ve Karadağlılara dağıtılarak, bu halklar ile Arnavut halk arasındaki şiddet

<sup>61</sup> Tanıl BORA: Milliyeciliğin ..., a.g.e., 83.

<sup>62</sup> Sabrina P. RAMET: Nationalism and Federalism in Yugoslavia (1962-1991), (Indiana University Press, 1992), 188.

körüklenmiştir. Tüm bu yaşananlar Arnavutları bölgeden göçe zorlayan faktörler olmuştur.

Mülteci Arnavutların bir kısmı Arnavutluk'ta komünist bir örgüt kurarak Arnavutluk Gizli Servisi (Sigurimi) ile işbirliği içinde Yugoslavya'ya karşı çalışmaya, Kosova'da kalan Arnavutlar ise komünist, milliyetçi ayrımı yapmaksızın bir araya gelerek ciddi bir şekilde örgütlenmeye başlamışlardır. Kosova'nın bağımsızlığı için uzun yıllar mücadele vermiş olan ve Rankoviç döneminde suçlanarak hapse atılan Adem Demaçi 1961 yılında "Arnavut Birleşmesi Devrimci Hareketi" adlı bir örgüt kurmuş ve Arnavutluk İşçi Partisi ile işbirliği içinde çalışmalarını sürdürmüştür.<sup>63</sup> Yine aynı yıllarda çeşitli şehirlerde çok sayıda yer altı örgütü kurulmuştur.

Tito döneminde Yugoslavya'da anayasal değişikliklerin yapılmasına dek Arnavutluk politikasında fazla olumlu adımlar atıldığını söyleyemeyiz. Özellikle Rankoviç döneminde yaşanan Arnavut karşıtı politikalar döneme damgasını vurmuştur. Rankoviç'in uyguladığı zulüm 1960'lı yıllarda alenilemiştir. Bu yıllarda Yugoslav basını bile Rankoviç'in zalimliklerine yer vermiştir. Sırp milliyetçiliğinin bayrağı hakline gelen Rankoviç ülkesindeki aşırı milliyetçiliğin ve ırkçılığın temellerini atmış, Sırp milleti dışındaki milletlerin korkulu rüyası olmuştur. Ülkedeki etkinliğini Tito'nun telefonlarını dinlemeye kadar vardırıran Rankoviç en sonunda Tito tarafından 1966 yılında mevcut kadrosu ile birlikte kesin bir biçimde tasfiye etmiştir.<sup>64</sup> Ancak Rankoviç politikalarının izleri Arnavutlar üzerinden hiçbir zaman silinememiştir. Bu tarihten sonra Tito'nun Arnavutları yatıştırma politikası izleyerek onlara verdiği taviz niteliğindeki haklar Kosova'nın bağımsızlık taleplerine giden yolu açmıştır.

<sup>63</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 95.

<sup>64</sup> Ayşe KULİN: Sevdalinka, (İstanbul: Remzi Kitabevi,1999), 15.

## İKİNCİ BÖLÜM

### YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİNDE

#### KOSOVA

##### I. Kosova'nın Statüsünün Değişmesi

###### A. Yugoslavya'daki Anayasa Değişiklikleri ve Kosova'ya Etkisi

###### 1. 1963 Anayasası

Yugoslavya'nın kurulmasından on beş yıl sonra yani 1960'lara gelindiğinde, ülkede ayrılıkçı - milliyetçi eğilimler ciddi bir sorun olmaya başlamıştır. 1950'lerden itibaren giderek ademi merkeziyetçi bir özyönetim anlayışı ile yönetilmeye başlayan Federasyonda, geniş ölçüde haklara sahip Cumhuriyetler doğmuştur. Bu birimler kendi geliştirdikleri planları, kendi ekonomik kuralları ve kendi yönetimleri ile merkezden ayrı birer güç haline gelmişlerdir. Bu durum karşısında, merkeziyetçiliği temsil eden Belgrad'ın konumu, Sırp milliyetçiliği ile özdeşleşen bir görünüm almıştır.<sup>1</sup> Tito'nun federasyon içindeki milli unsurları ön plana çıkarmayı hedefleyen tutumu da bu ortam daha belirginleşmiştir.

Tito, Federasyon kurulduğundan beri Yugoslavya'yı bir arada tutmak için homojen bir devlet yaratmak yerine, kendi kendini yöneten federal birimlerin yaratılmasına ağırlık vermekte idi. Son yıllarda ülkenin Sırplaşma eğilimi yüzünden diğer cumhuriyetlerde başlayan huzursuzluklar ve Rankoviç

---

<sup>1</sup> Alpaslan İŞIKLI: Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Denevi, (Ankara: AÜ SBF Yayınları, 1980), 142

döneminin Kosova'da yarattığı krizin ertesinde Arnavutların direnişinin örgütlü olarak halk tabanına yayıldığına ortaya çıkması yüzünden Yugoslav yönetimi yeni anayasal adımları atma zorunluluğu duymuştur. Bu amaçla 7 Nisan 1963 yılında yeni Anayasa yürürlüğe girmiştir. Anayasada yeni ülkenin adının " Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti " olarak değiştirildiği ilan ediliyor ve Yugoslavya'nın güney Slavların ulusal devleti olmadığı belirtiliyordu. Anayasada Yugoslavya Federasyonu'ndaki ulusal haklar üçlü bir sistem halinde tanımlanmakta idi.

a. Yugoslavya Ulusları: Anavatanları Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden biri olan ve Yugoslavya dışında bir devletleri olmayan uluslardı. Bu kategoriye giren ve Federasyondan ayrılma hakları tanınan uluslar şunlardı: Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar ve Müslümanlar

b. Yugoslavya'daki Uluslar: Bu kategoriye giren on etnik grup vardı ve en büyükleri de Kosova Arnavutları idi. Bu etnik grupların hepsinin Yugoslavya dışında bir anavatanları, kendi adlarıyla kurulmuş devletleri vardı. Yeni Federasyon bu grupların tümünün kendi dillerini ve kültürlerini kullanıp geliştirme haklarını tanımıştı. Bu grubun Arnavutlar dışındaki üyeleri Macarlar, Bulgarlar, Çekler, Çingene, İtalyanlar, Romenler, Slovaklar ve Türklerdi.

c. Diğer Milliyetler ve Etnik Gruplar : Bu kategoride nüfusları çok daha küçük olan ve yukarıdaki 2 grup içinde de yer almayan unsurlar bulunmaktaydı; Yahudiler, Almanlar, Polonyalılar, Ruslar gibi...<sup>2</sup>

Kosova Arnavutlarının yıllardır sürmekte olan rahatsızlıkları biraz da bu ayrımcı tanımlamalardan kaynaklanmakta idi. 1963 Anayasası ile Yugoslavya dışında bir anavatanları ve devletleri olan Kosova Arnavutlarının

---

<sup>2</sup> Doğan L. TILIÇ: Milliyetçiliğin Pencesindeki Kartal Kosova, (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1999), 58.



millet statüsü reddediliyor ve onlara "milliyet-gerçekte azınlık- statüsü" tanınıyordu.<sup>3</sup>

Yeni Anayasada "Cumhuriyet temsilcilerinin yer aldığı Milletler Meclisinin Federal Meclise tabi olduğu sistem" değişmemekle beraber, merkezi planlama biraz daha gevşetiliyor ve cumhuriyetlerin yetkisi fiilen artıyordu.<sup>4</sup> Anayasanın Cumhuriyetlerin yetkilerini arttırmakla beraber özerk bölgelerin daha iyi bir konuma getirildiğini söylemek güçtür. Anayasanın Kosova için tek olumlu maddesi cumhuriyetlerin onar kişi ile temsil edildikleri Federal Mecliste özerklerin de beş temsilcisinin bulunmasının kabul edilmiş olması idi ki; bu madde özerk bölgelerin federal birim olma yollarının açılması anlamına geliyordu.<sup>5</sup>

1963 Anayasası Kosova'nın "Özerk" statüsünü daha düşük bir düzeye indirmiştir. Görünüşte Kosova, bu anayasa ile özerk ilden özerk bölge statüsüne terfi ediyordu ancak cumhuriyetlerin kendi inisiyatifleri ile özerk bölge oluşturabileceği maddesinden hareketle, Kosova ile Voyvodina bölgelerinin Sırbistan Meclisi tarafından oluşturulabileceği vurgulanmakta idi. Bu durumda Kosova'nın anayasal statüsü federal düzeyde tamamen ortadan kaldırılıyor ve bütünüyle Sırbistan Cumhuriyeti'nin iç düzenlemelerine bağlanıyordu.

## 2. Yugoslav Hükümetinin Kosova Politikasında Yumuşama

1963 Anayasasının ilan edilmesi ve iki yıl sonra yapılan diğer düzenlemelerle Yugoslavya yeni bir dönemece girmiştir. Cumhuriyetler ve özerk bölgelerde milliyetler daha fazla hakim olmaya, federal merkezin güç ve etkisi azalmaya başlamıştır. Ülkedeki milliyetçi talepler artarken Tito'nun

<sup>3</sup> Enver HASANI: " Politik ve Hukuki Açıdan Kosova Krizi " Avrasya Dosyası, IV, 1-2, (İlkbahar - Yaz 1998), 125.

<sup>4</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin... , a.g.e., 86.

<sup>5</sup> Osman KARATAY: 96.

milli unsurlara verdiği önemin uygulamaları Kosova'da da kendini göstermiştir. Bu dönemde Yugoslavya hükümetinin Kosova politikasında belirgin bir yumuşama görülmüştür. 1967 yılının mart ayında Tito Kosova'yı Federasyonun kuruluşundan beri ilk kez ziyaret etmiş ve bölgedeki koşullarla ilgili halkla konuşmuştur. Kosova'da Sırp'ların pek çok kamu kuruluşunda Arnavutlardan daha fazla ayrıcalık gördüğünü kabul etmiş ve bu durumun eşitsizliğin bir göstergesi olduğunu belirtilmiştir.

Ertesi yıl Arnavutça'da "Arnavut" demek olan "Shqiptar" sözcüğünden türetilen ve aşağılayıcı bir anlamlarda kullanılan "Şiptar" sözcüğünün artık kullanılmayacağı, bunun yerine "Albanac" sözcüğünün kullanılacağı ilan edilmiştir. Yine 1968 yılı içerisinde 1963 Anayasası ile getirilen değişiklikleri görüşmek üzere üst düzey toplantılar düzenlenmiştir. Kosova ve Arnavutluk'tan bilim adamlarının katıldığı Tiran'da düzenlenen bir kurultayda da ortak resmi dil üzerine anlaşma sağlanmıştır.<sup>6</sup>

Bu gelişmelerin kaydedildiği birkaç yıl içinde Kosova yönetiminde söz sahibi olmaya başlayan ve eğitim, kültür gibi konularda ilerlemeler kaydeden Arnavut halk bu durumdan oldukça hoşnut kalmıştır. Çünkü Arnavutlar kendi meselelerini rahatça konuşabildikleri, Kosova'nın yönetiminde Mahmut Bakali gibi milliyetçi bir ismin bulunduğu daha özgür bir ortama kavuşmuşlardı. Bu ortam halkta, ancak federal Yugoslavya'da kendi kurdukları bir cumhuriyette bu hayata devam ettirebilecekleri kanısını uyandırmıştır. Ayrıca 1968 yılı tüm dünya gençliğinin mevcut yönetimlere başkaldırdığı bir yıldır. Bu gelişmeler Kosova Arnavutlarını da 1968 isyanlarına yöneltmiştir.

Kosova'da yükselen cumhuriyet olma talepleri açıkça ilk defa 27 Kasım 1968'de (Arnavut ulusal kurtuluş gününün yıldönümü) yüzlerce göstericinin düzenlediği protesto gösterilerinde duyulmuştur. Gösterilerde

---

<sup>6</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 98.

Kosovalılar bölgedeki eşitsiz politikaları eleştiriyorlar, Metohia<sup>7</sup> adının kullanılmasına karşı çıkıyorlar bir üniversite istediklerini de belirtiyorlardı. Aynı tarihte Makedonya'da Arnavutların çoğunlukta bulunduğu Gostivar ve Tetova illerinde de benzer isteklerle gösteriler yapılmıştır.<sup>8</sup> Kosova'daki Sırp polisi gösterilere şiddetle karşılık vermiş ve olaylarda bir kişi öldürülmüştür. 44 kişiye de hapis cezası verilmiştir. Ancak Rankoviç dönemindeki olaylarla karşılaştırıldığında Yugoslav yönetiminin tutumunun çok daha uzlaşmacı olduğu görülür.

Yugoslavya olayların ardından ayrılmaya asla anlayış göstermemekle birlikte daha yatıştırıcı önlemlere gitmiştir. Nitekim Aralık 1968'de Arnavutları yatıştırmak için Anayasaya ek maddeler konulmuştur. VII. Ek maddede özerk bölgelerin hem Sırbistan'a hem de Federal yapıya ait olduğu belirtiliyordu. Ayrıca bu tarihten sonra Arnavutları daima rahatsız etmiş olan "Kosova - Metohija" yada "Kosmet" adının yerine sadece "Kosova" adı kullanılmaya başlıyordu. XVIII. Ek maddede ise özerk bölgeler, cumhuriyetler tanımlanırken de kullanılan "sosyopolitik topluluk" olarak tanımlanıyordu. Yine aynı ek maddeye göre özerk bölgeler, bir bütün olarak Sırbistan Cumhuriyeti'ni ilgilendiren işlevler dışında tamamen bir cumhuriyetle aynı işlevleri göreceklerdi. 1968'deki Anayasal değişik uyarınca özerk bölgelerin sınırları oy birliği olmadan değiştirilemeyecekti. Bu hükümle Kosova ve Voyvodina'da da diğer cumhuriyetlerin sahip olduğu anayasa mahkemelerinin oluşturulması mümkün hale gelmiştir. Ancak cumhuriyetlerin 1963 anayasasından itibaren sahip oldukları bu anayasa mahkemeler özerk bölgeler için resmi olarak ancak 1972'de oluşturulabilmiştir.<sup>9</sup> Yine özerk bölgeler anayasa hükmünde kanun yapma yetkisi ve kendi kanunları ile yönetmelikler oluşturabilecek ve örgütlenebileceklerdi. Federal meclisteki üyeler artık Sırbistan heyeti içinde sayılmayacaklardı.<sup>10</sup> Bu değişikliklerle

<sup>7</sup> Sırp tarafından Kosova sonraları sirtuşme yaratacak şekilde ikiye ayrılarak telaffuz ediliyordu. Kosova'nın batı yarısı Sırp için Metohija'dır. Arnavutlar ise aynı bölgeyi Dukagjin olarak adlandırıyorlardı .

<sup>8</sup> Sabrina P.RAMET: a.g.e., 191

<sup>9</sup> a.e, 76.

<sup>10</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 99.

Kosova, daha önce Sırbistan Cumhuriyetinden devren aldığı hak ve yetkilere artık tamamen sahip hale gelmiştir. Federal düzeyde bir hukuki varlık olarak kesin biçimde bir yer kazanan bölge diğer altı cumhuriyetin hemen hemen tüm yetkilerine sahip kılınmıştır.

Yugoslavya'nın Arnavutlara dönük bir politika izlemeye başlamasında uluslararası arenadaki gelişmelerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Önceleri Rusya'nın ideolojik müttefiki olan ve Sovyet yardımlarından büyük pay alan Arnavutluk 1961'den itibaren Rusya'dan uzaklaşmış ve Yugoslavya ile yakınlaşmaya başlamıştır. Sovyetlerin 1968'de Çekoslovakya'yı işgal etmesinin ardından Yugoslavya da Balkanlarda Rus karşıtı olarak gördüğü Arnavutluğu Rusya'ya karşı yanına almaya çalışıyordu. İki devlet arasında başlayan bu yakınlaşma sürecinden Kosovalı Arnavutlar da olumlu yönde etkilenmiştir.

Kosova Özek Bölgesine tanınan bu haklar Arnavutların cumhuriyet olma isteklerini teşvik edici özellikte idi. Nitekim, Kosova'daki Komünist Partinin önde gelen isimlerinden Mehmet Hoca bu taleplerini açıkça dile getiriyor ve "Neden 1,2 milyon Arnavut tam özerkliğe bile kavuşmuş değilken, 370 bin Karadağlının kendi cumhuriyeti var?" diyordu.

1969 yılından itibaren Kosova Arnavutlarının kendi ulusal amblemleri olan Arnavutluk bayrağını çekmelerine izin verilmiştir. Aynı yılın Nisan ayında Belgrad ile Tiran, iki ülke arasında karayolu taşımacılığı konusunda bir antlaşma imzalamışlardır. Kosova için başka önemli bir karar da yine bu yıl içinde alınmış ve bölgede Belgrad Üniversitesi bünyesinde bir üniversite kurulmuştur. Priştine Üniversitesinde öğretim dili olarak Sırp-Hırvat dili ile birlikte Arnavutça'nın da kullanılması kabul edilmiştir. 1970 yılında ise Tiran Üniversitesi ile imzalanan bir anlaşmada Arnavutluk'tan 200 civarında öğretmenin getirilerek Arnavutça derslerin başlaması kararlaştırılmıştır. Anayasaya 30 Ocak 1971'de yapılan eklerle özerklere yeni bazı haklar daha

verilmiştir. Kendi kurumlarını oluşturma ve örgütlenme yolları açılan Kosova Arnavutları bölgede pek çok önemli kurum oluşturmuşlardır.1975 yılında Kosova Bilim ve Sanat Akademisi kurulmuştur.

Priştine Üniversitesi oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir. On yıl içinde derslere giren öğrenci sayısı 30 bin olarak kaydedilmiştir. Bu sayı üniversitenin Avrupa'nın en büyük yükseköğretim kurumlarından biri olduğunu gösteriyordu. Kosova bölgesinde 1968'lerde % 38 olan etnik Arnavut sayısı on yıl içinde % 70' leri bulmuştur. Eğitim seviyesi düzelen Arnavutlar kamu alanındaki istihdamda pek fazla ilerleme kaydedememişlerdir. Çünkü yönetim kademelerinin yarısından çoğu hala Sırp ve Karadağlıların elinde bulunuyordu. Ancak Arnavutlar parti ve yerel yönetim kadrolarına daha fazla yerleşmeye başlamışlardır. 70'lerin sonlarında Kosova'daki Komünistler Birliğinde Arnavutların oranı 2/3' ye yükselmiştir.<sup>11</sup> Arnavut halktaki bu gelişmeler bu kez de Kosova'daki Sırpı huzursuz etmiştir. Sırpılar "anayurtlarının" Arnavutlar tarafından işgal edildiği iddialarını yeniden gündeme getirmeye başlamışlardır.

### 3. 1974 Anayasası ve Özerklik Kazanılması

1960'lı yıllardan itibaren merkezi yapının gevşemesi ve Tito'nun milli unsurları ön plana çıkaran yönetiminin yarattığı ortam Arnavut halkın 7.cumhuriyet olma taleplerini gündeme getirmiştir. Tito'nun bu taleplere karşı Arnavutları yatıştırma politikası izlemesi, Kosova'nın özerkliğine giden yolu açmıştır. Kosova'ya 1968'de çıkarılan ek maddeler ile tanınan özerklik statüsü 1974 Anayasası ile resmen onaylanmıştır. 1974 yılında çıkarılan yeni anayasa 1968 ve 1971 eklerini aynen onayladığı gibi özerk bölgelere kendi anayasalarına sahip olma hakkı veriyordu.

<sup>11</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 384-385.

1974 Anayasası, Cumhuriyetlere Yugoslavya Federasyonunun kurucu unsurları statüsünü kazandırırken, Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinin kurulduğunu açıklıyordu.<sup>12</sup> Anayasada Kosova tanımlanırken; "Sosyalist Kosova Otonom Bölgesi; tüm çalışan insan ve vatandaşların, Arnavutların, Müslümanların, Sırpaların, Türklerin, Karadağlıların ve çalışan tüm sınıfın kendi kendilerini yönetme güçlerinden aldıkları eşit haklara sahip diğer millet, milliyet ve etnik grupların otonom sosyalist demokratik sosyo-politik toplumdur", denilmekteydi.<sup>13</sup>

Yugoslavya Anayasasına göre Kosova'nın sahip olduğu en önemli haklar şunlardır:

- \* Çok belirgin bir şekilde tanımlanmış bir toprağı ve uluslararası ilişkiler alanında tanımlanmış kendi kimliği vardır. Bu anlamda uluslar arası organ ve organizasyonlarla anlaşma yapma ve onlara katılma hakkı vardır.( 293.md.)
- \* Kendi anayasası, yasama, yürütme ve adli yargı organları vardır.
- \* Federal başkanlık ta dahil federasyon organlarında eşit temsil ve veto etme hakkı vardır. (321.md.)
- \* Merkez bankası kurma (262 md.) ve vergi toplama (265 md.) hakkı vardır.

Görüldüğü gibi 74 Anayasası ile Kosova, cumhuriyetler gibi kendine özgü bir kimliğe kavuşmuştur. Ekonomik karar mekanizmalarıyla birlikte uluslararası alanda da yetki sahibi olmuştur. Kosova bu yetki ile 1975'te Alman Demokratik Cumhuriyeti ve 1976'da Dünya Bankası ile uluslararası

---

<sup>12</sup> Constitutional System of Yugoslavia, (Belgrad: Jugoslovenska stvarnost Newsa per and Publishing House, 1980), 84.

<sup>13</sup> a.e., 86.

antlaşmalar imzalamıştır. Yine 1970'de Tiran ve Priştine arasında üniversiteler kapsamında bir anlaşma yapılmıştır.<sup>14</sup>

Daha önce yasaları Sırbistan meclisi tarafından bildirilen özerk bölgelerin kendi anayasalarını çıkarma hakkına sahip olmalarıyla, Kosova ve Voyvodina anayasa hukuku ölçütlerine göre tam teşekküllü birer federal organ haline gelmiş bulunuyorlardı. Kazanılan bu özerklik söz konusu bölgelerin meclislerine Sırp yönetimine danışmadan değişiklik yapabilme yetkisi vermiştir. Sonuçta Sırbistan'ın özerk bölgeler üzerindeki yetkisi yok olma durumuna gelmiştir. Sırbistan Kosova üzerindeki milli savunma, devlet güvenliği, uluslararası işbirliği, sosyal gelişme planlaması ve kanunların uygulanmasını denetleme gibi haklarını kaybetmiştir. Özerkler gayri resmi bir şekilde cumhuriyet statüsüne kavuşmuşlardır.

1974 Anayasası özerklere federal kararlarda cumhuriyetler seviyesinde de etkili olabileme ve bağlı buldukları cumhuriyetlerin aleyhine oy kullanabilme imkanını vermiştir. Nitekim 1978 yılında Prizren Birliği'nin 100.yıl dönümünün Arnavutlarca kutlanması federal ve cumhuriyetler seviyesinde resmen kabul ettirilmiştir. Yine yeni anayasaya göre özerklerin onayı olmadan Sırbistan anayasasına ekleme ve değişiklik yapılamıyordu. Ama özerkler Sırbistan anayasası dışına çıkmadan kendi bölgelerinde istedikleri kararı alabiliyorlardı. Ayrıca Cumhuriyet seviyesinde alınan kararları özerk bölge temsilcilerinin veto hakkı vardı. Arnavutların kazandığı bu haklar için kimi Sırp aydınlarından "Kosova ayrı bir cumhuriyet olsa idi Sırbistan için işlerin daha kolay olacaktı" diyenler dahi çıkmıştır.<sup>15</sup>

Bu kadar geniş yetkilerle donatılmış bu bölgelere Cumhuriyet statüsü yerine neden özerk devlet statüsü verildiği sorusu akla geldiğinde bu durum

<sup>14</sup> 1981'de Belgrad bu değişim programını iptal ettirmiştir. (Sabrina P.RAMET:a.g.e., 77)

<sup>15</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 99.

teorik açıdan şöyle açıklanmakta idi. Yugoslav Federal sisteminin temeli 1943'de atılırken, cumhuriyetlerin birer "milliyet" i değil, "millet" i temsil ettikleri anlayışı hakimdi. Bu ayırım ise Sovyetler Birliği'nde geliştirilmiş komünist doktrinin bir parçası idi. Bu yaklaşıma göre millet; devlet kurma potansiyeli olan bir birimdi, dolayısıyla bir federasyon içinde cumhuriyet oluşturulduğunda, ayrılma hakkını saklı tutuyordu.

Oysa milliyet, bir milletin ana bölümü kendi yurdu dışında bir yerde yaşayan, yani kendi merkezinden uzak bir parçası idi ve bir federasyon içinde kurucu unsur olamazdı ve kendi başına bir federal birim meydana getiremezdi. Bu anlamda Anayasaya göre federasyonun kurucu milletlerine tanınan kendi kaderlerini tayin hakkı, federe cumhuriyetlerin federasyondan ayrılma hakkını da içeriyor ancak Yugoslavya dışında anavatanları olduğu için Yugoslavya içinde millet statüsü elde edemeyen Arnavutlar ve diğer milliyetlerin (ulusal azınlık) kendi kaderlerini tayin hakkını ayrılık önünde kullanabilmeleri mümkün olmuyordu. Bu yönü ile 74 Anayasası çok uluslu Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü koruyabilmesi için oluşturulmuş en iyi düzenleme idi.<sup>16</sup> Bu yaklaşımın geçerliliğinin tartışmalı olduğu açıktır. Fikir kaynağı Sovyetler Birliği, Moldova örneğinde olduğu gibi, bu anlayışı uygulamaz iken Yugoslavya'da da 1974 Anayasası'nın metninde bu kural önemsenmemiştir ve Yugoslavya "Özgür, eşit milletler ile milliyetlerden oluşan federal bir cumhuriyet" diye tanımlanmıştır.<sup>17</sup> Böylece Kosova'nın Cumhuriyet kurmasına karşı getirilebilecek teorik itiraz da geçerliliğini yitirmiş görünmektedir.

Pratikte ise Kosova'nın talebi pek çok sorunu beraberinde getiriyordu. Öncelikle Cumhuriyet statüsü tanınan Kosova'nın sonraki adım olarak Arnavutluk ile birleşme ihtimali vardı. Çünkü bu, büyük Arnavutluk hayalinin önemli bir parçası idi Sırp Arnavutların "Kosova Cumhuriyeti" isteğini

<sup>16</sup> Şule KUT: "Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü", *Foreign Policy*, (Güz, 1998), 57.

<sup>17</sup> *Constitutional System of...*, a.g.e.; 2.



daima Arnavutluk ile birleşme ihtimali olarak yorumlamışlardır. Çünkü Yugoslav anayasaları cumhuriyetlerin kendi kaderlerini tayin yani ayrılma hakkından bahsediyordu. Ayrıca Kosova'ya böyle bir statü tanındığında Kosova Sırları ile Sırbistan'ın buna büyük bir tepki göstereceğinden ve Sırbistan'da iç karışıklıklar çıkacağından korkulmaktaydı. Tito döneminde Arnavutlara verilen pek çok hak ve tanınan özerklik Sırları kızdırmıştır. Tito Sırlar tarafından kendi milletleri aleyhine hareket eden bir lider olarak lanse edilmeye başlamıştır. Bu tepki Tito'nun ölümünden sonra daha açık bir şekilde dile getirilmiş ve Sırlar harekete geçecekleri fırsatı Hırvat liderin ölümünden sonra yakalamışlardır.

## II. Yugoslavya'da Bunalımlı Yıllar

### A. Yugoslavya'da Milliyetçiliğin Tırmanması

#### 1. Milliyetçi Unsurlar ve Arnavut Milliyetçiliği

Yugoslavya'da çok farklı millet ve milliyetçilikler bir arada yaşamakta idi. Yugoslavya'nın sahip olduğu coğrafi konum ve tarihsel geçmiş bu ülkedeki gerek etnik yapılanmayı gerekse de bu uluslar arasındaki ilişkileri karmaşık bir hale getirmiştir. Yugoslavya'da üç ayrı din bulunmakta, dört resmi dil, iki ayrı alfabe kullanılmakta ve 20'ye yakın çeşitli millet ya da milliyetlerden insan yaşamakta idi. Ülkenin uzun yıllar Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında bölünmüş olması Doğulu ve Batılı din, kültür ve gelenek ve ekonomik ilişkilerin bir arada bulunmasına yol açmış, bu da ulusal sorunun çözülmesini güçleştiren bir diğer etken olmuştur.<sup>18</sup>

<sup>18</sup> İlhan UZGEL: "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması", AÜ SBFD, XLVII, 1-2 (Prof.Dr.Gündüz Ökçün'e Armağan: Ocak-Haziran, 1992), 218.

Yugoslavya'da yaşayan topluluklardan en geniş olan Sırlar ülkeyi kendi denetimleri altında tutmalarına olanak tanıyacak bir "Büyük Sırp" milliyetçiliği içinde idi. Diğer yandan, Slovenya ve Hırvatistan ayrılıkçı bir milliyetçilik gütmekteydi, Makedonya aynı anda dışta Yunanistan'a içte Sırlara karşı varlığını kanıtlamaya ve egemen bir birim olmaya yönelik bir milliyetçilik anlayışına sahip idi. Bosna'daki Müslümanlar kendi cumhuriyetlerini oluşturmak ve devam ettirmek ayrıca Slovenya ve Hırvatistan ile birlikte hareket etme eğilimine sahiptiler. Kendilerini Sırlardan ayıran belirgin bir özellik bulunmayan Karadağlılar Sırbistan'ın yanında yer almaktaydılar. Karadağ'da 45 yıl süren ayrı bir siyasal örgütlenmeye karşın, ve keskin bir milliyetçiliğin oluşmadığı anlaşılmaktadır

Arnavut milliyetçiliğine daha ayrıntılı baktığımızda ilk göze çarpan dünyadaki 3.5 milyon Arnavut'un üçte biri Yugoslavya'da yaşamakta, bunun da 1.5 milyonu Kosova'da, 350 bin civarı Makedonya'da ve 50 bin civarı da Karadağ'da bulunmakta idi. Arnavut milliyetçiliği hem Makedonya ve Karadağ'daki Arnavutlar ile birleşmek hem de Yugoslavya'dan ayrılarak Arnavutluk ile birleşme eğilimi taşımakta idi. Bu milliyetçilik beş ana sebepten dolayı Federasyonun bütünlüğü ve cumhuriyetler arası ilişkiler bakımından bir sorun haline gelmiştir:<sup>19</sup>

- \* Kosova'nın Sırbistan, Makedonya ve Karadağ ile ilişkileri doğrudan etkilenmekteydi.
- \* Kosova'nın cumhuriyet statüsü için Arnavutların harekete geçmesi, cumhuriyetler arası güç dengesinde bozukluk yaratmaktaydı.
- \* Bir gruptaki milliyetçilik diğer milliyetçilikler üzerinde itici güç yaratmaktaydı.

<sup>19</sup> Sabrina P.RAMET: a.g.e.,187.

- \* Ayrılma tehtidi yalnızca bir bütün olarak federasyonun bir meselesi değil, ayrıca birkaç bölüm için de önemliydi.
- \* Kosova, ekonomik eşitliğin milliyetçiliği azaltacağına dair Titocu-Marksist önerinin son örneği idi. Ancak eşitlik sağlanamadığı gibi Kosova ülkenin en fakir bölgesi olmuştur.

Yugoslavya ulusal sorun karşısında oldukça iddialı bir ülke idi. Yugoslav yöneticiler bu sorunu çözdüklerini ileri sürmekle kalmayıp komşularını da sürekli eleştirmekte idi. Yugoslavya'da azınlıklar - Yugoslavya'nın tabiri ile uluslar, korunurken her türlü kültürel, ekonomik ve siyasal gelişimlerini de sürdürmekte idiler. Yugoslavya'da uluslara sağlanan her türlü siyasal, ekonomik ve diğer haklar ulusçuluğun gelişmesine engel olmayıp tersine onu besleyen kaynaklardan biri haline gelmiştir.<sup>20</sup> Ülkede federalizme dayanan siyasal yapı, gelişimi boyunca giderek merkezîyetçilikten uzaklaşmıştır. Yugoslav yöneticilerin ülkede egemen bir ulusun üstünlüğünün kurulmasını engellemek için uyguladıkları politikalar ve Sırp'ların ülkede egemen olmasını önlemek için aldıkları tedbirler Sırp milliyetçiliğini körüklemiştir. Merkezi sistemden uzaklaşan, Sırp egemenliğini önlemeye çalışan ve uluslara geniş özgürlükler sağlayarak onları bir arada tutmayı amaçlayan Yugoslav modeli, milliyetçiliğin gelişmesini önleyememiş ve bu ulusların bir birlerine duyduğu güvensizlik ve varolan bazı düşmanlıkları engelleyememiştir.

Yugoslavya'nın krize sürüklenmesinde ekonomik sıkıntıların etkisi de ortadadır. Son dönemlerde ülkenin dış borcu iyiden iyiye artmıştır. 1973 petrol krizi devlet firmalarının zararı ile sonuçlanmıştır. Ülkenin bu sıkıntıları hep kamuoyundan gizli tutulmaya çalışılmıştır. 1980'lere gelindiğinde Yugoslavya Avrupa'da hayat standartları en düşük ülke konumunda idi. Bu

<sup>20</sup> İlhan UZGEL: "Sosyalizm'den ....", a.g.m., 218.

durum federal yönetime karşı tepkileri ve milliyetçi akımları beraberinde getirmiştir.<sup>21</sup>

## 2. Bunalım Yıllarında Kosova'nın Ekonomik ve Siyasi Durumu

70'li yılların ortalarında Yugoslavya'da cumhuriyetler arası eşitsizliğin getirdiği bunalımla birlikte, milliyetçiliğin giderek tırmanması ve bunun şiddetle bastırılması Yugoslavya'da istikrarın zamanla bozulması sonucunu doğurmuştur. Bu ortamda Kosova bölgesi de gerek ekonomik gerekse siyasi bakımdan bir çıkamaz içine girmiştir. Zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen Kosova Yugoslavya'nın ekonomik bakımdan en geri kalmış bölgesi olarak kalmaya devam etmiştir.

Rankoviç devrildikten sonra bölgede hakimiyeti ele geçiren Arnavutlar yılların öcünü almak için bölgedeki Sırlara büyük baskı uygulamışlardır. Bölgenin zerklik statüsü kazanmasından sonra ise, Sırbistan yönetimi, Kosova'ya ayrılan bütçeyi alabildiğince kısımlış, yatırımları engellemiştir. Kosova'ya ayrılan kamu yatırımları da ayrımcı bir uygulama ile ağırlıkla Sırp yerleşimcilerine tahsis edilmiştir. Yugoslavya'nın elektrik üretiminin en büyük kesiminin gerçekleştirildiği bu bölgede, hala pek çok yer elektriksizdi.<sup>22</sup> Dolayısıyla, Sırp ve Karadağlıların Kosova'dan göç etmeye başlaması sadece "Arnavutlaştırma" politikası doğrultusundaki baskılardan ötürü değil, aynı zamanda, Kosova'daki katlanılmaz yoksulluktan ötürü gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra Arnavut halk 1968 yılında Priştine niversitesi'nin kurulmasından sonra eğitimlerine önem vermeye başlamıştır ve pek çok genç buradan mezun olmuştur. Ancak bir Arnavut niversitesinden mezun olan kişiler olarak çoğunluğu iş bulamamıştır.

<sup>21</sup> Osman KARATAY: a.g.e.,102.

<sup>22</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin .... ,a.g.e., 111.

1970'li yıllar Sırp milliyetçiliğinin filizlendiği yıllar olmuştur. Sırbistan Komünist Birliğindeki milliyetçi eğilimler, 1972'de SKP'den özyönetimci, daha özgürlükçü önerileri olan kadroların tasfiye edilmesinden sonra daha fazla belirginleşmiştir. Bu tasfiye sonrasında yönetimi ele alan kadroların asıl hedefi "1974 Anayasası" olmuş ve bu anayasayı "Sırp milli uyanışının" dayanağı haline getirmişlerdir.<sup>23</sup> SKP'nin sayılı önderlerinden Drgoslav Markoviç'in başkanlığındaki bir komisyon özerklik politikasına karşı çıkan bir rapor hazırlamıştır. Raporda asıl üzerinde durulan "1974 Anayasası ile tarihsel olarak Sırbistan' a dahil sayılan Kosova ve Voyvodina'ya verilen "özerk bölge" statüsü idi. Mavi Kitap olarak bilinen ve kamuoyu önünde tartışmaya açılmayan bu rapor KP kadrolarının içinde buldukları hedef ve düşünceleri ortaya çıkartıyordu.

Kosova'daki Arnavut halka karşı ulusçuluk nedeni ile sürdürülen baskı politikaları 1975 ve 1976 yıllarında daha fazla tutuklama ve hapis cezası ile devam etmiştir. Şubat 1976'da yazar Adem Demaçi 18 Arnavut ile birlikte üçüncü kez hapse atılmışlardır. "halka ve devlete karşı örgüt kurmak", "düşmanca propaganda yapmak" ve "Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ile bağımsızlığını tehlikeye atan suçlar işlemek" gibi iddialar ile Priştine'de yargılanmışlardır. Demaçi, hedefinin "Kosova'yı Arnavutlukla birleştirmek" olduğu iddia edilen "Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi"ni kurmakla suçlanmıştır. Yargılananlar, Priştine Üniversitesi öğrencilerinin oturdukları semtlerde ve Kosova ile Makedonya'nın diğer yerlerinde, KP'nin ve Yugoslav liderliğinin izlediği politikaya saldıran bildiriler dağıtmakla suçlanmışlardır. Demaçi 15 yıl hapse mahkum edilmiştir. Bu tarihlerde Priştine Üniversitesi ulusçuluğun beslendiği bir zemin haline gelmiştir. Priştine Üniversitesi'nde okuyan öğrenci sayısı ülkenin diğer bölgelerine göre daha fazla idi. 1975 yılı sonunda hükümet karşıtı broşürlerin ve duvarlara yayılan sloganların ardından çok sayıda kişinin tutuklandığı duyulduğunda, ulusçu huzursuzluk dalgası Kosova'da yeniden yükselmiştir.<sup>24</sup>

<sup>23</sup> Tanil BORA: "Milliyetçiliğin...." a.g.e., 109.

<sup>24</sup> Hugh POULTON: a.g.e., 75.

### 3. Kosova Olayları ve Kosova'daki Örgütler

Yugoslavya'da yaşanan ekonomik ve siyasi bunalım ortamı ülkeyi ve beraberinde Kosova'yı iç çatışmalara sürüklemiştir. 1970'li yıllarda devlet başkanı Tito'nun hastalığı ülkede bir otorite boşluğu yaratmış ve Sırpaların idareyi ellerine almalarını kolaylaştırmıştır. 4 Mayıs 1980'de Tito'nun ölmesinden sonra Sırp Arnavut karşıtı politikalarını uygulama fırsatı bulmuşlardır. Yugoslavya'yı dağılmaya götüren olayların başlangıç tarihi Kosova olayları olarak kabul edilir.

11 Mart 1981 günü Priştine Üniversitesi'nin yemekhanesinde bir öğrenci koşuların kötülüğünden şikayet ederek olay çıkarmıştır. Diğer öğrenciler ise bu protestolara katılmıştır. Çok geçmeden 500' e yakın öğrenci toplanarak gösterilere başlamışlardır. Olay yerine gelen polis bazı öğrencileri göz altına almıştır. O sırada bir futbol maçından yeni çıkmış olan gençler de Priştine'nin merkezini doldurmuşlardır. Giderek büyüyen kalabalık resmi makamlara yönelik eleştirilere başlamıştır. Gece boyunca sokak eylemlerinin önü alınamamış ve kalabalık göz yaşartıcı bombalarla dağıtılmıştır. Ancak olayların önü kesilememiştir.

16 Mart günü İpek Patrikhanesi'nin tarihi konağı yakılmıştır. Bu olaydan iki hafta sonra Priştine sokaklarında düzenlenen "Gençlik Yarışları", politik sloganların atıldığı gösteri sahasına dönüşmüştür. Gazeteler gençlerden bazılarının "Kosova Cumhuriyet" , "biz Arnavut'uz, Yugoslav değil ve "Arnavutluk'la birlik" gibi sloganlar attıklarını yazmışlardır. Göz yaşartıcı bomba ve coplarla olaylara müdahale eden polis 32 öğrenciyi yaralamış ve pek çoğunu da göz altına almıştır. İki gün sonra üniversite yönetimi yeni öğrenci yurtları açmak ve yemekhane koşullarını düzeltme vaatleriyle durumu geçiştirmeye çalışmıştır. Ancak protestoların hızı kesilmemiştir. Podujeva'daki lise öğrencileri 1 Nisan'da Priştine'ye gelerek buradaki protestoculara katıldılar. Ertesi gün sokaklarda tanklar geçmeye

başladı. Ancak bu binlerce inşaat işçisinin de kendi başlarına protesto gösterisi başlatmasını engelleyememiştir. Bunu izleyen 48 saat içinde Podujeva, Vuciterna, Gjiilan, Gjakova, Ferizaj ve Mitrovica'da pek çok gösteri yapılmıştır. Bunlardan sonuncusuna metal işçileri de katılmışlardır. Resmi makamlar ciddi bir şekilde alarma geçmiş ve Yugoslavya'nın başka bölgelerinden özel güvenlik birimleri getirilmiştir. Sokağa çıkma yasağı ve ardından olağanüstü hal ilan edilmiştir.

Olayların giderek yayılması üzerine Yugoslav ordusu Kosova'ya müdahale etmiştir. Sadece halka hiçbir açıklama yapılmaksızın başlayan askeri hareket sırasında değil, aylar boyunca Kosova, Yugoslavya'dan ve dünyadan tecrit edilmiştir. Yabancı basın ve Uluslararası Af Örgütü temsilcileri bir yana, devlet gazetecilerinin bile bölgeye girişine izin verilmemiştir. Caddelerin cesetlerle dolu olduğu gibi söylentiler halk arasında dolaşmaya başlamıştır. 1981 yılı sonlarına gelindiğinde Kosova'da halk toplanmasını diye hala sinemalar, tiyatrolar, diskotekler açılmıyor, futbol maçları seyircisiz oynatılıyordu.<sup>25</sup>

Sırbistan Komünistler Birliği Merkez Komitesi olaylarda 300'den fazla kişinin öldürüldüğünü bildirmiştir. Sonbaharda resmen açıklanan verilere göre 2 bin Arnavut tutuklanmış bunlardan 658'i 9 ile 15 yıl arasında cezaya çarptırılmıştı. 300'e yakın ortaokul ve lise öğrencisi okuldan 19 öğrenci üniversiteden uzaklaştırılmıştı. 200' e yakın işçinin işine son verilmişti. 1981 olaylarından sonraki tutuklamalar ve uygulanan baskıcı politikalar Arnavut halkta yoğun bir Sırp karşıtlığı başlatmıştır. Bu dönemde devlet mallarına ve kuruluşlarına karşı boykot başlamıştır. Sırpça konuşanların işlerine yardımcı olunmuyor, Sırpça mektuplar adreslerine gitmiyordu. Komşular arası gerginlik iyice artarken Kosova bir anlamda iki halk arasında bölünüyordu.

---

<sup>25</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin .... a.g.e., 102.

Hem Kosova hem de Belgrad'daki komünist parti liderleri olayların arkasında Arnavutluk devletinin olduğunu düşünerek onları suçluyorlardı. Bir yandan Arnavutlarla işbirliği yaptığı iddia edilen pek çok gizli örgüt ve hücre adları ortaya çıkartılıyor diğer yandan da Kosova, Sırbistan ve Yugoslavya Merkez Komite toplantılarında, olayların gerçek nedenleri tartışılıyordu. Yerel parti liderleri yakınlarını kayırmakla, kariyerizmle ve "tekelcilikle" suçlanırken, sorunun temelindeki başka bir faktörün de Kosova ekonomisinin uzun vadede kötü yönetilmesi olduğu belirtiliyordu. Tartışmaların ardından Parti yetkilileri arasında geniş bir temizlik hareketine girilmiştir. Ağustos ayı geldiğinde partiden 500 kişi uzaklaştırılmıştır.

Kosova bunalımına Yugoslav hükümetince verilen yanıt beklenildiği gibi olmamıştır. Ekonomik ve toplumsal sorunların üzerine hiç gidilmemiştir. Oysa Kosova bütün ülkede işsizlik düzeyinin en yüksek olduğu bölge idi. Etnik dengesizlik hala geçerliliğini koruyordu ve nüfusun % 15'ini oluşturan Sırlarla Karadağlılar bu işlerin % 30'unda çalışmakta idiler. Bu durum hiç göz önüne alınmadan, Kosova'daki tüm protestocular aynı kefeye konulmuş ve Kosova Cumhuriyetinin kurulması taleplerinin Yugoslavya'nın parçalanmasına hizmet edeceği fikrinden hareket edilmiştir.

1981 yılı sonlarında Arnavut ve Sırp milliyetçileri ve aydınları karşı karşıya gelerek birbirlerini suçlamışlardır. Ortada tam bir kültür savaşı yaşanmakta idi. Kosova'nın Arnavut halkı Sırlarca bölgede "etnik olarak saf" bir nüfus yaratmakla suçlanıyordu.<sup>26</sup> Bu sebeple bölgeden pek çok Sırp ve Karadağlının göç ettiğini öne sürmekte idiler. Bu iddia ile bir anlamda I.Dünya Savaşı yıllarında kendileri tarafından uygulamaya konulan Arnavutların göç ettirilmesi ve Slav kolonizasyonu politikaları unutturulmaya çalışılıyordu.

<sup>26</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 395.



10 Mart 1984 tarihinde Tanyug (Yugoslav haber ajansı) bölgede yaklaşık 1000 üyesi olan 72 illegal örgütün açığa çıkarıldığını bildirmiştir. Bu sayılar Kosova'da farklı grupların karışıklığını göstermektedir. Bununla birlikte Kosova'da 5 temel örgütün bulunduğu bilinmektedir.<sup>27</sup>

a) Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi (KUKH): Yazar Adem Demaçi tarafından kurulduğu bilinen örgüt Arnavutların yaşadığı bütün Yugoslavya bölgelerinin Arnavutluk ile birleşmesinin savunmakta idi.

b) Kosova-Marksist Leninist Grubu: KUKH ile aynı amacı taşıyor ve Arnavutluk ile birleşmeyi hedefliyordu. Örgütün lideri Kadri Zeka'nın öldürüldüğü sıralarda bu iki örgüt birleşmeyi planlıyorlardı.

c) Kızıl Cephe: 1980 yılında gazeteci Yusuf Gervala tarafından kurulan örgüt Arnavutluk ile birleşmeyi hedefliyordu

d) Yugoslav-Marksist-Leninist Kosmünist Partisi: Kosova'ya Yugoslavya içinde Cumhuriyet statüsünün verilmesini amaçlamakta ve esas olarak K P üyelerinden oluşmakta idi.

e) Arnavutluk Cumhuriyeti Hareketi: 1982 yılı başlarında Kızıl Cephe hariç, diğer üç örgütün birleşmesi ile kurulmuştur. Hareketin öncüsü Nuri Berişa, Ocak 1984'te Priştine'de polis tarafından vurularak öldürülmüştür.

Bu örgütler bütün bölgede şubeleri olan, görünüşte sol-kanat bir ideolojiye sahip, ama pratikte bilinen Marksizm-Leninizm'den çok Arnavut ulusçuluğunu temel aldığı görülen, çoğunlukla genç öğretmen ve öğrencilerden oluşan yeraltı grupları idi. Kosova'nın ve batı Makedonya gibi

<sup>27</sup> Hugh POULTON: a.g.e., 76.

Arnavutların yaşadığı öteki Yugoslavya bölgelerinin cumhuriyet statüsü kazanması esas amacı oluşturuyordu ve bunu muhtemelen Arnavutluk ile birleştirme hedefi izleyecekti. Başlangıçta kullanılan yöntemler esas olarak barışçı propaganda ve özellikle , uzun süreli bir hapis cezasını gerektiren bir suç olarak görülen “Kosova Cumhuriyet” sloganının yazılması idi.

Söz konusu grupların “Cumhuriyet Statüsü” hedefleri kısa vadede gerçekleşmeyince şiddet eylemleri daha da artmıştır. Bazı gruplar güvenlik güçlerine ateş açmak ya da bir grubun yaptığı gibi içinde silah bulunan bir polis aracını kaçırmak gibi şiddet eylemlerine girişmeye başlamışlardır. Birçok etnik Arnavut Ekim 1982 ile Mart 1984 arasında Priştine’de dokuz ayrı patlama gerçekleştirmekle, Mayıs 1984’te Kosova’da kullanılmak üzere Yugoslavya’ya silah, mühimmat ve patlayıcı madde sokmakla suçlanmıştır. Bazı gruplar da Kosova’ya Cumhuriyet statüsü verilmediği takdirde silahlı ayaklanmaya başvurulacağı tehdidini içeren bildirimler çıkartmaktan göz altına alınmışlardır. Ancak şiddet kullanan veya şiddeti savunan grupların sayısı azınlıkta idi.<sup>28</sup>

## **B. Miloşeviç ve Kosova Politikası**

### **1. Miloşeviç İktidarından Önceki Gelişmeler**

1980’lerde Sırbistan Komünist Parti yönetiminin çizgisi teorik milliyetçilikten giderek aşırı-pratik milliyetçiliğe doğru kaymıştır. Tito’nun ölmesi ve yerine geçecek güçlü ve karizmatik bir liderin olmaması Sırbistan hedeflerini gerçekleştirmelerinin önünü açan bir etken olmuştur. 1980-82 arasında hükümetin başında bulunan ve 1986’ya kadar Parti’nin birinci adamı konumunda bulunan İvan Stamboliç, Sırbistan’ı Yugoslavya’nın egemen cumhuriyeti yapmayı hedefleyen, siyasi anlamda merkeziyetçi bir politikacı

<sup>28</sup> Hugh POULTON: a.g.e., 78-80.

idi. Sivri çıkışlar yapmaktansa, diğer cumhuriyetlerle ve özerk bölgelerle iletişimi yitirmemeye çalışan, ihtiyatlı ve pragmatist bir yaklaşımı tercih ediyordu. Bu niyetle, Sırbistan'ın ilişkilerinin en sorunlu olduğu Kosova'nın siyasi güçleri ile diyaloga yönelmiştir. 1986'da Sırbistan KP'nin Kosova yerel örgütünde yönetime gelen genç Arnavut kadro kuşağının önderi Adem Vllasi, Stamboliç'e destek vermiştir. Vllasi ve grubunun istediği Sırbistan yönetimi ile ilişkileri yumuşatarak Kosova'nın iktisadi gelişmesine hız vermek, siyasi kültürü Arnavut-Sırp gerginliğinden kurtarmak idi.<sup>29</sup>

1980'lerin ortasından sonra Kosova meselesi Sırbistan siyasi hayatının belirleyicisi durumuna gelmiştir. Sırp milliyetçiliği de bu yıllarda Arnavut ulusu aleyhine gelişirken, Kosova aşırı-milliyetçi kesimlerin malzemesi olmuştur. Ülkede Sırları Arnavutlara karşı koruyan ve Yugoslavya'nın tamamındaki Sırların egemenliğini ön planda tutan bir milliyetçi ittifak oluşmaya başlamıştır. Bu ittifakın içinde Rankoviç döneminde devletin baskı organlarında yer alıp da 1966'da Rankoviç ile birlikte tasfiye edilen parti kadroları, KP'nin sertlik yanlısı yeni kuşakları, "Kosova'daki soykırıma" karşı oluşturulan komiteler, milliyetçi entellektüel çevre ve Ortodoks Kilisesi'nin bazı kesimleri bulunmaktaydı.

Sırp-Ortodoks Kilisesi ile KP arasında sıkı bir bağ kurulmasında Kosova mirasının payı büyüktür. 1982 Mayısında Sırbistan Cumhurbaşkanlığına getirilen ve özyönetim ilkesine en başından beri karşı olan eski Savunma Bakanı General Nikola Lyubiçiç bu ilişkinin temelini atmıştır. 1981'de patlak veren Kosova olaylarında ordunun bölgeye müdahalesini gerçekleştiren Lyubiçiç'in cumhurbaşkanı olduktan sonraki ilk ziyaret yeri Kosova'daki "Peç Manastırı" idi. Peç, Sırlar tarafından Ortaçağda Sırp Ortodoks Patrikliğinin merkezi olarak kabul edildiği için

<sup>29</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin.... , a.g.e., 109

simgesel öneme sahipti.<sup>30</sup> 1981'de yangın tehlikesi atlatan Manastırın "Arnavutlarca kundaklandığı" söylentileri Ortodoks Sırları ayağa kaldırmıştı. Bu tepkiden faydalanmak isteyen Lyubiçiç, Peç'i ziyaretinde Sırp-Ortodoks kilisesine her zaman sahip çıkacaklarını ve kiliseyi maddi yönden destekleyeceklerini belirtmiştir. Ayrıca önceki yıllarda "Sırp milliyetçiliği" gütmekle suçlanan Patrik German'da Lyubiçiç'ten büyük itibar görmüştür. Bu ziyaretten sonra Patriğin Tito'nun politikalarını eleştiren açıklamaları basında yer almaya başlamıştır.

Ocak 1986'da Sırp Bilimler Akademisi'nin önde gelen 216 aydınının imzası ile meclise bir dilekçe sunulmuştur. Akademinin hazırladığı bu Memorandum Sırp milliyetçiliğinin temellerini ortaya koymuştur. 1986 Memorandumu iki ana konu üzerine oturtulmuş idi. Birincisi Yugoslav yönetim modelinin Sırp karşıtı bir model olduğu belirtilerek Tito'cu özyönetim anlayışı eleştiriliyordu. İkinci olarak ta Sırların Kosova'da maruz kaldıkları "soykırımdan" bahsediliyordu. Memoranduma göre 1981 olayları ile Kosova'da Sırp milletine açıkça savaş ilan edilmişti. Kosova'daki "neo-faşist" saldırıya sessiz kalan KP ve Sırbistan hükümeti şiddetle eleştiriliyordu. Bu yaşananlar Osmanlıya karşı ilk Sırp ayaklanmasının gerçekleştiği 1804'ten beri, Sırp milletinin en büyük yenilgisi idi.<sup>31</sup> Belgede özellikle üzerinde durulan, daha önce de bahsedildiği gibi 1974 Anayasası idi. Bu anayasanın Sırbistan'ı üçe ayırdığı ifade ediliyordu. "Sırbistan ile özerk bölgeler arasındaki ilişkiler" özel konularda olsun, bütün halinde olsun, anayasaların yorumlanmasına ilişkin biçimsel ya da yargısal meselelere indirgenemezdi. Her şeyden önce bu sorun Sırp halkının ve devletlerinin meselesiydi. Kosova'da yaşayan Sırp halkına karşı uygulanan fiziksel, hukuki, kültürel soykırım bu belge ile gündeme getiriyordu. Ayrıca son 20 yıldır 200 bin Sırp'ın buradan göç ettiğine dair bazı istatistikler veriliyordu. Belgenin

<sup>30</sup> Sırp iddialarını aksine Manastır aslında burada kurulmamış ancak Sırbistan'ın orta kesiminde bulunan ilk kurulduğu yer yanınca bir yangın yüzünden Peç'e taşınmak zorunda kalmıştır. (Noel MALCOLM, a.g.e., 17.)

<sup>31</sup> Tanil BORA: Milliyetçiliğin ..., a.g.e., 113-114

sonunda hükümetin “sürgündeki insanların dönmesi için nesnel ve kalıcı koşullar sağlaması” gerektiği sonucuna varılmıştır.<sup>32</sup>

1986 memorandumı, bu tarihten itibaren izlenecek olan Belgrad politikasının temel kitabı haline gelmiştir. Stamboliç önderliğindeki Sırbistan KP Memorandum’ a onay vermemiştir. Ancak olumsuzluk yalnızca bu aşamada kalmış, ne kamuoyu önünde sorgulanmış ne de eleştirilmiştir. Bu yüzden aşırı milliyetçi kesimin sahip çıktığı memorandumun sessizce kabullenildiği görüntüsü ortaya çıkmıştır. 1986 yılı sonlarında “Kosova’daki Sırp soykırımına” karşı Sırp-Karadağ komiteleri kurulmuştur. Yine aynı yıl Slobodan Milošević’in Sırbistan Cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile Sırp politikasının ana hatları olarak gördüğü memorandumun uygulanması süreci başlamıştır.

Yugoslavya’da bu gelişmeler yaşanırken dünyada yaşanan önemli bir olaydan da bahsetme gerekmektedir. 1985 yılında Sovyetler Birliği’nde iktidara gelen Mihail Gorbaçov, ülkede glasnost ve perestroyka (açıklık ve yeniden yapılanma) ilkelerine dayandırdığı bir yönetim yaratmıştır. Bu gelişme beraberinde Sovyetler Birliği’ne bağlı cumhuriyetler de milliyetçi unsurları uyandırmıştır.<sup>33</sup> Sovyetler Birliği’ndeki gelişmeler Yugoslavya Federasyonu’nu oluşturan milletler üzerinde de etkili olmuştur.

## 2. Milošević ve Şovenist Sırp Milliyetçiliği

1987 yılına gelindiğinde SKP’de demokratik reformlardan yana olan kanat ile; ideolojik bakımdan milliyetçi, siyasi bakımdan muhafazakar-otoriter olan kanat arasındaki ayrım giderek netleşmiştir. Reformcu kanatın önderliğini Stamboliç yürütürken, milliyetçi otoriter kanadın önderi ise,

<sup>32</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 398.

<sup>33</sup> Fahir ARMAOĞLU: 20.yy Siyasi Tarihi, II, a.g.e., 116-122.

politikaya girmesini Stamboliç'in sağladığı Slobodan Miloşeviç idi. Milliyetçiliğin denetimsiz bir şekilde yükselmesinden rahatsız olan reformcular, partinin totaliter konumunu terk etmesinden yana idiler. Miloşeviç ve ekibi ise sosyalist bir kılıfa sardıkları milliyetçi söylemi resmi ideoloji olarak benimserken, devletin parti ile özdeşleştiği, monolitik, totaliter bir siyasi yapılanmayı savunuyorlardı. Yugoslav sosyalistlerince Miloşeviç'in çizgisi "neo-Stalinist" olarak tanımlanıyordu. Miloşeviç'in söylemi ve kişiliği, özellikle de ekonomik bunalımın yükü altında ezilen parti kadrolarının ve bürokrasinin ayrıcalıklı konumunu sürdürmelerinin sağlayacak "güçlü adam" ve "lider" ihtiyacına karşılık vermeye uygundu. Ortodoks bir papazın oğlu olan Miloşeviç parlak ve çok hırslı geçen yönetici kariyerini en son Belgrad Bankasının başında geçirmiş ardından da politikaya atılmıştır.<sup>34</sup>

Miloşeviç'in Kosova sahnesine çıkması 27 Nisan 1987 tarihinde gerçekleşmiştir. Miloşeviç bu tarihte Kosova'nın Sırlar için tarihi ve duygusal anlamı olan Kosova Polje'de on binlerce Sırp ve Karadağlıya coşku ile hitap etmiştir. Miloşeviç bu konuşmasını yalnızca "Slav toplumunu" muhatap alarak gerçekleştirmiştir. Hatta yalnızca Sırbistan halkları veya parti adına değil, bütün Yugoslavya Sırları adına konuşmuştur. Miloşeviç'in Polje söylevi 1986 Memorandumunun mantığını, resmi parti ve devlet ideolojisinin merkezine oturtmuştur.

Miloşeviç'in politik bir lidere dönüşmesinin sağlayan da Kosova meselesi olmuştur. Miloşeviç Kosova sorununu devamlı olarak sömürerek kısa zamanda bir "ulusal lider" haline gelmiş ve bu rolü sayesinde tüm muhalefeti saf dışı ederek KP'yi ele geçirmiştir.<sup>35</sup> KP içindeki muhalifleri Kosova konusunda zayıf davranmakla suçlayıp onları partiden uzaklaştırmıştır. KP'nin 8. Kongresi arifesinde reformcuların önderlerinden

<sup>34</sup> Tanıl BORA: "Milliyetçiliğin ...." a.g.e., 116.

<sup>35</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 399

KP Belgrad örgütü başkanı Dragiša Pavloviç yükselen milliyetçiliğe karşı uyarılarda bulunmuştur. Pavloviç bu açıklamalarından ötürü "anti-parti ve "anti-sırp" bir cephe açmakla suçlanmıştır. Eylül 1987'de yapılan 8. Parti kongresinde reformcular tasfiye edilirken, Pavloviç ve Stamboliç Parti yönetiminden uzaklaştırılmışlardır. Aynı tarihte Sırbistan Komünist Partisi'nin başına Slobodan Miloşeviç geçmiştir. Bu kongrenin ardından Parti içinde, basında ve entelektüel çevrede Sırp milliyetçiliği yükselmiş ve sistematikleşmeye başlamıştır.

1987'de Sırbistan yönetimi Kosova'da Arnavutlara yönelik aktif bir tecrit ve boykot politikası uygulamaya yönelmiştir. Sırlara ait gayri menkullerin Arnavutlara satışına kısıtlamalar getirilmiş, kimi işletmelerde yalnızca Sırların çalışabileceği belirtilmiştir. Sırp ağırlıklı köylerden Arnavut aileler sürülmüştür. Bu sırada Arnavutlara karşı ırkçı söylemin yerleştiği Belgrad basını, Sırbistan KP'ne bağlı Kosova yerel KP önderliğini karalama politikası sürdürmeye başlamıştır. Aynı yıl, 1966-73 yılları arasında Kosova'nın daha fazla özerk olmasını savunan Kurtuluş Savaşının Partizan Generali ve Tito Yugoslavya'sının Başkan Yardımcısı Fadıl Hoca en önemli hedef haline gelmiştir. YKP içinde en üst düzeye gelmiş olan Fadıl Hoca Miloşeviç tarafından fiilen dışlanmıştır. 1987 yazında Sırp basını, Kosova'da Sırp kadınlara yönelik tecavüzlerin arttığı iddiasını işlemeye başlamıştır. Basında Sırlar ve Fadıl Hoca arasında yaşanan sözlü sataşmalar ve karşılıklı tecavüz iddiaları Arnavut ve Sırp halk arasındaki uçurumları giderek büyötmüştür.<sup>36</sup>

1988 yılı boyunca Parti tarafından örgütlenen "Kosova Sırlarıyla dayanışma" gösterileri düzenlenmiştir. Miloşeviç bu gösterileri destekleyen konuşmalarında "Sırbistan ya birleşecek, ya yok olacak" sloganını ortaya atmıştır. Belgrad basını da Kosova gösterilerini "üçüncü Sırp ayaklanması" olarak tanımlamıştır. Aynı yıl Kosova'daki Arnavut halkın gösterileri daha ufak

<sup>36</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin ..., a.g.e., 115- 117.

çapta da olsa devam etmiştir. Bu sırada Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerinin kaldırılması için hazırlıklar yapıldığını duyan Arnavutlar cumhuriyet olma taleplerini arttırmışlardır. Bu gelişmeleri üzerine Federal KP Sırbistan KP'yi uyarma gereği duymuş ancak bu uyarı Sırbistan tarafından dikkate alınmamıştır. Sonbaharda gösteriler Voyvodina'ya ve Karadağ'a da sıçramıştır. Voyvodina'daki gösterileri gerçekleştirenler, Voyvodinalılar değil, Miloşeviç'in örgütlemesi ile Kosova'dan gelen Sırplar idi. Miloşeviç özerk bölgeler başta pek çok yerde Sırp şovenizmini yayarak halkın milliyetçilik duygularını körüklemeye çalışıyordu. Miloşeviç'in giderek yükselen çizgisi Sırbistan'da halk arasında "yeni Tito" olarak anılmasına kadar ulaşmıştır. Bunun anlamı Miloşeviç'in Tito'dan sonra Yugoslavya'da ortaya çıkan en karizmatik lider olmasıydı.

### 3. Sırbistan'ın Kosova Darbesi ve Özerkliğin Kaldırılması

Miloşeviç'in hakimiyetini giderek daha fazla güçlendiği Sırbistan KP'si yavaş yavaş her bölgede üstünlüğünü ele geçirmeye başlamıştır. Ekim 1988'de " Arnavut ayrılıkçılığına destek vermekle" suçlanan Voyvodina KP örgütü önderleri, partili ve partisiz Sırp güç odaklarının baskısı ile, parti tüzüğüne aykırı bir biçimde görevden alınmışlardır. Böylelikle Macar (%27.1) ve Hırvat (%7.1) azınlıkların yaşadığı Voyvodina bölge nüfusunun %55.8'ini oluşturan Sırp kadroların egemenliğine girmiştir.<sup>37</sup> Federal KP, tarihinde sert etnik çatışmalara sahne olmayan ve çeşitli milletten halkların oldukça uyum içinde yaşadıkları Voyvodina'daki bu Sırp darbesine göz yummuştur.

Voyvodina'nın ardında Kosova da özerkliğinin sınırlandırılmasını isteyen Sırplarca sıkıştırılmaya başlanmıştır. Kosova'daki etnik Arnavut KP önderliği görünüşte mevcut statüden memnun idi ve bu statünün Arnavutların zararına olacak şekilde yıkılmasını istemiyordu. Sırbistan'ın tasarladığı

<sup>37</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin ...a.g.e.,119.



anayasa değişikliğini istemeyen Sırbistan KP'ye bağlı Kosova yerel örgütü önderleri Azem Vllasi, Katusha Yaşari ve arkadaşları istifa ettirilerek, yerlerine Sırbistan KP güdümündeki kadrolar atanmıştır. Kosova KP' nin başına halk arasında hiç seilmeyen Rahman Morina ve Ali Şükrü gibi Sırp işbirlikçiler getirilmiştir.<sup>38</sup> Bu arada, Vovodina ile Kosova'nın özerkliğini alabildiğine kısıtlayarak Sırbistan'ın egemenliğini güçlendiren bir anayasa değişikliği gündeme getirilmiştir.

Kosova'da 1981'de yaşanan sokak gösterileri ve Arnavut çoğunluğun buralarda yaşayan Sırlara kötü muamele ettiğine ilişkin iddialar, zayıf Sırbistan=güçlü Yugoslavya ifadesi ile anılan 1974 Anayasasının değiştirilmesi için Sırlar tarafından birer gerekçe olarak kullanılmıştır.<sup>39</sup> Öngörülen yeni anayasal düzenlemelere göre Kosova'da polis, mahkemeler ve sivil savunmanın yanı sıra sosyal ve ekonomik politika, eğitim politikası "idari talimatlar" verme yetkisi ve resmi dili belirleme hakkı, Sırbistan'a veriliyordu. Mevcut anayasaya göre Sırbistan böyle ek maddeler çıkarılmasını önerebilirdi ama bunların önce Kosova'daki meclisten geçmesi gerekiyordu.

16-20 Kasım 1998 tarihleri arasında özeklik statülerinin sınırlandırılması ile ilgili kanunun hazırlıkları devam ederken Sırbistan'ın bu uygulamalarını haber alan Arnavutlar kitlesel gösteriler başlatmışlardır. 17 Kasım 1988'de Terepça kömür madenindeki işçiler bu durumu protesto etmek için Priştine'ye doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Beş gün içinde bu gruba

<sup>38</sup> Sancak ve Kosova Raporu, Bosna, Kosova, Sancak Dayanışma Grubu, ( İstanbul, 1993), 28.

<sup>39</sup> Ivo BANAC: "Sırbistan'da Milliyetçilik", Çev. Gencer ÖZCAN, Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar, Der. Kemali SAYBAŞILI ve Gencer ÖZCAN, (İstanbul: Bağlam Yayınları 1997), 108.

fabrika işçileri, üniversite ve lise öğrencileri de katılmıştır. Belgrad Radyo Televizyonunun tahminlerine göre göstericilerin sayısı 100 bin civarında idi.<sup>40</sup> Ardından göstericilere Batı Makedonya'dan gelen Arnavutlar da katılınca bu sayı yarım milyona ulaşmıştır. Artık Sırpların hedefi Arnavutları susturarak istedikleri anayasal değişikliği yapmaktı. Bu duruma Arnavutların hiçbir zaman rıza göstermeyeceklerini de iyi biliyorlardı. Bu nedenle de gösterilerin olaysız geçmesine rağmen hükümet göstericileri zor kullanarak durdurmaya çalışmıştır.

Vllasi ve Jashari görevlerine iade edilmeyince, işçiler genel grev arayışına gitmişlerdir. 1989 Şubatında Terepça kömür madeni işçileri ocakları işgal etmişler, bir kısmı da açlık grevi yapmışlardır. Esnaf ve öğrenciler de direnişe katılmışlardır. Gösterileri engellemek isteyen polis, ordu ve özel birlikler harekete geçerek adeta tüm sokakları denetim altına almış ve kanunla gösteri yasağı getirmiştir. Ancak "kanunla gösteri yasağı" sürerken Sırplar bu yasağı ihlal etmişlerdir. "Kosova'daki Sırp davasını" desteklediklerini göstermek için Belgrad'da 800 bin kişi toplanmıştır. Sırbistan KP Arnavut işçilerin yaptığı siyasi genel grevi "karşı devrim" girişimi olarak suçlamış ve bölgede "olağanüstü hal" olduğunu savunarak Kosova'ya askeri birlik sevk etmiştir. Bölgede fiilen sıkı yönetim uygulaması başlatılmıştır.

23 Mart 1989'da Kosova bölge meclisi, etrafında tanklar ve zırhlı araçlar toplandığı halde olağanüstü koşullarda bir görüşme yapmıştır. Bazı tanıklara göre Sırbistan'dan gelen bazı yetkililer içerideki oylamaya fiilen katılmışlardı. Anayasaya getirilen ek maddeler bu koşullar altında meclisten geçmiş ama yine de büyük değişiklikler için normal olarak gereken 2/3 çoğunluk sağlanamamıştır. Ardından Sırbistan meclisinin 28 Martta Belgrad'da yapılan oturumunda ek maddeler onaylanmıştır. Yeni Anayasanın 72. Maddesi Sırbistan'ın, Sırp azınlıklarının hakları ve çıkarları ile ilgili olarak

---

<sup>40</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 339.

cumhuriyet sınırları dışına müdahalede bulunabilmesine olanak sağlıyordu. Böylelikle Kosova ve Voyvodina'nın özerkliği fiilen ortadan kalkmış oluyordu. Özerk bölgeler artık doğrudan Sırbistan'a bağlanmıştır. 1963-74 arasında verilen tüm haklar geri alınırken, Kosova 1946 yılındakinden daha kötü bir duruma düşmüştür. Bu gelişme yalnızca özerk bölgeler için değil, bütün Yugoslavya için önem taşıyan bir karar idi.

Arnavut halk bu karara büyük tepki göstermiştir. Yeni anayasaya karşı düzenlenen gösteriler çatışmaya dönüşmüştür. Sırp yönetimi helikopterlerden Arnavut göstericiler üzerine ateş açınca 20 kişi ölmüş ve çok sayıda kişi de yaralanmıştır. Yaşanan olayların önemli sonuçlarından birisi de Arnavutların Yugoslavya içindeki diğer uluslarla arasının açılması olmuştur. Çünkü Kosova'ya Arnavutları durdurmak için gönderilen Federal güç içinde diğer milletlerden de insanlar vardı ve bu insanlar Arnavutlar Sırp gibi davranmışlardır. Yugoslav ordusunu ve özerk birlikleri Kosova'ya "resmi olarak" gönderen isim de Yugoslavya Devlet Başkanı Boşnak Raif Dizdareviç idi. Bu tarihten sonra Arnavutlar Boşnakları nefretle hatırlayacaklar ve 1992'de çıkacak Bosna savaşında "tarafsız" kalacaklardı.

Slobodan Miloşeviç milliyetçi Sırp güçleri sayesinde durdurulamaz bir güç haline gelmiştir. 28 Haziranda Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü nedeniyle Miloşeviç'in Priştina yakınlarındaki Gazi Mesta ovasında yaptığı ve coşkuyla alkışlanan konuşmasında Yugoslavya'nın adeta Sırp egemenliğine girdiğini belirten sözler sarf etmiştir.

Yeni anayasanın ardından 215 Arnavut aydın Kosova'nın özerkliğinin korunması için bir bildirge hazırlamışlardır. Ancak Sırp yönetim bu bildirgede imzası olanları tutuklatmıştır.<sup>41</sup> Kosova'da anayasal değişiklikler birer birer uygulanmaya başlayınca Arnavut göstericilerle Sırp askerler arasında

<sup>41</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 106-107.

çatışmalar çıkmıştır. Bu çatışmalarda 100 civarında kişinin öldüğü, yüzlerce kişinin göz altına alındığı veya tutuklandığı bilinmektedir. Yaklaşık 200 kişinin de pasaportuna el konulmuştur. Greve önderlik eden Arnavutların hepsi işlerinden çıkartılmışlar ve cezalandırılmışlardır. Gösterilere katılan pek çok öğrenci okullarından atılmışlardır. Azem Vllasi de 14 Arnavut yandaşı ile birlikte tutuklanmış ve "karşı-devrimci faaliyetlerle düzeni bozmak" suçundan hapse atılmıştır.<sup>42</sup>

Federal KP Kosova darbesinde de sessiz kalmıştır. Slovenya'daki bütün toplumsal örgütler ve Hırvatistan'daki insan hakları örgütleri bu darbeyi kınamışlar ancak her iki devletin de KP yönetimleri Anayasa değişikliğine seyirci kalmışlardır. Yine Bosna-Hersek Cumhuriyeti aynı şekilde bu duruma tepki göstermemiştir. Makedonya Cumhuriyeti ile Voyvodina özerk bölgesi ise Sırbistan'ın politikasını desteklemiştir. Ocak 1989'da Partisi ve hükümeti Miloşeviç güdümüne giren Karadağ bu olayda yine Sırbistan'ın yanında yer almıştır.

Kosova'da giderek yayılan gösteriler durmamış ve 23 Ocakta yeniden başlamıştır. Göstericilerin talepleri bölgede serbest seçimlerin yapılması, siyasi mahkumların serbest bırakılması ve olağanüstü hal uygulamasına son verilmesi idi. Şubat ayı sonuna kadar çatışmalarda 32 kişi ölmüştür. Sırbistan KP ve Sırp muhalefeti içinde yer alan çevreler Arnavutların Arnavutluk'a gönderilmeleri ihtimalinden söz etmeye başlamışlardı. Yıkıcılıkla suçlanan ve sayısı 30 bine ulaşan Arnavut nüfusun Arnavutluk'a göçmen olarak gönderileceği bildirilmiş ve bir kısmı 1984'ten beri Yugoslavya'da yaşayan etnik Arnavutlara ülkeyi terk etmeleri için 30 günlük bir süre verilmiştir. Sırbistan bu kadar çok sayıda kişiye göçmen statüsü verilmediği için göç edecek sayıyı azaltmıştır.

<sup>42</sup> Yugoslavia: Crisis in Kosovo, A Report from Helsinki Watch and the International Helsinki Federation for Human Rights, (U.S Helsinki Watch Committee, 1990), 39-40

Olayların ardından Kosova KP de dağılmıştır. Arnavutlar bölgede yeni partiler kurmuşlardır. Bunların en önemlisi İbrahim Rugova'nın kurduğu Kosova Demokratik Birliği idi. Rugova kısa zamanda pek çok Arnavut'un desteğini almıştır. Aynı tarihlerde Preşeva, Makedonya ve Karadağ'da da yeni Arnavut partileri kurulmuştur. Bu partiler resmi ya da yasadışı yollardan kendi usulleri ile bağımsızlık mücadelesini sürdürmeye başlamışlardır.

Mart ve Nisan 1990' da meydana gelen bir olay Kosova'da durumu daha da kötüleştirmiştir. Arnavut öğrencilerin okullarda peş peşe zehirlenmeleri açıklığa kavuşturulamamıştır. Arnavutlar kitlesel zehirlenme olaylarının sorumlusu olarak gördükleri Sırlara karşı saldırıya geçmişlerdir. Bunun üzerine Sırbistan Kosova'daki polis teşkilatını doğrudan denetim altına almış, çoğu bölgesel Arnavut polis gücüne mensup olan 200'den fazla kişinin görevine son vererek bölgeye 2500 kadar Sırp polis göndermiştir. Bu durum önce Kosova polis şefinin, ardından Kosova başbakanının ve altı bakanın istifa etmelerine yol açmıştır. Ardından Kosova'ya bir Sırp başbakan vekili yerleştirilmiştir.<sup>43</sup> Mayıs 1990 sonunda Kosova hükümetinin bütün etnik Arnavut üyeleri Sırbistan müdahalesini protesto etmek için istifa etmişlerdir.

#### **4. Kosova'nın Bağımsızlığını İlan Etmesi**

26 Haziran 1990'da Sırbistan meclisi, "geçici önlemler" adı altında başlayan yeni bir kararname dalgası ile "Olağanüstü koşullarda cumhuriyet organlarının faaliyetleri hakkındaki kanun"u çıkarmıştır. Bu geçici önlemler, Arnavutça yayın yapan Rilindja gazetesinin yayınının durdurulmasını, Kosova Sanat ve Bilim Akademisinin kapatılmasını ve binlerce devlet memurunun işten çıkarılmasını içeriyordu.<sup>44</sup> Miloşeviç 1954'ten sonra Kosova'ya göç eden Arnavut nüfusu ülkeden ihraç etme ve Kosova'ya ayrılan iktisadi

<sup>43</sup> Hugh POULTON: a.g.e., 84.

<sup>44</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 402.

kaynakları Sırpların ve Karadağlıların yörelerinde yoğunlaştırma düşüncelerini de dile getirmeye başlamıştır.

Temmuz başında Miloşeviç'in getirdiği Anayasa değişikliği taslağı yüzünden Kosova yeniden karışmıştır. Sırbistan'ın bağımsızlığını vurgulayan, Miloşeviç'in karizmatik gücünü kurumlaştırmak amacıyla cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesini öngören yeni Anayasa, Kosova'nın özerkliğini kesin olarak ortadan kaldırıyordu. Bu zamana kadar yapılanlara boyun eğmekten başka bir tavır gösteremeyen Kosova meclisi üyelerinden büyük bir çoğunluk bu kez yeni Sırp Anayasasını engellemek ve kendi planlarını hayata geçirmek için Kosova'yı Sırbistan'dan bağımsız kılan yeni bir anayasa taslağını 2 Temmuzda gündeme getirmişlerdir. Bunun üzerine Sırp meclis başkanı toplantıyı dağıtmış ve oturumu 5 Temmuzta ertelemiştir. Ancak 2 Temmuz tarihinde toplam 123 Arnavut üyeden 114'ü kapatılan meclis binasının önünde toplanarak yeni Sırp Anayasasını protesto etmişler, ardından da " Kosova'yı Yugoslavya Federasyonu çerçevesinde eşit ve bağımsız bir bütün " ilan eden bir karar çıkarmışlardır. Bu direniş karşısında Sırp yetkililer Kosova Meclisi'ni ve hükümeti 5 Temmuzda dağıtarak tepki göstermişlerdir. Sırbistan Meclisi'nce çıkarılan "özel önlemler yasası" ile Sırbistan Kosova yönetimini üzerine almıştır.

7 Eylülde Kosova milletvekillerinin üçte ikisi bölgenin güneyinde, Makedonya yakınlarındaki Kaçanak kentinde gizli bir toplantı daha düzenlemişlerdir. Bu toplantı sonunda "Kosova Cumhuriyetinin Anayasasını (Kaçanak Anayasası) ve seçilmiş devlet başkanlığını ilan etme" kararı alınmıştır. Bütün diğer yasaların ancak bu cumhuriyetin anayasası ile uyum içinde oldukları sürece geçerli sayılacağı ilan edilmiştir. Anayasada " Kosova Cumhuriyeti, Arnavutluk halkının, öteki ulusların ve ulusal azınlıkların, Sırp, Müslüman, Karadağlı, Hırvat, Türk ve Romenlerin kendi yurttaşları olan üyelerinin ve Kosova'da yaşayan diğer halkların demokratik devletidir."

denilmekteydi.<sup>45</sup> Sırp yetkililer bu gelişmelere derhal tepki göstermişler ve Kosova Cumhuriyeti'ni ve yeni Anayasasını yasadışı bir suç olarak nitelendirmişlerdir. Toplantıya katılanların çoğu yargılanmaktan kurtulmak için diğer cumhuriyetlere kaçmışlardır. Eylül sonunda toplantıya katılanlardan dördü göz altına alınmış, diğerleri ise aranmaya başlanmıştır.

Bu dönemde Sırp'ların ana hedefleri Arnavutça yayın yapan basın organları olmuştur. Rilindja gazetesinin otuz kadar gazetecisi işten atılmıştır. En sonunda da gazete kapatılmıştır. Olaylar hakkında röportaj yapmak bile suç olarak kabul edilmiştir. Yine Arnavutça yayın yapan Priştine TV ve Radyosunun faaliyetlerine son verilmiştir. 1500 kadar Arnavut polis görevden alınırken kamu kurumlarında çalışan pek çok kişinin de işlerine son verilmiştir. Belgrad'ın Kosova'ya yönelik diğer bir uygulaması da "öğretim birliği" programının başlatılması olmuştur. Buna göre başta 1970'de kurulan Priştina üniversitesi olmak üzere Kosova'daki tüm okullarda Sırp'lar kendi müfredatlarını uygulamaya başlıyorlardı ve Arnavutça eğitime de son veriliyordu. Bu politika yine protestolara neden olmuş ardından da yine bir çok tutuklama olayları yaşanmıştır.<sup>46</sup> Yeni Sırp anayasası ise Eylül ayında kabul edilmiş ve Kosova ve Voyvodina bölgelerinin özerkliği fiilen son bulmuştur.

### **III. Yugoslavya'nın Dağılması Ve İç Savaş**

#### **A. Yugoslavya'yı Dağılmaya Götüren Sebepler**

1970'li yıllara gelindiğinde Yugoslavya Devleti hem siyasi hem de ekonomik sorunların getirdiği baskı ile dağılma sürecine girmiştir. Aslında

<sup>45</sup> Hugh Poulton: a.g.e., 86

<sup>46</sup> Patrick Moore, "The Albanian Question in the Former Yugoslavia" RFE/RL Research Report, I, no.14, (April 3, 1992), 11.

Yugoslavya'daki milliyetçi kıpırdanmalar ve ekonomik sorunlar 1950'lere uzanır. Ancak o yıllarda Federal devletin başı Tito'nun etnik grupları bir arada tutmayı sağlayan politikaları Yugoslavya'nın dağılmasını geciktirmiştir. Tito, özerk bölgeler de dahil olmak üzere bütün etnik gruplara federal yapı içerisinde kendi devlet yönetimlerini kurma, ulusal kültürlerini ve ulusal dinlerini yaşatma hakkını vermiştir. Ancak Tito'nun bu öz yönetim politikası farklı unsurları bir arada tutmayı başarırken diğer yandan da etnik kimliklerin güçlenmesini sağladığı için milliyetçiliği beslemiştir.

1974 Anayasası'nın getirdiği haklar çerçevesinde merkezden giderek daha fazla uzaklaşan cumhuriyetler, federal yapıdan bağımsız birimler gibi hareket etmeye başlamışlardır. Federal düzeyde bir merkezîyetçiliğin uygulanamamasına karşılık, cumhuriyetler düzeyinde merkezîyetçilik egemen olmuştur. YKP Merkez Komitesinden alınan kararlar cumhuriyet ya da özerk bölge düzeyinde uygulanmamış, buradaki yerel KP önderlerinin aldığı kararlar belirleyici olmuştur. Böylelikle cumhuriyetler ayrı birer devlet görünümü kazanmışlardır.<sup>47</sup>

Yugoslavya Devleti 1948'de Sovyetler Birliği'nden uzaklaştıktan sonra batıya dönük bir "Pazar sosyalizmi" uygulamaya başlamıştır. Ancak cumhuriyetlerin giderek merkezden uzaklaşmaları ekonomik bakımdan da önemli sonuçlar doğurmuştur. Federal birimler elde ettikleri yetkilerini kendi ekonomik gelişmelerini sağlamak için kullanmışlar ve cumhuriyetler arası ticaret giderek azalmıştır. Her cumhuriyet kendi vergi ve fiyat politikalarını uygulamış ve ayrı merkez bankaları oluşturmuşlardır. Bütün bunlar bir Yugoslav pazarının oluşmasını önlemiş, tam tersine her bir cumhuriyetin kendi pazarını oluşturduğu bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu durum ülkeyi 1970'lerin sonlarına doğru ağır bir ekonomik bunalıma götürmüştür. 1980 yılında ortaya çıkan 18 milyar dış borç, %40'a varan enflasyon ve %12 işsizlik ekonomik çöküşün açık göstergeleri idi. Bu sıkıntıların aşılması için

<sup>47</sup> İlhan UZGEL: "Yugoslavya'da İç Savaş" AÜ. MBD. XVI, 141 ( Mart 1992), 21.



hazırlanan çeşitli reform programları da ülkenin dağılmasını engelleyememiştir. Ekonomik sorunlar cumhuriyetleri daha bireysel davranmaya iterken, yerel yöneticileri de halkın gözündeki yerlerini koruyabilmeleri için federal yönetim karşılığını arttırmaya ve milliyetçi duyguları körüklemeye yöneltmiştir.

4 Mayıs 1980'de Yugoslavya Devleti'nin kurucusu olan ve devleti uluslararası alanda saygın bir konuma getiren Tito'nun ölmesi ile ülkede birleştirici rol oynayan unsurlar ve istikrar tamamen ortadan kalkmıştır: Tito'dan sonra da etnik unsurları gözetecek bir lider ortaya çıkmamıştır. Ülkenin son dönemlerinde federasyonu oluşturan birimler bir bütün olmaktan ziyade farklı amaçlarla hareket eden birimler haline gelmişlerdir. Bu bakımdan Federasyondaki cumhuriyetler üç farklı gruba ayrılmışlardır. Birinci grupta Yugoslavya'dan ayrılmak, kendilerini Balkanlardan sıyırmak ve Orta Avrupa devletler grubuna katılmak isteyen Slovenya ve Hırvatistan bulunmakta idi. Bu iki zengin cumhuriyetten "artık Yugoslavya'yı beslemek istemiyoruz" sesleri yükselmeye başlamıştı.<sup>48</sup> İkinci grupta Yugoslavya için sıkı sıkıya bütünleşmek isteyen, daha sıkı ve merkezîyetçi bir federasyon fikrini savunan Sırbistan ve Karadağ vardı ki bunlar diğer cumhuriyetlerdeki kendi nüfuslarının güvenliğini düşünüyorlar ve Kosova'daki etnik Arnavutların talepleriyle mücadele ediyorlardı. Son grupta bulunan Bosna-Hersek ve Makedonya ise hem Yugoslavya'nın parçalanmasından hem de Sırp hakimiyeti altındaki Yugoslavya'da yaşamaktan endişe duyarak daha esnek bir federasyon sistemini tercih ediyorlardı.

Yugoslavya'nın yaşadığı dağılma sürecinde içteki sorunlar kadar, uluslararası arenada özellikle Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelen değişmelerin de etkili olduğunu söylemek gerekir. Doğu bloğundaki ayrılıkçı hareketler, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde serbest seçimlerin yapılması ve pazar ekonomisine geçilmesi

<sup>48</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 102.

Yugoslavya'daki cumhuriyetleri etkilemiştir.<sup>49</sup> Bu gelişmelerin yanı sıra Tito'nun ölmesine yakın dönemde Batı çevrelerinde yayılan senaryolar da ülkeyi dış politikada bunalıma sürüklemiştir. 1970'lerin sonunda batı çevrelerinden Yugoslavya'nın parçalanacağından ve 1979 Aralık ayında Sovyetlerin Afganistan'a müdahalesinden sonra sıranın Yugoslavya'ya geleceği gibi haberler duyulmaya başlanmıştır. Bu haberler Tito öldükten sonra daha da artmış ve Yugoslavya'nın dış dünya ile ilişkilerinde de güvensizlik içine girmesine neden olmuştur.<sup>50</sup>

Tito ölmeden önce, öldükten sonra kendi yerine kimin geçeceği konusunu tartışmaya açmış ve onun isteği ile bir Başkanlık Konseyi oluşturulmuştur. Her cumhuriyet ve özerk bölgeden birer temsilcinin bulunduğu Konseyde, rotasyon usulü benimsenmişti. Bundan hareketle Tito'dan sonra ülke "Dönüşümlü Devlet Başkanlığı" ile idare edilmeye başlanmıştır. 8 kişilik Başkanlık Konseyi içinden bir üye cumhuriyet ya da özerk bölge her yıl 15 Mayıs'ta Konsey başkanı olarak görev alıyordu. 1991 yılına gelinceye kadar düzenli bir şekilde işleyen bu sistem Miloşeviç'in federal birimler arasındaki eşitliği bozan uygulaması ile çıkmaza girmiştir. 1989 yılında Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğine son veren Miloşeviç 28 Mart 1991'de Kosova'nın daha sonra da Voyvodina'nın Başkanlık Konseyi'ndeki temsilciliklerini kaldırmıştır.<sup>51</sup> Karadağ zaten seçimlerde Sırbistan lehinde oy kullanmakta idi. Böylelikle bir anda Konseydeki dört oy Miloşeviç'in eline geçmiştir. Nitekim 1991 yılında sıra Hırvatistan temsilcisine geldiğinde Sırbistan, Kosova, Voyvodina ve Karadağ'ın oylarını alamayan temsilci Konsey Başkanı ve dolayısıyla Yugoslavya Devlet Başkanı seçilememiş ve Federasyon başkansız kalmıştır.<sup>52</sup> Sırp milliyetçiliğini tırmandırma ve Sırbistan'ı güçlendirme amacıyla hareket eden Miloşeviç'in

<sup>49</sup> İhan UZGEL: "Yugoslavya'da ...", a.g.m., 22.

<sup>50</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin ..., 98.

<sup>51</sup> a.e., 179.

<sup>52</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 46.

bu politikası altında bir arada tutmayı istediği federasyonun dağılmasına neden olacak zemini hazırlamıştı.

## **B. İç Savaş Yıllarında Kosova**

80'li yılların sonunda komünist sistemin çökmesinin ardından Yugoslavya'daki cumhuriyetlerde de benzer siyasi gelişmeler yaşanmıştır. Başta Slovenya'da olmak üzere 1990 yılı içinde hemen hemen tüm cumhuriyetlerde yapılan seçimlerde Sırbistan ve Karadağ dışında merkez sağ partilerin oy oranları büyük ölçüde düşmüş ve komünistler ancak koalisyonla yönetimde söz sahibi olabilmişlerdir. Slovenya ve Bosna-Hersek'teki yeni yönetimler ilk iş olarak bağımsızlık için halk oylamasına gitmişlerdir. Slovenya ve Hırvatistan 26 Haziran 1991'de bağımsızlıklarını ilan etme kararı almışlardır. Bu ülkeleri sırasıyla Makedonya (8 Eylül) ve Bosna-Hersek (15 Ekim) takip etmiş ve Cumhuriyetler teker teker Yugoslavya Devleti'nden kopmuşlardır.

Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından Sırbistan yönetimindeki Federal ordu Slovenya'ya girmiş ve Yugoslavya'da iç savaş yılları başlamıştır. Slovenya Sırbistan ile sınırı olmadığından, daha iyi siyasi ve ekonomik durumda olmasından ve Almanya başta olmak üzere yakın olduğu batı ülkelerinin de desteğini arkasında almasından dolayı bu savaştan kendini nispeten kolay kurtarmıştır. Slovenya'dan başarısızlıkla çıkan Federal ordu Ağustos 1991'de Hırvatistan'a girmiştir. Hırvat ordusu ve Yugoslav ordusu arasında çok kanlı bir savaş yaşanmıştır. Bu savaşı da dört yıl boyunca büyük kayıpların yaşandığı Bosna'daki savaş takip etmiştir.

26 Hazirandan sonra Yugoslavya içinde gerilimin artması ve ülkenin iç savaşa sürüklenmesi ile olayların her an Kosova'ya da sıçrayabileceği beklentisi hep gündemde olmuştur. Sırbistan yönetiminin Kosova politikası da

Hırvatistan'daki savaşın gölgesinde devam etmiştir. Temmuz 1991'de Sırbistan Parlamentosu, 1980'lerde bölgeden ayrılan Sırp göçmenleri geri döndürerek Kosova'yı "Sırplaştırma" planını tekrar yürürlüğe koymuştur. Bu amaçla Kosova'ya dönen Sırlara uygun şartlarda toprak verilmesini düzenleyen bir yasa çıkartmıştır.<sup>53</sup> 1992 yazından itibaren de Bosna-Hersek'ten kaçan Sırp mültecileri Kosova'ya yerleştirmeye başlamıştı.

Sırp makamları Kosova'daki olağanüstü hal önlemleri, idari kararname ve bir günlük protesto gösterisine ( 3 Eylül 1990'daki) katılmış herkesin işten çıkarılmasını öngören yasalarla, resmi işlerde çalışan Arnavutların çoğunluğunu işsiz bırakmıştır. Özellikle Arnavut hekim ve öğretmenler hedef alınmıştır Yaklaşık 6000 öğretmenin de işine son verilmiş, Arnavut edebiyatı ve tarihinin öğretilmesi yasaklanmıştır.<sup>54</sup> Üniversite personelinin % 95'ini oluşturan 837 Arnavut öğretim elemanı işten çıkartılmıştır. Sayıları iki bin civarındaki Arnavut sağlık personelin işten çıkarılması ile Arnavutlar güven duymadıkları hastanelere mecbur kalmadıkça gitmemeye başlamışlardır. Bu gelişmelerin Sırbistan'daki resmi yorumu "Arnavutların yasal kurumları ve devleti boykot ettikleri, bu yüzden de işlerden kendilerinin ayrıldıkları" şeklinde idi. Arnavut halk hem sağlık, hem eğitim sistemleri için özel konutlarda kendi sistemlerini oluşturmuşlardı. Bu yolla pek çok kişinin sağlık sorunu çözülmeye çalışılmış, 400 bini aşkın çocuğun öğrenim görmesi sağlanmıştır. Ancak bu faaliyetleri yapanlar Sırp yönetim tarafından tespit edildiğinde katı bir şekilde cezalandırılmışlardır.

Bu dönemde Sırların Arnavut basınına yönelik sert politikaları da artarak devam etmiştir. İki TV kanalından günde 10 saat, 3 radyo kanalından 46 saat olan Arnavutça yayın, TV'de 3, radyoda 16 saate düşürülmüştür. 15 Arnavutça yayın yapan basın organı da mali imkanları kısıtlandığı için

<sup>53</sup> Tanıl BORA: *Milliyetçiliğin...*, a.g.e., 237.

<sup>54</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 405.

yayınına son vermek zorunda kalmıştır. 1989-1992 yılları arasında 250 bin ila 400 bin Arnavut'un Kosova'yı terk ettiği belirtilmiştir.<sup>55</sup>

Aynı dönemde Kosova-Arnavutluk sınırında illegal geçişler artmıştır. Arnavutluk'tan Arnavutlara, Sırbistan'da da Kosova Sırplarına silah akışı hız kazanmıştır. Arnavut ordusunun, Slovenya'daki çatışmalar başlar başlamaz Kosova sınırına yığınak yapması, Sırbistan-Arnavutluk ilişkilerindeki gerginliği iyice tırmandırmıştır. Slovenya'daki çatışmalarda ölen bir Arnavut askerin cenazesi için Priştine yakınlarındaki Kosovska Kamenica kasabasında toplanan 150 bin Arnavut, Federal orduya ve Sırbistan'a karşı sloganlar atmıştır. Bu sırada Arnavutluk başbakanı Ramiz Aliya, Yugoslavya'daki barış görüşmelerinde Kosova Arnavutlarının da temsil edilmesi gerektiğini açıklamıştır. Bu beyanat Sırbistan'da "Yugoslavya'nın içişlerine müdahale girişimi" olarak karşılanmıştır. Ağustos ayı başında da Arnavutluk, Yugoslavya'nın parçalanması halinde Kosova'yı topraklarına katmasının söz konusu olabileceğini resmen açıklamıştır. Bu çıkış, Sırbistan'da büyük bir kızgınlıkla karşılanmıştır. 14 Ağustosta Arnavutluk-Yugoslavya (Sırbistan) sınırında askerler arasında küçük çaplı bir çatışmanın çıkması ve Yugoslav askerlerinin dört Arnavut erini esir almaları gerginliği arttırmıştır. 10 Eylülde Yugoslav(Sırp) askerleri sınırdan geçen üç Arnavut polisini, ülkeye silah sokmaya çalıştıkları gerekçesi ile öldürmüştür. Arnavutluk bu olayı sert bir nota ile protesto etmiştir.

Aynı günlerde Priştine'de yüzlerce Arnavut'un okullarda Arnavutça eğitimin kaldırılmasını protesto için yaptıkları gösteri polis tarafından dağıtılmıştır. Hırvatistan cumhurbaşkanı Tudjman Kosova Arnavutlarının Sırp'lara karşı silaha sarılmaya davet etmiştir. Bunun üzerine zaten gizli gizli silahlanan Arnavutlara karşı Sırp yönetimi Kosova üzerindeki baskıyı

<sup>55</sup> Tanıl BORA: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası, Bosna Hersek, (İstanbul: Birikim Yayınları, 1999), 200.

arttırmıştır.<sup>56</sup> Bağımsızlık ilanından sonra kurumları kapatılan ve Sırp yönetimin zorlamalarına maruz kalan Arnavutlar kendi kurumlarını kurarak bu baskılara karşılık vermişlerdir. Bir yandan da örgütlenmelerini siyasal çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu arada Belgrad'dan kaynaklanan hiçbir şeyi tanımama politikasını da uygulamaya başlamışlardır. Nitekim 1991'deki nüfus sayımından başlayıp tüm seçimler, ve vatandaşlık görevlerini boykot etmişlerdir.<sup>57</sup>

Kosova Arnavutlarının 26-30 Eylül 1991'de düzenledikleri referandum AB'nin ve BM'nin Yugoslavya'nın çözülme sürecinde olduğunu kabul etmelerinden kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir.<sup>58</sup> Sırp ve Karadağlılar dışında % 87 oranında katılım sağlandığı ve halkın % 99'unun bağımsız bir cumhuriyetin ilanı yönünde oy kullanıldığı referandumun ardından 19 Ekim 1991'de egemen ve bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Yalnızca Arnavutluk bu cumhuriyeti tanımıştır.<sup>59</sup> Yine Ekim ayı içinde sürgündeki " Kosova koalisyon hükümeti " oluşturulmuştur. Bu hükümetin liderliğine ise Stuttgart'ta ikamet eden Bujar Bukoshi getirilmiştir. Ayrıca eski Yugoslavya bünyesi içindeki tüm Arnavut partileri kapsayan bir koordinasyon kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul 24 Mayıs 1992' de yapılan ve Sırbistan tarafından geçersiz sayılan yeni meclis ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini organize etmiştir.<sup>60</sup>

<sup>56</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin .... , a.g.e.,237-238

<sup>57</sup> Osman KARATAY: a.g.e.,109.

<sup>58</sup> Enver HASANI: a.g.m., 127.

<sup>59</sup> Fabian SCHMİDT: "Kosovo: The Time Bomb That Has Not Gone Off", RFE/RL Research Report, 2, no.39, (October 1, 1993), 23.

<sup>60</sup> Aydın BABUNA, "Kosova Sorunu Üzerine", Dış Politika, VIII, 1-2 (1997), 10.

Seçimlerden sonra yeni Kosova hükümeti diğer bağımsızlık isteyen devletler ile birlikte 21 Aralık 1991'de AB'ye uluslararası tanınma için başvurmuş ama olumlu bir yanıt alamamıştır.<sup>61</sup>

Cumhuriyetlerin birer birer Federasyon bünyesinden kopmalarının ardından geriye kalan Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri 23 Nisan 1992'de bir araya gelerek YSFC'nin devamı olan YFC'yi kurduklarını açıklamışlardır.<sup>62</sup> YFC'nin kuruluşunun hemen ardından Sırbistan'ın Bosna-Hersek'e savaş açması ile Kosova'daki Arnavutların durumu daha da kötüye girmiştir. Bu dönemde Sırp milliyetçiliğine eklenen "İslami tehdit" kavramından Kosova da nasibini almıştır. Sırp medyasında Slav toprakları üzerinden, ağırlıklı Müslüman Kosova Arnavutlarına uzanan bir "İslami hilal" olduğu tehdidine yer veriliyordu. Bu toplulukların kökten dinciliğin yatağı olduğu ve Ortadoks Slavlara karşı "cihat" planlandığı gibi iddialar ortaya atılıyordu. Oysa Bosna ve Kosova'da yaşanan olaylar arasında bir bağ bulunmadığı gibi özellikle Kosova'daki sorunun dini nedenler üzerine kurulmadığı açıkça ortada idi.<sup>63</sup>

Bosna'daki savaşın Kosova üzerinde diğer bir etkisinden daha söz edilebilir ki o da uluslararası toplum tarafından Sırbistan ve Karadağ'a uygulanan ekonomik yaptırımlardır. Bu uygulamalar yüzünden Kosova-Makedonya yolu her türlü doğrudan ticarete kapandığı gibi zaten istikrarsız olan Sırp ekonomisi de giderek bozulmuştur. Miloşeviç idaresinin ekonomideki kötü yönetimi ülkedeki enflasyonu tırmandırmış, ekonomideki çeteleşme; yabancı mal ve döviz ticaretinin mafya tipi çetelerin eline geçmesi ekonomiyi çökertmiştir.

<sup>61</sup> Kosova'nın uluslararası alanda devlet olarak tanınıp tanınmayacağına ilişkin tartışmalar için bkz. Fatma TAŞDEMİR: "Yeni Dünya Düzeninde Selfdeterminasyon" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜ. SBE, Ankara, 1998, 105-109.

<sup>62</sup> Brana MARKOVIĆ: *Yugoslav Crisis and The World. Chronolgy of Events*, (Belgrade Institution of International Politics ana Economics, 1996), 38.

<sup>63</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 407.

Ekonomik ve siyasi koşulların giderek zorlaştığı Kosova'yı Arnavutlar için dayanılmaz bir bölge haline getirerek onları buradan ayrılmaya ikna etme politikası da bu dönemde hız kazanmıştır. Arnavutça yayınların çoğu kapatılmış, Arnavutça yer adları değiştirilerek yerlerine Sırp azizlerinin ve kahramanlarının adları koydurulmuştur. Priştine'deki Arnavut Araştırmaları Enstitüsü idari bir kararla kapatılarak içerideki akademisyenler silahlı gruplarca dışarı atılmıştır. Yine aynı kentteki ulusal kütüphanenin ana okuma odaları bir Sırp Ortodoks okuluna devredilmiştir. Bu sırada kütüphanedeki ve devlet arşivindeki pek çok Arnavutça malzeme ve belgenin imha edildiği iddiaları gündeme gelmiştir. Prizren'de kentin UNESCO tarafından Dünya Mirası ilan edilmiş bir Osmanlı mahallesinde bulunan Prizren Birliği müzesinde sergilenenlerin hepsi alınarak bina, Hırvatistan'dan gelen Sırp mülteciler için barınak haline getirilmiştir.<sup>64</sup> Böylece İki Dünya Savaşı arasında Kosova bölgesinde uygulanan iskan politikası yeniden başlatılmış oluyordu. 1994 sonbaharında yaklaşık 600 bin Sırp mültecinin Sırp makamlarınca Kosova'ya gönderildiği tahmin edilmektedir.

---

<sup>64</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 408.



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### KOSOVA KRİZİNİN BOYUTLARI VE KOSOVA'NIN GELECEĞİ

#### I. Kosova Krizi'nin Dünya Gündemine Oturması

##### A. Kosova Arnavutlarının Bağımsızlık Mücadelesi

1980'li yıllardan itibaren Priştina Üniversitesi çevresinde Kosova'nın bağımsızlığı yönünde mücadele eden çeşitli gruplar ortaya çıkmıştır. Bunlar içinde en dikkati çeken grup önceleri akademik bir topluluk iken giderek siyasi bir nitelik kazanarak Kosova sorununda rol oynayan Dr. İbrahim Rugova'nın liderliğindeki Kosova Yazarlar Birliği (KYB) idi. Bu grup 1988 yılında bünyesindeki Sırp üyelerin başka bir örgüt kurmak amacıyla topluca istifa etmelerinden sonra Arnavutların örgütü olmuştur. Bu tarihten itibaren birlik politik bir rol üstlenmeye başlamış ve Arnavut ulusunun politik amaçlarına dair bir bildiri yayımlayarak Kosova'daki Arnavut halk hareketinin zemini haline gelmiştir. KYB Kosova'da Arnavut halkın çıkarları için kurmayı amaçladıkları partinin örgütlenmelerini Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Karadağ da gerçekleştirmiştir. Nihayet 23 Aralık 1989'da resmen kurulan "Kosova Demokratik Birliği" (KDB, İng: LDK) nin başkanı Rugova seçilmiştir. Birlik 700 bin gibi büyük bir üye sayısına ulaşmıştır.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Shkelzen MALIHI: " The Albanian Movement in Kosova", *Yugoslavia and After*, Der. D.A DAYKER ve I. VEJVODA, (London, 1996), 146.

Rugova önderliğindeki KDB amaçlarını üç ana esasta toplamıştır. Bunlar şiddet içeren ayaklanmaları durdurmak, sorunu “uluslararası platforma” taşımak ve Kosova’daki seçimleri ve sayımları boykot ederek “Kosova Cumhuriyeti” nin varlığını güçlendirmek, bu yolla Sırp yönetimini tamamen reddetmek idi. Bu amaçlarla siyasi mücadelesini başlatan Rugova Kosova’nın bağımsızlığından asla taviz verilmeyeceği ancak mücadelenin barışçı yollardan sürdürüleceği mesajını her demecinde tekrarlamıştır. Kosova’daki Sırp yönetiminden kurtularak bağımsız olma yolundaki fikirlerini dünyaya duyurmalarını sağlayacak bir politik lider arayışı içindeki Arnavut halkı da Rugova etrafında toplanarak bağımsızlık için mücadele etmeye başlamıştır.

26 Haziranda 1991’de Slovenya ve Hırvatistan’ın bağımsızlık ilanlarının ardından Yugoslavya’da başlayan iç savaş yıllarında, Kosova Arnavutları üzerindeki Sırp baskısının artmasıyla birlikte KDB, Yugoslavya içerisinde 7. cumhuriyet statüsü kazanma hedeflerini değiştirerek tam egemenlik ve bağımsızlık olarak belirlemiş ve mücadelesini bu zeminde sürdürmeye başlamıştır. Bağımsızlık talebine dayanak olarak da Federasyonu oluşturan cumhuriyetlerin teker teker bağımsız olmaları ile dağılan Yugoslavya’nın artık hukuken sona erdiği için ayrı bir devlet olmalarının zaruri olduğu tezini savunmuştur. Kosova Cumhuriyeti’nin Ekim 1991’de ilan edilmesinin ardından 24 Mayıs 1992’de yapılan gizli seçimde oyların % 99.9’unu alan İbrahim Rugova cumhurbaşkanı seçilmiştir. Partisi KDB ise oyların %76’sını alarak Kosova’da birinci Parti durumuna gelmiştir. 22 parti ve 511 adayın katıldığı Kosova’nın ilk seçimlerinde meclise girebilen siyasi partilerin aldıkları oy oranları ve kazandıkları sandalye sayısı şöyledir:<sup>2</sup>

---

<sup>2</sup> Fabrian SCHMİDT: a.g.m., 23; Shkelzen MALIQQI: a.g.m., 151.

Partiler	Oy Oranı	Sandalye Sayısı
Kosova Demokratik Birliği	% 76.44	96
Kosova Parlamenter Partisi	% 4.86	13
Hıristiyan Demokratik Partisi	% 3	7
Köylü Partisi	% 3	7
Demokratik Eylem Partisi (Müslüman Slavların Partisi)	% 2	4
Sosyal Demokrat Parti	% 1	1

Sırlar ve Karadağlılar seçimlere katılmayı reddettikleri için onlara ayrılan diğer sandalyeler boş kalmıştır.

Seçimlerin hemen ardından uluslararası politika da sıkışan Sırbistan yönetimi, ilk kez Kosova Arnavut toplumu temsilcilerini görüşme için Belgrad'a davet etmiştir. Ancak Sırlara güvenmeyen Arnavut yetkililer bu davete yanıt vermemişlerdir. İbrahim Rugova Haziran 1992'de barışçı bir geçiş için, geçici bir süre tarafsız kalmayı taahhüt edecek bir müstakil Kosova devleti kurulmasına razı olduklarını açıklamıştır. Rugova bu çerçevede geçici bir BM himayesine de açık olduklarını bildirmiştir.<sup>3</sup>

<sup>3</sup> Tanıl BORA: Yeni Dünya Düzeni..., a.g.e., 203.

Kosova'daki iktidarı kazandıktan sonra KDB' nin en önemli çıkışı 12 Ekim 1992'de Priştina'daki on binlerce kişinin katılımıyla düzenlediği büyük miting olmuştur. "Okul hakkı ve temel insan haklarının" talep edildiği mitingi BM ve AT adına Yugoslavya bunalımını gözlemleyen temsilciler Owen-Vance ikilisi de izlemiştir. Bu mitingin ardından Arnavutlar yeniden Sırp yönetimini protesto gösterilerine başlamışlar ve ayaklanmalar tüm Kosova'ya yayılmıştır. Olayların önlenmesi için Sırbistan başbakanı Milan Paniç ve eğitim bakanı İvan İliç 15 Ekim 1992'de İbrahim Rugova ile görüşmek üzerine Kosova'ya gitmişlerdir. Kameraların önünde el sıkışan Paniç ve Rugova çocukların okullarına, insanların işlerine dönmeleri konusunda anlaşmışlardır.<sup>4</sup>

Bosna Hersek'te devam eden savaş yıllarında Kosova'daki resmi Sırp devleti ile paralel Arnavut devleti arasındaki durum karşılıklı bir bekleme politikası zeminine oturan bir görüntü almıştır. Her ne kadar bu bekleme sürecinde tarafların birbirlerine olan nefretleri artmakta ise de iki taraf ta hassas dengeyi bozmamaya özen gösteriyordu. Sırbistan zaten Bosna Hersek konusu ile yeterince meşgul idi. Kosova'da da ortamı gerginleştirip gücünü burada boş yere harcamak istemiyordu. Ancak bu sırada Arnavutlar üzerindeki ayrımcı politikalar uygulanmaya da devam ediliyordu. Dengeyi sağlayan tarafın daha çok Arnavutlar olduğu söylenebilir çünkü halk Rugova'nın ve onun barışçı bağımsızlık mücadelesi etrafında kenetlenmişlerdi.

Rugova'nın politikası, Kosova'nın bağımsızlığı için yurtdışından destek almaya çalışıp, yurt içinde de paralele devleti etkin hale getirirken, şiddete başvurmadan sabırla beklemek olmuştur. Rugova'nın sürdürdüğü pasif itaatsizlik politikası mevcut imkansızlıklardan da kaynaklanmakta idi. Rugova, Kosova polisinin dağıtıldığında, av tüfeklerine bile el konduğuna dikkat çekerek, "şiddete başvurmadan bağımsızlık" tan başka seçenekleri olmadığını

---

<sup>4</sup> The Economist , "The Impossible Future of Kosova", (October 24, 1992), 54.

söylüyordu. Bu pasif direniş stratejisi, bir anlamda Arnavut toplumunu devletin meşru otoritesiyle ezmesi için gerekçe sayacağı bir kozu Sırbistan'a devlete vermeme kaygısına da dayanmakta idi.<sup>5</sup>

Rugova her seferinde halkına da sabırlı olmalarını öğütlemekte ve ileride Yugoslavya için sağlanacak uzlaşmada kendi çıkarlarına da saygı gösterileceğine onları ikna etmekte idi. Paralel devletin varlığı, Arnavut nüfusun özgüvenini yansıtmakta idi. Üstelik bu devlet daha önce bölgenin özerkliğinden yararlanan ve Priştina Üniversitesi'nde öğrenim görmüş olan memurlar, uzmanlar ve girişimci kadrolar olmaksızın meydana getirilmişti. Çünkü Arnavutlara ait pek çok kurum özerkliğin kaldırılmasından sonra Sırlar tarafından kapatılmıştı.<sup>6</sup> Belgrad yönetimi Rugova ile birkaç kez diyalog kurarak görüşmüştür ancak iki taraf ta isteklerinden taviz vermedikleri için anlaşmaları mümkün olmamıştır.

Barışçı bir çizgide mücadele edip uluslararası destek sağlayarak bağımsız bir Kosova Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan KDB dışında Kosova'da farklı amaçlar taşıtarak bağımsızlık için mücadele eden milliyetçi gruplar da vardı. Bunlardan bir tanesi "Büyük Arnavutluk" ve Arnavutluk ile birleşme sevdalısı Arnavut milliyetçileri idi. Büyük Arnavutluk savunucuları, Kosova yanında Makedonya, Karadağ ve hatta Güney Sırbistan'dan toprak almayı düşündüklerinden Arnavutluk'un da yeni büyük ülkenin hakimi değil eşit bir parçası olmasını öngörüyorlardı.

Yine Kosova Arnavutları arasında bu düşüncelerin tam tersi eğilimde olanlar hatta Sırlarla işbirliği yapanlar ve bu yüzden milliyetçilerin saldırılarına

---

<sup>5</sup> Tanıl BORA: Yeni Dünya Düzeni'nin... a.g.e., 201-202.

<sup>6</sup> Barışa Çağrı, Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu, Çev: Özden ARIKAN, (İstanbul: Sabah Kitapları, 1998), 145.

hedef olanlar da vardı. Küçük Arnavut partilerinden Parlatenter Partisinin önde gelenlerinden Veton Surroi, partisini çok fazla anti-Sırp bularak 1993 başında istifa etmiş ve Yugoslavya'daki seğıimlere katılınmasını savunmuştur. 1994 Ekiminde ise bir grup ılımlı Arnavut KDB'den ayrılmıştır. Parti önderi Rugova ile danışmanı ve hükümetin başbakanı Bujar Bukoşı arasında aynı nedenle ayrılık baş göstermiştir. Ancak, Rugova'yı daha aktif davranmaya çağırınlar giderek ağır basmaya başlamıştır. Bunlar arasında Arnavutlar için önemli bir kişi olan yazar Adem Demaçi de vardı.<sup>7</sup>

1993'de Kosova'da Sırp yönetiminin fiziki baskı açısından görelı bir yumuşama olması, sivillere yönelik cinayetlerin durması Kosova sorununu göz ardı etmiyordu. Çünkü bölgede sistematik işkence ve ayrımcılık devam etmekte idi. Özellikle köylerde "silah arama" bahanesiyle insanların dövülmesi gibi olaylar olağan hale gelmişti. Kosova İnsan Hakları Komitesi'nce sadece 1993'ün Ocak-Mayıs ayları arasındaki dönemde bu baskınlarda 1500'e yakın köylünün işkence gördüğü saptanmıştır. 1993 Temmuzunda AGİK gözlemcilerinin Kosova'dan ayrılmasından bu baskı daha şiddetlenmiştir. Sonraki iki ayda 7 Arnavut öldürülmüş, 1000'e yakını da siyasi sebeplerle göz altına alınmışlardır. Kosova'daki bu etnik arındırma sürecinin, polis güçlerince önlem alma maksadıyla ve bazen de iktisadi gerekçelerle aşama aşama gerçekleşmesi, bu sürecin diplomatik platformlarda "saldırganlık diye tanımlanabilmesini ve gündeme getirilebilirliğini zorlaştırmıştır.<sup>8</sup>

Oysa Sırpınların Bosna'da savaş devam ederken dahi Kosova'yı unutmadıklarını Bosna'dan sonra Kosova'ya yöneleceklerini gösteren çeşitli kaynaklar vardı. Bunlardan en önemlisi dönemin Sırp Radikal Partisi Başkanı ve ileride Yugoslav Başbakan Yardımcısı olacak Vojislav Seslej'in Partisinin

<sup>7</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 99.

<sup>8</sup> Tanıl BORA: Yeni Dünya Düzeni ..., a.g.e., 204.

"Büyük Sırbistan" isimli dergisinin 1995 yılı Ağustos sayısında yayımlanan "Kosova sorununu nasıl çözeriz ?" başlıklı yazısında ortaya attığı önerilerdi.<sup>9</sup> Raporu ortaya çıkaran Amerikalı gazeteci Guy Dinmore'un iddiasına göre Seslej'in yazısının başında "Arnavutluk ile Kosova arasındaki sınırda 50 kilometrelik bir tampon bölge oluşturulması gerektiğini" belirtmekteydi. Planın ikinci aşamasında Planın ikinci aşamasın da ise Kosova'daki Müslüman Arnavutların dinlerinden uzaklaştırılıp beyinlerini Batı propagandası ile yıkanması önerilmekteydi. Seslej ayrıca Sırp'ların terörist ilan ettiği UÇK'ya Sırp ajanı sokmayı planlıyordu. Örgüt içinde zamanla güven kazanacak bu ajanlar yükselecek ve örgütü bir anda bitirecekti. Bunlara ilaveten ve en kökten çözüm olarak ta Kosova'daki etnik Arnavutların Sırp erkekleriyle evlenmeye ve ilişkiye sokulmaya zorlanması gerektiği belirtilmekteydi Böylelikle zamanla Kosova kanı diye bir şey kalmayacaktı. Bu yüzden Bosna ve Hırvatistan'daki Sırp mülteciler, Kosova'ya getirilmişti.

Oldukça acımasızca ve adaletsizce tasarlanan ve Arnavutların etnik temizliğini amaçlayan bu plandaki önerilerin birkaç yıl sonra Sırp güçler tarafından Kosova'da uygulanmaya başlandığı görülmüştür.

## **B. Dayton Antlaşması'nda Kosova**

Bosna –Hersek'te üç yıl boyunca devam eden savaşı sona erdiren Dayton Barış Antlaşması Kosova sorunu için de önemli bir tarih olmuştur. Bosna'da yaşanan trajedinin sona ermesi Kosova'daki bunalımı sona erdirmediği gibi olayları farklı boyutlara taşımıştır. Bugüne dek bağımsızlık mücadelesini barışçı yoldan sürdüren ve halkın büyük desteğini alan Rugova'nın itibarı da bu antlaşmadan sonra sarsılmıştır.

---

<sup>9</sup> "Sırp'ların Üç Hain Planı", Sabah, 19 Ekim 1998.

21 Kasım 1995'te Sırbistan ile imzalanan ve Bosna –Hersek' i Sırp lar ve Boşnaklar-Hırvatlar arasında bölen anlaşmada Kosova ile ilgili tek bir hüküm yer almamıştır. Zaten Kosova antlaşmanın gündemine bile getirilmemiştir. Savaşın son dönemlerinde Kosova Arnavutlarının politikası Yugoslavya'daki savaşı durdurmak ve barışı temin etmek yönünde yapılan uluslararası arabuluculuk çabalarının içinde Kosova meselesinin ele alınmasını sağlamak ve böylece konunun uluslararası bir boyut kazanmasına çalışmak biçiminde gelişmiştir. Batı dünyası ve uluslararası arabulucular bu dönemde Kosovalı lider İbrahim Rugova'yı ve benimsediği şiddeti reddeden mücadele tarzını sürekli övmekten geri kalmamış olmasına rağmen Kosova sorununun uluslararası arabulucuların gündemine alınması için hiçbir girişimde bulunmamışlardır.<sup>10</sup>

Batılı devletler Miloşeviç'in bir anca önce masaya oturtarak anlaşma imzalamasını ve Bosna'daki etnik temizliğin bir an önce sona erdirilmesini istiyorlardı. Bu yüzden anlaşmada pürüz yaratabilecek bir konuyu da gündeme getirmekten kaçınmışlardır. Bu durum Miloşeviç'in ülke içindeki iktidarını daha güçlü hale getiriyordu. Çünkü Sırbistan'daki muhalefet önderlerinin de başlıca hedefleri "Sırp toprağı" nın savunulması idi. Miloşeviç Batı tarafından antlaşmayı imzaladığı için "barışçı" bir lider olarak tanımlanmaya başlarken, Rugova'nın itibarı sarsılmıştır. Dayton Antlaşmasının imzalanmasının ardından hem Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturduğu yeni Yugoslavya'ya uygulanan uluslararası ambargonun kaldırılması hem de bu yeni devletle savaş sırasında asgari düzeyde tutulmuş olan ilişkilerin büyükelçi seviyesine çıkarılarak normalleştirilmesi gündeme geldiği zaman, Kosova Arnavut liderliği hem Avrupa ülkelerinden hem de Amerika'dan Kosova meselesi bir çözüme kavuşmadan ambargonun kaldırılmamasının veya şartlı kaldırılmasını talep

<sup>10</sup> Hasan ÜNAL: "Kosova Sorunu", Kosova Sorunu. Kosova Milli Raporu, Haz. Kamil BİTİŞ, (Türk- Arnavut Kardeşliği, Kültür ve Dayanışma Derneği, 1995), 39.



etmiştir. Bunun üzerine Dayton Antlaşması'nda BM Güvenlik Konseyi Sırbistan'a yönelik uluslararası yaptırımların önündeki engellerin (örneğin IMF'den yararlanmasının engellenmesi gibi), Belgrad Kosova'daki insan hakları sicilini düzeltene kadar yürürlükte kalacağı şeklinde bir anlaşmayı kabul etmiştir. Bu anlaşma Dayton'da Kosova ile ilgili tek gelişmedir.<sup>11</sup>

Rugova ayrıca güçlendirilmiş ve diplomatik ilişkileri yükseltilmiş Belgrad'ın Kosova sorununun çözümü konusunda çok isteksiz davranacağı uyarısında da bulunmuştur. Ancak bu uyarılar Batı tarafında fazla ciddiye alınmamış ve 1996 yılı içerisinde AB üyesi ülkelerin tamamı Belgrad'a büyükelçiler göndermişlerdir.

Dayton Antlaşması'nın akabinde yaşanan bu gelişmeler 1996 yılı içerisinde Kosova'da silahsız mücadele yönteminin doğruluğu sorgulanırken Kosova politik çevrelerinde de Rugova'nın izlediği politikaya yönelik eleştiriler de artmıştır. Bir grup, Rugova'nın Belgrad'la görüşmeye oturmayı reddetmesinin gerçekçi olmadığını düşünüyorlardı. Bunlar Kosova'nın ancak tamamen hür olması ile bugünkü durumundan kurtulabileceğini iddia ediyorlardı. Bunun için de öncelikle Kosova'nın, Sırp, Karadağ, Voyvodina ve belki Bosna'nın da oluşturacağı yeni bir federasyonda federal bir birim haline gelmesi gerektiğine inanmaktaydılar. Başka bir grup ise Rugova'nın artık daha aktif bir protesto politikası izlemesi gerektiği kanısında idiler.

Rugova'nın Eylül 1996'daki girişimi herkesi şaşırtmıştır. İtalyan Katolik hayır kurumunun arabuluculuğu ile Miloşeviç ile görüşmeye oturmuş ve Arnavutların eğitimi için okul ve üniversite binası sağlanmasını öngören bir anlaşma imzalamıştır. Fakat üzerinden geçen zamana rağmen bu anlaşma

---

<sup>11</sup> Richard CAPLAN: "International Diplomacy and the Crisis in Kosova", International Affairs, LXXIV, 4 (October 1998).

uygulanmayınca Miloşeviç'in bu manevrayı Rugova'nın inandırıcılığını ortadan kaldırmak için yaptığı anlaşılmıştır.<sup>12</sup>

Rugova'nın konumunu zayıflatan diğer bir neden de Rugova önderliğindeki KDB'nin 1997'ye gelirken Arnavutluk'ta yaşanan bunalımda eski devlet başkanı Sali Berişa'yı desteklemesidir. Bu yüzden yerine gelen Fatos Nano hükümet Rugova'ya fazla destek vermemiştir. Zaten Arnavutluk içinde büyük bir ekonomik sıkıntı baş göstermiş, ordu tamamen çökmüştür. Bu ortamda kendi halkına zor bakan Arnavutluk bir de Kosova sorununu başına dert etmek istememiştir.

### **C. Kosova Kurtuluş Ordusu**

Dayton Antlaşması'ndan sonra yaşanan gelişmelerle birlikte Kosova'daki bağımsızlık mücadelesi de farklı bir zemine oturmaya başlamıştır. Bugüne dek hep Arnavutlar bağımsızlık için barışçı mücadele yöntemini seçtiklerini söylerlerken, Sırlar batının dikkatini çekmek için Arnavutların terörizminden bahsetmekteydi; bu terörizmden kastettikleri ise çıkan ayaklanmalarda öğrencilerin polise ve hükümet binalarına taş atmalarıydı. Uluslararası toplum için bu örnekler pek inandırıcı sayılmazdı. Rugova'nın barışçı mücadelesinin sonuçsuz kalması ve Kosova'da baskının giderek artması ile birlikte Sırp kurumlarını ve yetkililerini hedef alan silahlı ve bombalı saldırılar meydana gelmeye başlamıştır. 1996 yazından itibaren gerçekleşen çeşitli saldırılar arasında Mitrovica'da iki polisin vurulması, Podujeva'da bir patlama ve Priştina Üniversitesi'nin Sırp rektörüne düzenlenen saldırı vardı. Hiçbir örgüt bu eylemlerin sorumluluğunu üstlenmemiştir ve bir çok Arnavut ta bu olayların provokasyona yönelik eylemler olduğu inancını taşımaktaydı. Bu

---

<sup>12</sup> Noel MALCOLM: a.g.e., 410.

saldırılarından sadece Sırp polis değil aynı zamanda Sırp yönetimi ile işbirliği yapan Arnavutlar da 1996 yılından itibaren nasibini almaya başlamıştı.

1996 sonundan itibaren kimi işbirlikçi Arnavutları hedef alan bir dizi saldırı gerçekleşmiş ve Sırp polisi bu saldırılara 1997 Ocak ayı sonunda 60 Arnavut'u tutuklayarak karşılık vermiştir. 1997 başında Arnavutça yayın yapan medyaya faks mesajı gönderilmeye ve saldırılar UÇK (Ushtria Clirimtare e Kosoves) adıyla bilinen Kosova Kurtuluş Ordusu adına üstlenilmeye başlanmıştır. Batılı kaynaklara göre UÇK aslında o tarihlerde önemli sayılmayacak bir grupken ilk saldırısını Mayıs 1993 yılında Glogovac'da iki Sırp polisinin öldürüldüğü birkaçının da yaralandığı olayda gerçekleştirmişti. Örgütün, 1989'dan sonra Sırp yönetim tarafından hapsedilen ayrılıkçı Arnavutların çabası ile yer altı faaliyetlerini sürdürdükleri ve başta Arnavutluk olmak üzere Arnavut azınlığı barındıran Makedonya ve Karadağ'da örgütlendikleri tahmin edilmektedir<sup>13</sup>. Belgrad'ın ağır baskısı yüzünden yurtdışına kaçan pek çok bağımsızlık yanlısı öğrenci de Almanya, İsviçre, Avusturya'da özellikle Enver Hoca 'ya yakın kaynaklardan beslenerek siyasi oluşumların temelini atmışlardır.<sup>14</sup> UÇK'nın kuzeybatı bölge sorumlusu olan komutanı, ilk eylemlerinin kurucuları Adem Yaşar tarafından illegal olarak Prekaz ve Liauşe bölgelerinde gerçekleştirildiğini ancak henüz bir ordu haline gelmedikleri için bu eylemin o yıllarda gizli tutulduğunu, kendilerini kesin olarak 22 Mart 1998'de deklare etmeye başladıklarını belirtmiştir.<sup>15</sup>

Sırp yönetimi suçlu olduğunu düşündüğü Arnavutları tutuklayarak terörün belinin kıldığını düşünüyordu ama asıl sorunlar bundan sonra yaşanmaya başlıyordu. UÇK adını en çok 11 Eylül 1997 tarihinde gerçekleştirdiği saldırılarla duyurmuştur. Birbirinden 150 km. kadar uzak

<sup>13</sup> Chris HEDGES: "Kosovo's Next Masters ?", *Foreign Affairs*, LXXXVIII, 3 (May-June 1999), 26-28.

<sup>14</sup> Ebru KILIÇ, "Portre: Kosova Kurtuluş Ordusu ", *Radikal*, (28 Haziran 1999), 10.

<sup>15</sup> *Milliyet*, Röpörtaj, (Özcan ERCAN), (7 Ağustos 1998), 14.

noktalarda Sırp polis karakollarını ve araçlarını hedef alan ve hemen hemen aynı saatlerde gerçekleştirilen ondan fazla saldırı UÇK'nın ciddi bir güç olduğunun kanıtı idi.<sup>16</sup>

Arnavutların lideri Rugova böyle örgütle ilgileri olmadığını ve hatta Arnavutlarca kurulmuş böyle bir örgüt olmadığını bunun Sırp istihbarat birimlerinin bir oyunu olduğunu söylüyordu. Ancak 1997 yılı içinde Batılı basın organlarına pek çok kişi UÇK adına demeç vermeye başlamıştı. UÇK yayımladığı bildirimlerinde "altı yıldır uygulanan barışçı yöntemden bir sonuç alınmadığını, dünyanın bu sorunda ilgilenmediğini, Dayton'da bile konunun gündeme gelmediğini bu sebeple silahlı mücadele yolunu seçtiklerini ifade etmekte, ayrıca "hiçbir zaman iktidara gelmek amacıyla kurulmadığını ve halen de böyle bir amaç gütmeyi, gerçek amaçlarının tüm Arnavutların arzuladığı özgürlüklerine kavuşmak ve demokratik bir sistem kurmak" olduğunu belirtmekteydi.

UÇK'nın ayakta durabilmek için çeşitli kaynaklardan yararlandığı bilinmektedir. Örgütün en temel gelir kaynağı 1990'da Kosova Cumhuriyeti ilan edildikten sonra bölgede yaşayan bütün Arnavutlardan toplanan % 3 oranındaki gelir vergisi idi.<sup>17</sup> Bunun yanı sıra Arnavutların Belgrad'taki eğitim sistemine paralel olarak sürdürdükleri eğitim için de ayrı bir eğitim vergisi alınmakta idi. Ancak zaten son derece fakir olan bu bölgede toplanan vergilerin bir Kosova ordusunun oluşumu için yeterli olması imkansız idi.

İngiliz kaynaklarına göre UÇK'nın finansmanının uyuşturucu ile ilgili faaliyetlerden ve ABD dahil Batı ülkelerinde yerleşmiş Arnavutlar tarafından sağlandığı kanısındaydılar. Yine diğer bir finans kaynağı Batı'daki Arnavut milliyetçileri idi. ABD'de dahil olma üzere Batı'da 500 binin üzerinde Kosovalı

<sup>16</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 120.

<sup>17</sup> Tanıl BORA: Yeni Dünya Düzeni ...a.g.e., 201.

Arnavut yaşamaktaydı. Bu kişiler Kosova ile bağlarını hiçbir şekilde kopartmamışlardır. ABD ve Batılı ülkelerden UÇK saflarında savaşmak için pek çok gönüllü Kosova'ya gelmiştir.<sup>18</sup>

Kosova Kurtuluş Ordusu, geniş Sırp birlikleri ile mücadele edebilmek için gereksinim duyduğu silahları çeşitli yollardan sağlamıştır. Arnavutluk'ta 1997'nin ilk aylarında yaşanan karışıklıklar ve Arnavut ordusuna ait silah depolarının yağmalanması, UÇK'nın ihtiyacı olan hafif piyade silahlarını elde etmesinde en önemli etken olmuşlardır. Bu olaylardan sonra Arnavutluk'ta silahlar oldukça ucuz fiyatlarda alıcı bulmuştur. Arnavutluk ordusundan yağmalanan silahların Kosova'ya doğrudan ve hem Arnavutluk hem de Makedonya sınırından girdiği bilinmektedir.

Kosova Arnavutlarının, sonradan UÇK'ya geçen kimi silahlarının diğer bir kaynağı Kosova Sırpı idi. Yugoslavya'nın parçalanmasının Kosova'da ayaklanmalara yol açacağını düşünen Belgrad yönetimi, 1990'ların başlarında Kosova Sırplarına 75 bin kadar tüfek dağıtmıştı. Silah kültürleri oldukça gelişmiş ve silaha düşkün bir halk olan Arnavutlar, Yugoslav Ordusunun her durumda kendilerini koruyacağından emin olan Sırp komşularından bu silahları satın almışlardır.<sup>19</sup>

UÇK'nın ortaya çıkışı Kosova soruna farklı bir boyut kazandırmış ve önceleri Miloşeviç'in işine yaramıştır. Çünkü UÇK'nın silahlı eylemleri Arnavutların barışçı oldukları yolundaki tezi çürütebiliyordu.<sup>20</sup> UÇK'nın birkaç yüz olan birlikleri 1997 yılı içinde Kosova'nın belli bölgelerinde örgütlenerek on binlere ulaşmıştır. Bu sebeple dış destek alarak geliştiği bilinen örgütün

<sup>18</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 122- 124.

<sup>19</sup> a.e., 128

<sup>20</sup> Hasan ÜNAL: "Balkanlarda Geniş Arnavut Meselesi ve Türkiye", Avrasya Dosyası, IV, 1-2 (İlkbahar - Yaz 1998), 137.

büyümesine Miloşeviç'in de destek verdiği düşünülebilir. UÇK'nın saldırıları ile birlikte Miloşeviç ve yönetimi UÇK'yı ayrılıkçı teröristler olarak tanımış ve örgütün amacının da Yugoslavya'yı bölmek olduğu inancını ülke içinde yaymıştı.<sup>21</sup> Bu düşünceden hareketle Sırp birlikleri UÇK'ya karşı bir yok etme harekati başlatmıştır. Ancak bu girişimlerin pek çoğu boş çıkmıştı. Gerek Kosova'dan gerekse başka ülkelerden gelen pek çok kişi UÇK'ya katılmıştır. Bunların içinde 1989'da özerkliğin kaldırılışından sonra hapse atılan, okullarından atılan öğrenci ve öğretmenler, işlerinden zorla çıkartılan memurlar da bulunmakta idi. UÇK'nın 1998 ortalarında 30 bin kişilik bir savaşçı sayısına ulaştığı saptanmıştır.<sup>22</sup>

#### D. Çatışmaların Başlaması

1998 yılına gelindiğinde Kosova'daki ortam yeterince gerginleşmişti. Arnavutların 22 Martta parlamento seçimleri yapacaklarını duyurmaları Sırp lar için bardağı taşıran son damla olmuştur. Kosova devletini tanımayan Sırp polisi ve askerler 28 Şubat 1998'de, Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) üyelerinin kaldığını iddia ettiği Drenica kentinin köy ve kasabalarına saldırmış ve etnik Arnavutların yaşadığı köylerde çoğu sivil pek çok kişi öldürülmüştür.<sup>23</sup> 1995'te imzalanan Dayton Antlaşması ile Balkanlarda sağlanan sükunetin yeniden bozulduğunu gören dünya, bölge ile ilgilenmek üzere harekete geçmişlerdir. 9 Mart 1998'de Kosova'nın ikinci Bosna olmasından endişe duyan ABD ve Avrupalı beş ülke ile Rusya, Londra'da dışişleri bakanlarını toplayarak alınacak önlemleri belirlemişlerdir. Söz konusu ülkeler Sırp hükümetinin kuvvet kullanmasını protesto ederek bu ülkeye yapılan silah ihracına ambargo uygulanmasını kararlaştırmışlardır. 31 Mart günü de BM Güvenlik Konseyi Yugoslavya'ya karşı ambargo uygulanması kararını kabul etmiştir.

<sup>21</sup> Milliyet, "Yugoslav Dışişleri Bakanı Zivadin Yovanoviç ile röportaj", (9 Haziran 1998).

<sup>22</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 131.

<sup>23</sup> 1 Mart 1998 tarihli gazete haberi, (Milliyet, Radikal)

yollanmıştır. Bu kişi ve gruplar, Sırbistan tarafından silahlandırılmışlardır. Toplanan gönüllülerin çoğunluğunu ise, Bosna ve Hırvatistan'daki savaşta evlerini kaybetmiş mülteciler oluşturmaktaydı. Ülkesindeki çok sayıda mülteci nedeniyle üzerinde büyük bir yük bulunan Sırbistan, bu kişileri ilk önce cepheye sürerek iç sorunlarını hafifletmeyi de düşünmekteydi.

Kosova Kurtuluş Ordusu içinde Sırp birliklerine karşı savaşanların sayılarının giderek artması nedeniyle, eskiden yalnızca Sırbistan İçişleri Bakanlığının (MUP) görev alanına giren ve 21 bin civarındaki Kosovalı Sırp gücü tarafından gerçekleştirilen operasyonlara Yugoslav Ordu Birlikleri de dahil edilmeye başlanmıştır. Daha önceleri Yugoslav Ordusu bu konuya fazla karışmak istemezken, UÇK da gerçekleştirdiği saldırılarında bu orduyu hedef almamıştır.<sup>27</sup>

UÇK'nın hızla büyümesi, örgüt içinde bir özgüvenin doğmasına neden olmuştur. UÇK Kosova'da daha büyük girişimlerde bulunmaya ve "kurtarılmış bölgeler" ilan etmeye ve anayolları kapatmaya başlamıştır. Temmuz ve Ağustos aylarında UÇK Kosova'nın % 40'ını ele geçirince harekete geçen MUP birlikleri Federal Ordunun da desteğini ile önce yolları açmışlardır. Ardından da UÇK'nın güçlü olduğu bölgelerle diğer bölgelerin birbirleriyle ilişkisini kesip Kosova-Arnavutluk sınırında 5 km. derinliğinde bir güvenlik kuşağı oluşturmuşlardır. Böylece UÇK belirli noktalarda hapsedilmişti.

Sırp yönetimi Kosova'da, her Arnavut'u UÇK'lı gibi gören baskıcı bir politika uygulamıştır. UÇK'ya yönelik operasyonlarda örgütün militanlarından başka, potansiyel UÇK üstleri olarak görülen köylerin bütününe de saldırılmıştır. Sırpolar yalnızca Eylül 1998 başlarında UÇK militanı olduklarından şüphelendikleri 600'de fazla Arnavut'u tutuklamışlardır. Bunun sonucunda on

<sup>27</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 129.

Avrupa ülkeleri ve ABD'nin Kosova'da taraflar arasında anlaşma sağlanmasına yönelik çabalarının sonuçsuz kalması ve bölgede çatışmalar iyice şiddetlenmesi üzerine Kosovalı Arnavutların lideri İbrahim Rugova, 5 Haziranda Sırp heyeti ile yapılan görüşmeleri durdurma kararı almıştır ve Sırp polisi Kosova'dan çekilene kadar Sırplarla temasta bulunmayacaklarını açıklamıştır. İlişkilerin bu şekilde kopması Batı'nın bölge için daha somut adımlar atmasını zorunlu hale getirmiştir. 9 Haziranda, 15 Avrupa Birliği ülkesi, daha önce Miloşeviç'in Rugova ile doğrudan diyalogunu kabul etmesi yüzünden Avrupalı ve Amerikalıların askıya aldıkları "Sırbistan'da her türlü yeni yatırımın durdurulması" önlemini yeniden uygulamaya koymuştur.<sup>24</sup> Ekonomik önlemleri askeri önlemler takip etmiş ve NATO 14 Haziranda Arnavutluk ve Makedonya üzerinde, Miloşeviç'e gözdağı vermek amacıyla bir hava tatbikatı başlatmıştır.<sup>25</sup> 17-22 Ağustos tarihleri arasında yine Arnavutluk'ta NATO üyesi ülkelerle Doğu Avrupalı ortakları içeren 14 ülkeden 1700 askerin katıldığı kara, hava ve deniz tatbikatı gerçekleştirilmiştir. Benzer bir tatbikat aynı yılın Eylül ayında bu kez Makedonya'da yapılmıştır.<sup>26</sup>

Yıl sonuna doğru tüm bu çabalar olumlu bir sonuç vermediği gibi Kosova'da durum giderek şiddetlenmiştir. Bölgeden sürekli Yugoslav ordusunun ele geçirdiği kasabaların ve UÇK militanı oldukları gerekçesi ile öldürdükleri pek çok sivilin haberleri geliyordu.

Sırbistan Kosova'da özel eğitimli asker ve polis güçlerini kullanıyordu. Bunun yanında devletin seferberlik çağrısına uyan Sırp siviller de Arnavutlara yönelik operasyonlara katılmışlardır. Ayrıca Bosna-Hersek'te olduğu gibi, çeteler tarafından halk arasından zorla "gönüllü " toplanarak Kosova'ya

<sup>24</sup> 15 Haziran 1998 tarihli gazetelerin haberi. (Milliyet, Radikal)

<sup>25</sup> Cumhuriyet: "NATO'dan Gözdağı", (14 Haziran 1998)

<sup>26</sup> Yeni Yüzyıl, "Kosova'da Son Kale de Düştü", (18 Ağustos 1998)



binlerce Kosovalı dağlara ve ormanlara kaçmıştır. Bu sırada Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Milošević'in Arnavutluk'a kaçan Kosovalı sığınmacıların geri dönmelerini önlemek için orduya Kosova-Arnavutluk sınırına mayın döşenmesi emri verdiğine ilişkin haberler de alınmıştır.<sup>28</sup> Evlerini bırakıp kaçanların sayısı 100 bini geçince uluslararası toplum dikkatini bölgeye çevirerek Milošević'i olası bir NATO müdahalesi ile tehdit etmeye başlamıştır.

Sırpların bu planlı saldırıları etkisini en çok siviller üzerinde göstermiş ve bir çok sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Arnavut yerleşim birimleri havadan helikopterlerle taranmış ve buralardaki sivil halk öldürülmüştür. Sırp lar ayrıca Kosova'da ellerine geçirdikleri bir çok sivil de esir etmişlerdir. Bu kişiler bilgi vermeye zorlanmışlar ve işkence görmüşlerdir. Bir çok sivil kurşuna dizilerek idam edilmiştir. Kosova'daki özel gözlem grupları, raporlarında bu gelişmelerden sıkça söz etmişlerdir. 23 ve 26 Eylül tarihlerinde Sırp lar tarafından öldürülen sivillere ait toplu mezarlar ortaya çıkartılmıştır.<sup>29</sup> Kosova İnsan Hakları Konseyi tarafından Kasım 1998'de yapılan açıklamada Sırp güçleri tarafından 14 Ocak 1998'den bu tarihe kadar, Sırp güçlerince öldürülen Arnavutların sayısını 1770 olarak bildirmiştir. Kayıp 1400 Arnavut'tan ise haber alınamamıştır.<sup>30</sup>

### **E. Diplomasi ve Barış Çabaları**

Ekim ayına gelindiğinde Kosova'da diplomasi trafiği artmıştır. Batılı devletlerin çabaları çatışmaların başladığı Şubat 1998'den bu yana ilk kez

<sup>28</sup> Cumhuriyet, "Milošević Sınırı Mayınladı", 13 Haziran 1998.

<sup>29</sup> Jhon BARRY, Rod NORDLAND ve Russel WATSON: " Time to Shoot or Shut Up ", Newsweek, CXXXII, 15 (12 Ekim 1998), 10-14.

<sup>30</sup> Zaman: 8 Kasım 1998.

olumlu bir sonuç veriyordu. NATO'nun müdahale etmeden önce kendisine tanıdığı son fırsatları değerlendiren, muhtemelen zaman kazanmak isteyen Miloşeviç BM kararlarını kabul ettiğini açıklıyordu Sırbistan devlet başkanı Miloşeviç ve BM temsilcisi Hoolbroke arasında 12 Ekim 1998 tarihinde antlaşmaya varılmıştır. Ağırlıklı olarak BM'nin 23 Eylül tarihli ve 1119 sayılı kararına dayandırılan antlaşmaya göre Miloşeviç'in kabul ettiği hususlar şunlardı:<sup>31</sup>

1. Kosova'daki tüm saldırıların durdurulması,
2. Tüm askerlerin ve ağır silahların, Kosova'daki saldırıların başladığı 28 Eylül 1988 tarihi öncesindeki seviyelerine çekilmesi,
3. İnsani yardım örgütlerinin çalışmalarının engellenmemesi,
4. Savaş suçlarının yakalanması için Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi ile işbirliği yapılması,
5. Mültecilerin evlerine dönmesine yardım edilmesi,
6. Özerklik konusunda Kosovalı Arnavutlar ile ciddi görüşmelerin başlatılması,
7. Anlaşmanın denetimi için Kosova' ya 2 bin kişilik bir gözlemci gücünün gönderilmesi,

Bu anlaşma ile Kosova'da barış rüzgarlarının esmeye başladığı ve mültecilerin evlerine dönmelerinin yolunun açıldığı sanılırken Kosova'da Aralık ayı başlarında Arnavutlara karşı başlatılan yeni saldırılarla anlaşma ihlal

---

<sup>31</sup> 14 Eylül 1998 tarihli gazetelerin haberi. (Milliyet, Radikal)

edilmiştir. Sırp katliamlarının yeniden başlaması, Miloşeviç'in Ekim ayında anlaşmayı kabul etmesi ile ilgili olarak yapılan yorumları haklı çıkartmıştır. Batılı çevreler bu anlaşmanın Miloşeviç'in, bir yandan NATO'yu müdahale etmemesi için oyalama diğer yandan da orduyu takviye ederek yeni saldırı stratejileri geliştirme için bir zaman kazanma taktiği olduğunu düşünüyorlardı.

Anlaşmanın ihlalinden sonra Sırp ve Arnavut güçler arasındaki çatışmalar aralıksız sürmüştür. Bu sırada Kosova'yı denetimi altında bulunan Sırp idaresi olayları araştırmak üzere bölgeye gelmek isteyen uzman kuruluşları da engellemiştir. Bu sebepte Sırplarca katledildiği öne sürülen pek çok insana ait toplu mezarlara ait gerçek verilere ulaşılamamıştır. Sırpların bu dönemdeki uygulamalarından birisi de Kosova'daki yardım faaliyetleri konusunda takındığı olumsuz tavidir. Kosova'ya insani yardıma hazır bir çok uluslararası kuruluş vize alamadıkları için, aylarca bölgeye gelememişlerdir. Ayrıca ormanlara zor şartlarda yaşamaya çalışan insanlara yiyecek ve içecek götürmek isteyen yardım kuruluşu mensuplarına , Sırp birlikleri tarafından sık sık ateş açılmıştır.<sup>32</sup> Benzer saldırılar Kosova'da görev yapmaya çalışan gazetecilerin de başına gelmiştir. Sırpların bu politikalarındaki amaç hem insani yardım kuruluşları mensuplarını hem de gazetecileri korkutarak bölgeye gelmelerine ve çalışmalarına engel olmaktır.<sup>33</sup>

ABD ve NATO üyesi ülkeleri Yugoslavya'ya yönelik ciddi bir müdahale fikrini düşünmeye iten en önemli olay 16 Ocak 1999 tarihinde Priştina'nın 25km. güneyindeki Racak köyüne saldıran Sırp askerlerinin 45 sivil öldürmesi olmuştur. AGİT'in bölgede yaptığı denetimler sonunda Sırpların silahsız

<sup>32</sup> Cumhuriyet: "Yardımanın Cezası Ölüm" 27 Ağustos 1998

<sup>33</sup> Hasan ÜNAL: " Kosova Faciası ", Zaman, (4 Eylül 1998), 4

sivillere karşı katliam yaptıkları belgelenmiştir.<sup>34</sup> Sırp yönetimi ise Kosova konusundaki uzlaşmaz ve baskıcı tavrını sürdürürken, AGİT gözlemci heyetinin başkanı William Walker'ı istenmeyen adam ilan etmiş ve bu kişinin Kosova'yı terk etmesini istemiştir.<sup>35</sup> Racak katliamının ardından benzer bir Sırp saldırısı da 29 Ocakta Rugova köyünde meydana gelmiş ve 24 kişi katledilmişti. Bu gelişmeler Batı ve Yugoslav yönetimi arasındaki ipleri kopma noktasına getirmiştir.

Bu arada anlaşmanın ihlal edilmesine kadar olan ateşkes dönemini iyi değerlendiren UÇK dağılan birliklerini toparlamış ve yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Genelkurmay adını verdiği sağlam bir merkezi yönetim oluşturmuştur. Amaç dağıntık birliklerin bir merkezden idaresi idi. Bu konuda gönülsüz olan komutanların hepsi tasfiye edilirken Kosova yedi eylem alanına bölünerek idare edilmeye başlanmıştır. UÇK bu girişimlerin ardından siyasi yönünü de ortaya çıkarmış ve Kosova'da kontrol altında bulundurduğu yerlerde sivil işlerin idaresine ve düzenin sağlanmasına gayret etmiştir. Bu çabaları Batılı ülkeler gözünde örgüte karşı daha yumuşak bir hava oluşmasında etkili olmuştur. Kendini yenileyen ve daha planlı bir şekilde hareket etmeye başlayan örgüt bir yandan Sırp güçlerine karşı direnişlerini sürdürürken diğer yandan da Batı'ya Kosova'ya acil bir şekilde müdahale edilmesi için çağrıda bulunmakta idi.

19 Ocak 1999 tarihinde NATO'nun iki komutanının Miloşeviç ile görüşmesinden olumlu bir sonuç alınamamıştır. Görüşme sonunda Miloşeviç "kendilerini Kosova konusunda hiçbir gücün durduramayacağını" söyleyerek tavrını sertleştirmiştir. Miloşeviç Kosova Kurtuluş Ordusunu da bölgedeki yönetime ve Sırp halka karşı suç işleyen ve haydut ve teröristler sürüsü olarak nitelendirirken, Racak köyü katliamını sivillere değil, ayrılıkçı teröristlere karşı

---

<sup>34</sup> 20 Ocak 1999 tarihli gazetelerin haberi. (Milliyet, Radikal)

<sup>35</sup> Review of International Affairs, L, 1076 (Belgrade: 15 Januray 1999), 27

bir saldırı olarak göstermeye çalışmış ve ordunun Kosova'da yasalara uygun hareket ettiğini söylemiştir. NATO ise görüşmelerde Miloşeviç NATO'nun isteklerini kabul etmemesi durumunda harekattan başka seçeneklerinin olmadığını bildirmişleridir.<sup>36</sup>

## F. Rambouillet Görüşmeleri

Eski Yugoslavya ile ilgili olarak kurulan 6 üyeli Batı Temas Grubu 5 Şubat 1999' da Sırp ve Arnavut tarafını Fransa'nın Rambouillet Şatosu'nda bir araya getirmiştir. UÇK'nın siyasi lideri ve sözcüsü sayılan Adem Demaçi bölgeye özerklik verilmesi planına karşı çıktığı için istifa etmiştir. Bu sebepten barış görüşmelerinde Arnavut heyeti başkanlığına Haşim Taçi seçilmiştir. Taçi bu tarihten itibaren Kosova sorunu ile ilgili olarak Batı'nın muhatap aldığı en öncelikle kişi konumuna gelmiştir.

Hazırlanan barış planı görüşmeler boyunca tartışılmıştır. Kosova'ya barış getirmesi amaçlanan plan Ekim ayında Miloşeviç'e sunulan şartları içermekte idi. 7 bölümden oluşan 82 sayfalık Rambouillet bildirisinin en önemli kısmı son bölümdü. Bu bölümde "Kosova'da nihai çözüme karar vermek için uluslararası bir toplantı yapılacağı" açıklanıyordu. Yine aynı bölümde "Çok Uluslu Askeri Güç" başlığı altında, NATO'nun anlaşmaya uyulmasını sağlamak üzere bölgeye davet edileceği belirtiliyordu. Sırp lar en çok itiraz ettikleri bu maddeyi egemenliklerinin ihlali olarak değerlendirmişlerdir.

Anlaşmanın silahsızlanma ile ilgili bölümünde de "Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 30 gün içinde UÇK silahlarını kayıtlı depolarda depolayacak, bu sürede, UÇK üniforması giymeye son verilecek, Kosova'daki bütün Yugoslav askeri

---

<sup>36</sup> 20-21 Ocak tarihli gazetelerin haberi. (Milliyet, Radikal)

birlikleri ve İç İşleri Bakanlığına bağlı polisin uygun bulunan bölgelerde konuşlanması için 5 günlük süre tanınacak, 90 gün içinde ordu personeli ve teçhizatının yüzde % 50'si Sırbistan'daki diğer alanlara çekilecek. İç işlerine bağlı polis tedricen azaltılıp 1 yıl içinde tamamen çekilecek”<sup>37</sup> deniliyordu. Anlaşma Arnavut tarafınca kabul edilirken Sırpların Batı'yı oyalama taktiği burada da devam etmiştir. Taraflar barış planı üzerinde ABD dışişleri bakanının yoğun baskıları sonucu kısmi bir anlaşma sağlarken görüşmeler, tarihi 15 Mart olarak planlanan ikinci tura ertelenmiştir.<sup>38</sup> Kosova'da ise çatışmalar Paris'teki görüşmelere gidilirken daha da artmış, yine pek çok insan hayatını kaybetmiştir.

Yugoslavya'daki iktidar ve muhalefet sorunun bir iç mesele olduğu düşüncesinde birleşmişler ve üçüncü bir tarafın çözüm sürecine katılmasını istememişlerdir. Bu sebepten de egemenliklerinin ihlali olarak gördükleri Kosova'da konuşlandırılması düşünülen Çok Uluslu Güç planına şiddetle karşı çıkmışlardır. Nitekim 23 Nisan 1998 'de Sırbistan'da yapılan bir halk oylamasında katılımcıların % 95'i Kosova sorunun çözümlenmesinde yabancıların arabuluculuk yapmasına karşı çıkmıştır.<sup>39</sup> Miloşeviç hükümetinin yıllar boyunca halkını aşırı milliyetçi düşüncelerle kışkırtarak onların desteğini alma politikası Kosova savaşı öncesinde de başarıya ulaşmış gibi görünüyordu. Sırbistan'da "uluslarının beşiği" olarak gördükleri Kosova'ya sahip olma duygusu öylesine saplantı halini almıştı ki, sorunun geleceği iktidarın kaderini de belirleyecekti. Kosova Arnavutlarının önemli isimlerinden olan Mahmut Bakalli "Miloşeviç Kosova Cumhuriyeti'ni tanıyacak olsa iktidarını kaybeder. Muhalefet tanısa asla iktidara gelemes. Bu sebeple Arnavutlar ve

<sup>37</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 134-135.

<sup>38</sup> 9 –10 Şubat 1999 tarihli gazetelerin haberi. (Milliyet, Radikal)

<sup>39</sup> Yusuf SARINAY: "Geçmişten Günümüze Kosova", KÖK Araştırmaları, I, 1 (Ankara: Bahar, 1999),160.

Sırp lar uzlaş ma sağ lamak zorundadırlar. Bu uzlaş ma yeni bir federasyon ya da konfederasyon olabilir...” diyerek Sırbistan’ın Kosova’nın bağımsızlığını tanımakta karşılaşacağı sorunları kabul etmiştir.<sup>40</sup>

15 Martta başlayan ve 4 gün süren Paris görüşmeleri sonucunda Arnavut heyeti “ Kosova’da Barış ve Özerklik İçin Geçici Anlaş ma” yı imzalamıştır. Ancak Sırp tarafı anlaşmayı bu kez de aynı gerekçelerle kabul etmeyince aylardır süren barış girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

## **G. Balkanlarda Yeni Bir Savaşın Kıvılcımları**

### **1. NATO’nun Kosova’ya Müdahale Etmesi**

Şubat 1998’den beri Kosova’da şiddet ve baskı politikası uygulayarak Balkanlarda gerginliği tırmandıran Miloşeviç sorunun çözümü için uluslararası toplumun kendisine tanıdığı bütün fırsatları geri çevirirken Balkanlar yeni bir savaşın eşiğine gelmiştir. Öyle ki söz konusu bölge, sorunun tarafları olan Sırp ve Arnavut milletleri dışındaki toplumları da sıcak çatışmaya sürükleyebilecek niteliklere sahip idi. Bölge devletlerinden Arnavutluk, Makedonya ve Yunanistan içinde barındırdığı Arnavut nüfus, Türkiye de bölgedeki tarihten gelen çıkarları ve Türk nüfusunun güvenliği nedeniyle, çıkabilecek geniş çaplı bir savaşın içine çekilebilirlerdi. Tüm bu ihtimalleri değerlendiren Batılı devletler uzun süre sorunu barışçı yollardan çözme yolları aramış ve tüm diplomasi stratejilerini uygulamıştır. Ancak Sırp lider Miloşeviç, istediğini elde edene kadar Kosova’dan vazgeçmeye ve orada başlattığı Arnavut göçünü ve etnik temizliği durdurmaya yanaşmamıştır.

---

<sup>40</sup> Barışa Çağrı. a.g.e., 147.

televizyonlarınca yayımlanması büyük yankı uyandırmıştır. Bu görüşme Arnavutluk ve UÇK içinde Rugova'nın sorumsuzluğu ve ihaneti tepkileriyle karşılanırken Batı, Rugova'nın Miloşeviç'in baskısı altında bu tutumu takınmış olabileceği ihtimalini gündeme getirmiştir.

NATO operasyonları yoğunlaştıkça sıkışan Sırp yönetimi çeşitli taktikler deneyerek NATO'yu şaşkırtmaya çalışmıştır. Harekatın ikinci ayında hareket başladığı günlerde Kosovalı Arnavutları çevre ülkelere sürerek mülteci sorununu doğuran Belgrad bu kez de sınırları kapatarak, köylerinden kovduğu insanları tekrar Kosova'ya sürme eğilimine girmiştir. Miloşeviç'in bu yeni taktiği NATO açısından bu mültecilerin canlı siper olarak kullanılmaları riskini içeriyordu. Bu durum NATO'yu yeni stratejiler belirlemeye zorlamıştır. Yugoslavya'ya yapılan müdahale boyunca NATO 'da kimi zaman Miloşeviç'in taktikleriyle zor durumda kalmıştır. Bu taktikler ittifakın hızını kesmemiş ancak sivillerin öldürüldüğü kimi yanlış bombalama olayları da yaşanmıştır. Son olarak Korisa köyünün bombalanmasıyla bu yanlışlıklardan dolayı ölen sivillerin sayısınının 250'nin üzerinde olduğu iddia edilmiştir.

Miloşeviç ise hareket boyunca cesur görüntüler sergileyerek kendine destek aramıştır. Sırp lider kendisine karşı olanlara baskıyı artırmak, muhalif sesleri bastırmak, basını susturmak ve halka değişen bir şey olmadığını göstermek için konserler ve toplantılar düzenlemiştir. Üstelik Sırp askerlerinin üç Amerikalı askeri esir alması da kendisi için büyük moral olmuştur.<sup>42</sup> Amerikalı din adamı ve insan hakları savunucusu Jesse Jackson Amerikalı esirleri almak için Miloşeviç'in ayağına gitmek zorunda kalmıştır. Miloşeviç savaşın son dönemlerinde hem barış isteyen lider görüntüsü vermeye çalışmış hem de Jackson aracılığıyla esirleri serbest bırakarak NATO'dan karşı bir jest

---

<sup>42</sup> Hürriyet, (2 Nisan 1999).



beklemiştir. Ancak İttifak hareketin durdurulmasının tek koşulunun Miloşeviç'e sunulan şartların kabul edilmesi idi.

Savaş boyunca çatışmaların diğer Balkan devletlerine de yayılabileceği tehlikesi canlılığını korumuştur. NATO'nun Kosova çevresindeki kara gücünü arttırmak amacıyla Arnavutluk'a yeni birlikler gönderilmesi kararının ardından Yugoslav ordu birlikleri 13 Nisanda Arnavutluk sınırını geçerek köylere saldırmıştır. Kaynaklar Sırpların Arnavutluk sınırının içinde bulunan iki köye girdiği ancak daha sonra geri çekildiği bildirmiştir.

Harekat boyunca da Kosova'da Bosna'da yaptıkları gibi bir etnik temizliğe hız veren Sırp lar, yüz binlerce Arnavutu zorla ülkeden gönderme çabasına girişmiştir. Sırp zulmünden kaçan Arnavut halk evlerini ve yurtlarını terk edip mülteci durumuna düşmüştür. Canlarını kurtarma çabası içindeki pek çok Arnavut yollarda açılan ateşlerden ve sınıra döşenen mayınlardan hayatlarını kaybederken hayatta kalıp da ülkeyi terk edenlerin birçoğu da ailelerini kaybetmişlerdir. Mültecilerin sınırlardan gönderilmesi sırasında Sırp askerlerce esir alınan ve başka bir yere götürülen Arnavut erkeklerinin akıbetlerinden haber alınamamıştır. Sırp birlikleri sanılıp ta NATO uçakları tarafından yanlışlıkla vurulan mülteci konvoylarındaki Arnavutlar da savaşın kötü kaderine mahkum olmuşlardır.<sup>43</sup>

Sırp lar bunlarla da yetinmeyip Kosova Arnavutlarına ait olan bütün kayıtları da ortadan kaldırma çabasına girişmişlerdir. Arnavutların nüfus kütükleri ev ve iş yerlerine ait tapuları, doğum sertifikalarını ve evlilik kayıtlarını imha etmişlerdir. NATO kuvvetlerinin yoğun bombardımanına maruz kalan ve giderek silah ve birliklerini kaybetmeye başlayan Sırp askerleri çekilmeye başladıkları bölgelerde Arnavutlara ait tüm binaları yakıp yıkmışlardır. Nisan

---

<sup>43</sup> 16 Nisan ve 29 Nisan 1999 tarihli gazetelerin haberi. (Milliyet, Radikal)

ayı içinde toplanan Hollanda'nın Lahey kentindeki Uluslararası Savaş Suçluları Divanı Kosova'da Arnavutlara karşı etnik temizlik uygulayan Slobodan Miloşeviç ve Milan Milutinoviç'i savaş suçlusu ilan etmiştir.

## 2. NATO Operasyonuna Yönelik Tepkiler

NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik hava harekatı gerek karar aşamasında gerekse operasyon boyunca bir çok tartışmalara neden olmuştur. Bunun sebebi NATO'nun tarihinde ilk kez bağımsız bir ülkeye karşı ve BM'nin iznini almaksızın silahlı saldırı düzenlemiş olmasıdır. BM Sözleşmesine göre devletler arasında şiddet kullanımı yasaklanmıştır. Bunun yasallığına ise yalnız BM Güvenlik Konseyi onay verebilmektedir. BM'ye göre devletlerin egemenlik hakları koruma altındadır. Ancak BM, dünya tarafından kabul görmüş İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde güvence altına alınan hakların çiğnenmesi durumunda da yine BM güvenlik Konseyi müdahale için onay verebilmektedir. NATO'nun, Yugoslavya'ya yönelik operasyonu için, BM Güvenlik Konseyi'nden onay almaması operasyon boyunca oldukça tartışılmış özellikle BM üyeleri Çin ve Rusya NATO'nun bu hareketini uluslararası hukukun ihlali olarak tanımlayarak örgütü eleştirmişlerdir. NATO operasyon öncesi BM'ye danışma gereği bile duymamasının sebebi, olası operasyon kararının bu ülke tarafından veto edileceğini bilmesindedir. Bu açıdan bakıldığında harekatın mevcut uluslararası hukuka uygun olmadığı yani yasal dayanağının bulunmadığı sonucu çıkmaktadır.<sup>44</sup>

Hukuksal anlamda ikinci bir ihlal nedeni ve eleştiri konusu daha ortaya çıkmaktadır ki o da harekatın NATO Sözleşmesi'ne aykırı olmasıdır. NATO'nun

---

<sup>44</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 142, ayrıca bu konudaki tartışmaların bir örneği için bkz. <http://www.trt.net.tr/dosya/Kosova.htm>.

kuruluş sözleşmesine göre örgüt ancak üye ülkelerden birisine karşı bir saldırı durumu olduğunda harekete geçmekle yükümlüdür. Yugoslavya ise NATO'nun görev alanı olan bir bölge değildir. NATO bu tartışmayı da değişik açılardan değerlendirmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra NATO'nun işlevini yitirdiği tartışmaları sıkça konuşulur hale gelmiştir. Bu tartışmaların yapıldığı zamanlarda toplanan NATO zirvelerinin ana gündem maddesini "NATO'nun gerçekleştireceği yeni yapılanma ve görev sahası" konuları oluşturmuştur. Bu görev sahasına da ortaya çıkan Kosova Krizinin de yardımıyla "alan dışı görev" adı konulmuştur.<sup>45</sup> Böylece NATO, kendi alanı dışındaki bölgelere de bir takım gerekçelerle operasyon düzenleyebilecekti. Bu gerekçeler NATO'nun hukuken yasal olmayan Kosova hareketinin da dayanağını oluşturmuştur.

NATO'nun "Yeni Stratejik Konsept" olarak tanımladığı kavram mevcut dünya hukukunun temel dayanağı olan ve BM ile güvence altına alınan "ulusal egemenlik" kavramını dünya düzeninin dayandığı bir temel olmaktan çıkarıyordu. Çünkü artık egemen devletlere "insan hakları ihlalleri", "etnik çatışmalar", v.s gibi düzeni bozucu olaylar gerekçe gösterilerek askeri müdahale edebilme yolu açılıyordu.<sup>46</sup> Bu tür olaylara ülkenin iç sorunu değil de dünyayı ilgilendiren bir sorun olarak bakılacaktı. Bu görüşten hareketle NATO Kosova'da yaşananların Yugoslavya'nın değil, dünyanın sorunu olarak değerlendirmiş ve olayları sona erdirmek ve bölgeye barışı getirmek için müdahaleye karar vermiştir. Bu olay NATO'nun yeni görev alanlarının tartışıldığı bir sırada somut bir olayda atılan adımlar bakımından NATO için büyük önem kazanmıştır ve NATO'nun Bosna'ya oranla daha hızlı karar almasını sağlamıştır.

<sup>45</sup> Duygu LELOĞLU: " Portre: Kosova'dan Sonra NATO ", Radikal, (29 Mart 1999), 9.

<sup>46</sup> Harekatın ahlaki dayanağı ile ilgili tartışmalar için bkz. Turgut TARHANLI: " Doğru Olanı Yapmak" Radikal, (15 Nisan 1999), 11.

### 3. Harekatın Sona Ermesi ve Barış Anlaşması

NATO'nun harekatı boyunca Batılı devletlerin diplomasi ve barış çabaları aralıksız devam etmiştir. NATO'nun yoğunlaşan hava harekatı karşısında bunalan Miloşeviç yeni bir taktik deneyerek 6 Nisanda tek yanlı ateşkes ilan etmiştir. Ancak, benzer girişimleri Bosna savaşında da uygulayan Miloşeviç'in bu ateşkes ilanı Batı tarafından inandırıcı bulunmayarak reddedildi. Bunun sebebi Sırp'ların ateşkes açıklamasında harekatın durması için Batı tarafından istenen koşullara yer verilmemişti. Onun yerine Sırp yetkililer İbrahim Rugova ile barış planı için masaya oturmaya hazır olduklarını belirtmişlerdi.<sup>47</sup>

Harekatın sonlarına doğru Miloşeviç giderek ülke içindeki desteğini de kaybetmiştir. Daha önce Sırp liderin milliyetçi kışkırtmalarla meydanlara topladığı Sırp halkı anlamız bir inat uğruna çıkartılan savaşta pek çok şeyini kaybettiklerini görmüşlerdir. Harekatta çok sayıda Sırp yerleşim yeri de tahrip olmuş, Sırbistan ekonomisi çökmüştür. The Daily Telegraph gazetesinin, Yugoslav yetkililerin açıklamalarına dayanarak verdiği habere göre, 2 ayı aşkın bir süredir devam eden bombardımandan, ekonominin ağır hasar gördüğü, zaten yüzde 27 oranında işsizlik sorunu bulunan ülkede 500.000'den fazla insanın daha işsiz kaldığı, gizli işsizliğin yüzde 50'lere kadar ulaştığı da kaydedilmiştir. NATO'nun hava bombardımanı nedeniyle 50'den fazla köprü, 20 hastane, 30 sağlık merkezi, 190 eğitim kurumu ve 12 demiryolu hattının tahrip olduğu ve petrokimya endüstrisinin de durma noktasına geldiği belirtilmiştir.<sup>48</sup> Mayıs ve Haziran ayı boyunca Belgrad sokakların da savaş karşıtı gösteriler yapılmıştır. Anne ve babalar artık evlatlarını savaşın içine göndermek istemediklerini haykırmaya başlamışlardır. Miloşeviç ise perişan

<sup>47</sup> 7 Nisan 1999 tarihli gazetelerin haberi. (Milliyet, Radikal)

<sup>48</sup> Milliyet, 8 Haziran 1999.

olan halkını görmezden gelerek yeni stratejiler geliştirmeye çalışıyordu. NATO ülkeleri giderek kara harekatı daha fazla düşünmeye başlamıştı ki 3 Haziran 1999 tarihinde Sırp Parlamentosu'nun Kosova Barış Planını kabul ettiği haberi gelmiştir. Bu plan Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtissari, Rusya eski başbakanı Viktor Çernomirdin ve Amerikan Dışişleri Müsteşarı Strobe Talbot'un imzasını taşımaktaydı.

Anlaşmada Rambouillet görüşmelerindeki barış planının tamamının geçerli kabul edileceği belirtilmiştir. Üç yıllık geçiş dönemini içeren antlaşma ile Kosova henüz adı konulmamış bir "uluslararası manda" idaresinin yönetimine alınıyordu. Anlaşmadaki diğer unsurlar ana hatları ile şöyle idi. Kosova'da şiddet ve baskıya derhal son verilecek; bölgede bulunan Sırp askeri ve polisi geri çekilecek; Bölgede BM Güvenlik Konseyi tarafından tayin edilecek sivil ve askeri bir milletler arası barış gücü konuşlandırılacak; Kosova'da BM Güvenlik Konseyi'nin kararını takiben normal hayata geçişi sağlayacak bir sivil yönetim kurulacak; hareket sırasında yerlerinden ayrılan mültecilerin güvenli bir şekilde yerlerine dönmeleri sağlanacak; Kosova'da Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması şartıyla özerk bir yönetimin oluşturulması amacıyla çalışmalara başlanacak, UÇK silahsızlandırılacaktı. Üç yılın sonunda ise Kosova'da bir referanduma gidileceği öngörülmekte idi.<sup>49</sup>

Yugoslavya'nın barış önerisini kabul etmesinin ardından NATO ve Yugoslav askeri yetkilileri, Sırpların Kosova'dan çekilmelerine ilişkin görüşmelere başlamışlardır. Bu görüşmeler sonunda 9 Haziran gecesi anlaşmaya varılmıştır. Bunun üzerine, NATO Genel Sekreteri Javier Solana, 10 Haziranda Yugoslavya'ya yönelik NATO hava harekatının askıya alındığını açıklamıştır. Bu gelişmeler üzerine NATO Daimi Konseyi, İttifak'ın askeri

---

<sup>49</sup> 3 - 5 Mayıs 1999 tarihli gazetelerin haberi. (Milliyet, Radikal)

yetkililerine, uluslararası Kosova barış gücünün (KFOR) Kosova'ya girmesi emrini vermiştir.

BM Güvenlik Konseyi ise, Sırp'ların Kosova'da şiddete son vermelerini, tüm birliklerin geri çekilmelerini ve BM şemsiyesi altında oluşturulacak bir askeri ve sivil varlığın Kosova'ya yerleştirilmesini öngören Kosova barış planı ile ilgili kararı, 10 Haziranda kabul etmiştir. Söz konusu kararlar, yaklaşık 50 bin kişiden oluşacak KFOR'un Kosova'da konuşlandırılmasına izin verilmiştir. KFOR, Sırp asker ve polislerinin yeniden bölgeye girmesini engelleyecek, UÇK'yı silahtan arındıracak, mültecilerin evlerine güvenli bir şekilde dönmeleri için gerekli önlemleri alacak, mayınların temizlenmesini sağlayacak ve sınırları güvence altına alacaktır. Bölgede konuşlandırılacak uluslararası sivil otorite ise, Kosova halkının Yugoslav Federasyonu içerisinde özerkliğinin sağlanmasını, sivil kurumların ve yerel polis gücünün oluşturulmasını sağlayarak normal yaşam koşullarına kavuşmasına yardım edecektir.

Kosova'da görev yapacak KFOR'un 50 bin askerden oluşması beklenirken bölgede Bosna modelinin uygulanması tasarlanmaktadır. NATO planlarından birine göre Kosova beş komuta alanına bölünecek ve ABD, Britanya, Almanya, Fransa ve İtalya yönetimine verilecek. Ana birliklerin bölgeye girmesinden önce yaklaşık iki bin askerden oluşacak bir güç Kosova'ya girerek gerekli altyapıyı hazırlayacak. Birliklerin rahat hareketi için NATO uçakları tarafından imha edilen bazı köprü ve yollar inşa edilecek. Bölgedeki altyapı hazırlıklarının tamamlanmasının ardından ana birliklerin bölgeye sokulması planlanmaktadır.

KFOR'a en fazla askeri katkıda bulunmayı vaat eden ülkelerin başında Britanya, ABD, Fransa ve Almanya gelmektedir. Bu güçlerin yerleşiminin

ardından insani amaçlarla Arnavutluk'ta konuşlandırılan askerlerin de KFOR çalışmalarına dahil edilmeleri de düşünülmektedir.<sup>50</sup>

## II. Batılı Devletlerin Ve Bölge Devletlerinin Kosova Krizine Yaklaşımları

### A. Amerika Birleşik Devletleri

NATO harekatında, işbirliği içinde Yugoslavya'ya karşı başarılı bir operasyon gerçekleştiren müttefik devletlerin hepsi Kosova'ya aynı gözlükle bakmamaktadırlar. Bu ülkeler arasındaki görüş ayrılıkları Bosna Savaşı sırasında ortaya çıktığı gibi Kosova konusundaki yaklaşımlarda da belirginleşmiştir. ABD ile Avrupa ülkeleri arasında görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte Avrupa ülkeleri de kendi aralarında fikren bölünmüş durumdadırlar

ABD'nin Balkanlara ilişkin tutumu konusunda en çok paylaşılan görüşe göre Yugoslavya'daki iç savaş bir petrol bunalımı yaratmadığına göre ABD için yaşamsal bir sorun değildi. Sorun Avrupalıların işi idi.<sup>51</sup> Oysa ABD, 1945 yılından beri Avrupa'nın stratejik her sorunu ile yakından ilgilenmiştir. Rus tehlikesi ortadan kalkıp ABD süper güç konumuna geldikten sonra dünya yeni tehlikeler ile karşı karşıya kalmıştır. Aşırı milliyetçilik ve etnik çekişmeler dünya barışını tehdit etmeye başlamıştır. Balkanlarda da tarihten gelen etnik, dini ve mezhepsel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmıştır.

ABD, yeni dünya düzeninin güvencesi olacağı izlenimini vermesine ve NATO'nun Kosova için Yugoslavya'ya yönelik olarak başlattığı harekatı "insan hakları ihlallerine" dayandırmasına rağmen Bosna olayları sırasındaki pasif

<sup>50</sup> Milliyet, (6 Haziran 1999).

<sup>51</sup> İsmail SOYSAL: "Günümüzde Balkanlar ve Türkiye'nin Tutumu " Balkanlar, (İstanbul: OBV Yayınları, 1993), 186.

tutumu ve yaşanan soykırıma seyirci kalması, ABD'nin kendi çıkarlarını her zaman ahlaki değerlerin önünde tuttuğunu göstermiştir. Dünyanın pek çok yerinde yaşanan insanlık trajedilerine duyarsız kalınırken, ABD'nin Kosova'ya müdahalede başı çekmesinin ardında başka faktörler yatmaktadır. Bunların içinde NATO'yu kendi gücü haline getirme, dünya patronluğunu kanıtlama, Balkanlarda ve Kafkasya'da Rus etkinliğini azaltma, Avrupa'yı kendi yörüngesinde tutma, hızla artan askeri harcamalarını meşrulaştırma ve girmekte olduğu ekonomik durgunluğu aşma gibi unsurlar öne çıkmaktadır.<sup>52</sup>

ABD, Rusya Federasyonu kriz içinde iken Balkanlarda etkinliğini arttırarak, Doğu Avrupa'yı kontrolü altında bulundurma hedefi ile bölgede bir takım manevralar yapmaktadır. Aynı şekilde Balkanları gelecekteki Avrupa devletlerine bırakmak istememektedir. Önderliğindeki NATO İttifakına, Bulgaristan ve Romanya'yı da sokmayı planlayarak Balkan ülkelerinin Avrupa ülkelerinden önce ABD ile yakın ilişkide olmasını sağlamaya çalışmaktadır. NATO operasyonlarında, Sırbistan muhalefeti ve halkının geleceğe yönelik beklentilerinin bulunduğu AB ülkelerinin de yer alması Sırbistan ile bu ülkeler arasında uçurum yaratmıştır. ABD de bu durumdan yararlanmak ve Balkanlarda (Makedonya ve Arnavutluk'ta) önemli üsler elde etme planları yapmaktadır.<sup>53</sup>

Tüm bu nedenlerden dolayı ABD'nin Kosova sorununa, Avrupa'ya göre daha stratejik bir açıdan yaklaştığını söyleyebiliriz. ABD Krizin başından beri Balkanlarda hep barıştan yana tavır almıştır. ABD'nin Kosova konusunda uyguladığı politikada NATO'daki konumunu güçlendirmesi hesapları ön plana çıkmıştır. NATO Kosova'da özellikle Sırların yada Arnavutların tarafını tutmuyordu. ABD'nin istediği bölgede barışın sağlanması idi. Bu amaçla gerek NATO hareketinin yapılmasında gerek barış için diplomasi girişimlerinde baş

<sup>52</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 151.

<sup>53</sup> Cumhuriyet: (14 Nisan1999).



rolü oynamıştır. Ancak Balkanlara Milošević yönetimi altında düzenin gelemeyeceğini bildiği için de son zamanlarda bu durumun nasıl değişebileceğinin hesaplarını yapmaktadır .

## **B. Avrupa Devletleri**

Avrupa ülkelerinin Kosova'ya bakış açıları ise tarih faktörü daha fazla rol oynamaktadır. Ayrıca bu ülkelerin bölge ile olan ekonomik ve ticari ilişkileri de önem taşımaktadır. Fransa ve İtalya Avrupa'da aktif bir konuma gelmek istemektedirler. Fransa'da kamuoyu Sırp katliamlarına aşırı tepki göstermekle birlikte Fransız ordusu içinde Sırbistan'ın eski müttefikleri olduğu yönünde eğilimler olduğu da gözlenmekte idi. Bu eğilime rağmen Balkanlarda ABD'siz bir şeyler yapabilme fikri egemendi. Bu yüzden de tarihi duygularına rağmen Kosova için gereken NATO hareketine Fransa en başta katılmıştır.

İtalya için bölge son yıllarda kendi güvenliği açısından ön plana çıkmıştır. Sırbistan, Kosova, Makedonya, Arnavutluk, Hırvatistan ve Karadağ'ın bulunduğu alan İtalya'nın kendi ticari ve ekonomik yayılması için de önemli idi. Bu yüzden bu ülkelerle iyi geçinmeye çalışmakla beraber Fransa gibi NATO içinde önemli bir ülke olma yolunda bölgeyi istikrara kavuşturacak önlemlerin alınmasında yer almıştır.

İngiltere ise Sırpı diğer ülkelere oranla daha fazla müttefik olarak görme eğilimi taşımaktadır. İngiltere Tito'nun iktidara gelmesinde çok etkili olmuştur ve 90'lı yıllarda Yugoslavya'nın dağılacağı anlaşıldığında İngiltere bu durumu kabullenememiştir. Bosna savaşında da İngiltere ABD'nin Sırpı vurmasına sürekli olarak karşı çıkmıştır. Son olarak Kosova'da İngiltere'nin

diğer Avrupa ülkelerine oranla daha esnek bir tutum takındığı gözlemlenmiştir.<sup>54</sup>

Aralarında bir çok görüş ayrılıkları bulunduğu gözlemlenen Avrupa ülkelerinin hepsi de Kosova'da ki savaşı durdurabilme için bir araya gelerek bölgedeki çözümün çabuk olması için ortak kararlar alarak uzlaşmışlar ve Bosna'da yaşanan katliamların tekrara yaşanmaması için NATO'nun Sırbistan'a müdahale etmesinin yolunu açmışlardır. Çünkü Batılı devletler Balkanlardaki istikrara büyük önem vermektedirler. Bu önem bir tür sorumluluk duygusunu da içinde barındırmaktadır. 1991'de Hırvatistan ve Slovenya'nın Yugoslavya'dan kopması sırasında başta Almanya olmak üzere tüm Avrupa ülkeleri bu ülkelere verdikleri destek yüzünden Balkanlardaki savaş fitilini ateşlemişlerdir. Sonra da bu ateşi söndürmek için çözüm arayışına girmişlerdir. Önce Dayton Antlaşması ile kurulan zoraki barışın ardından Kosova'da da benzer bir çözüm formülünü uygulamaya çalışmaktadırlar.

Avrupa'nın Yugoslavya'nın parçalanmasına rıza gösteren tutumunun Sırbistan'daki Batıcı eğilimlerin önünü kestiği ve Sırp milliyetçiliğini körüklediği şeklinde yorumlar da yapılmaktadır. Nitekim 1990'ların başında Yugoslavya'nın önemli yazarlarından ve Tito'nun yakın arkadaşı Milova Cilas'ın "Hırvatistan ve Slovenya'ya açık destek verilmesi halinde bütün Yugoslavya'yı saracak bir iç savaşın çıkacağı" şeklindeki uyarılarının örnekleri yakın zamanımızda yaşanmıştır.<sup>55</sup> Avrupa ülkeleri bundan sonra Balkanlarda yeni milliyetçi virüslerin yayılmasını önleme ve yeni operasyonlar gerektirebilecek gelişmelerin temellerini ortadan kaldıracak formüller bulma sorumluluğu içine girmiştir. Bu anlamda Avrupa'nın üstleneceği en önemli görevlerden birisi Sırbistan'ın sisteme dahil edilmesidir. Çünkü Sırbistan'ın NATO hareketinin

<sup>54</sup> Hasan ÜNAL: "Dış Politikada Geniş Ufuklar" Zaman, (6 Şubat 1999).

<sup>55</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 162

sonunda ekonomisi çökmüş, ülke 45 yıl önceki şartlarına geri dönmüştür.

Avrupa devletleri bir yandan Balkanlarda istikrara önem verirken diğer yandan da ABD'nin bölgedeki varlığını dengelemek istemektedirler. Bu sebepten dolayı Kosova'da konuşlandırılacak barış gücü için NATO'dan BM'ye, AGİT'den G-8'e kadar pek çok örgütün etkinliği tartışılmaktadır.

### C. Rusya Federasyonu

Sovyetlere Birliği'nin dağılmasından sonra bu ülkenin mirasını sahiplenen Rusya için Balkanlar, gerek Sırplarla ortak Slav ve Ortodoks kimliklerinden, gerek stratejik ve ekonomik nedenlerden dolayı göz ardı edemeyeceği bir bölgedir. Son yıllarda içinde bulunduğu ekonomik kriz ve Avrupa'nın mali desteğine ciddi bir şekilde gereksinim duyması yüzünden, Rusya'nın, Kosova Krizi boyunca, bölgeye verdiği öneme rağmen aktif bir politika izleyememiştir.<sup>56</sup>

Harekata karşı aldığı tavrı, ara sıra yaptığı sert çıkışları, barış için diplomasi girişimleri ve hareket sonrası sürpriz bir şekilde Kosova'ya NATO üyelerinden önce birliklerini sokması, Rusya'nın Balkanlara olan ilgisinin azalmadığının göstergeleri idi. Çünkü Rusya da ABD'ni giderek daha fazla etkisini arttırdığı Balkanlardan, önemli ticaret ve petrol yollarından uzaklaşmak istememektedir. Eski Varşova Paktı üyesi Balkan devletlerinin NATO'ya üyelik için beklmeleri Rusya'yı endişelendirmektedir. Yine Rusya'daki muhalefet de Yugoslavya'ya Slav kimliği Ortodoksluk sebebiyle duyduğu yakınlık nedeniyle Sırbistan'ın desteklenmesini savunmaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı Rusya NATO operasyonuna en başından beri karşı çıkmıştır. Harekatın üyesi olduğu

---

<sup>56</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 154.

BM'yi zedelediğini belirterek özellikle Çin ile birlikte NATO'yu kınayan kararlar almıştır. Rusya aslında NATO operasyonunu bir anlamda kendisini çevrelemeye yönelik ABD ve Batı politikası olarak algılamıştır. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi bir yandan içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar diğer yandan da Avrupa ülkelerinin mali desteğine ihtiyaç duyması Rusya'nın NATO'ya karşı somut girişimlerde bulunmasını engellemiş, operasyonun ileri aşamalarında Rusya bölgede bir an önce barışın sağlanması için diplomatik çabalara yönelmiştir.

Rusya'nın NATO operasyonuna karşı aldığı tavır nedeniyle kendisini artık Batı'dan çok Rusya'ya yakın hisseden Sırbistan bu ülke ile daha yakın ilişki kurma yolları aramaya başlamıştır. Rusya'nın kendisini desteklemesi umutlarını taşıyan Sırbistan Parlamentosu 12 Nisan 1999'da Rusya Federasyonu ve Beyaz Rusya arasındaki siyasi birliğe katılma kararı almıştır. Bu birlikteliği Rusya bakımından bu ülkenin Balkanlardan uzak kalmamasına yarayacak bir gelişme olarak değerlendirebiliriz.

Rusya'nın Kosova'da barış antlaşması imzalanmasının hemen ertesinde Bosna'daki birliklerini bir anda Kosova'ya sokması Batı tarafından tepkiyle karşılanmakla birlikte Kosova'da ki Sırpların sevincine neden olmuştur. Ancak bu kısa bir askeri manevra olmuştur. Hareketin temelinde Rusya'nın bölgedeki varlığını belli etme çabasının yanı sıra IMF' nin daha önce vermeyi taahhüt ettiği maddi yardımı bir an önce gündeme getirmek istemesinin yattığı anlaşılmaktadır.<sup>57</sup>

---

<sup>57</sup> Milliyet, (13-14 Haziran 1999).

## D. Bölge Devletleri

### 1. Arnavutluk

Kosova sorunu Arnavutluk'un hem iç hem de dış politikasını yakından ilgilendirmektedir. Arnavutluk devletinin tarihten gelen en eski politikası önce Balkan savaşları sonunda, ardından da II. Dünya Savaşı sırasında dağılan Arnavut nüfusu bir araya getirmektir. Yugoslavya'nın parçalanması ile Arnavut milliyetçileri tarafından yeniden gündeme getirilen "Büyük Arnavutluk" fikrinin daha geniş bir balkan karmaşası yaratacağını, bu durumun bölgedeki istikrarı azaltacağını ve Arnavutluk'un Batı ile bütünleşmesini engelleyeceğini anlayan Arnavutluk bu fikri rafa kaldırmıştır.

Arnavutluk Kosova'da yaşanan kriz boyunca "bağımsız Kosova" fikrini savunurken, sorunun barışçı yollarla ve uluslararası platformda çözülmesini arzu ettiğini de belirtmektedir. Arnavutluk resmi çevreleri Slobodan Miloşeviç'i Kosova'da yaşayan Arnavut halk konusunda üç şekilde eleştirmekte idi:

1. Arnavut toplumuna baskı uygulanması
2. Kosova Arnavutlarının temel haklarından yoksun bırakılması
3. Kosova'ya Sırp mülteciler yerleştirilerek, nüfus yapısının değiştirilmeye çalışılması

Arnavut hükümeti ayrıca Sırbistan'ın Bosna-Hersek'te yapmış olduğu "etnik temizleme" hareketinin, Kosova'daki Arnavutlar için de yapılabileceği endişelerini sürekli olarak dile getirmiştir.<sup>58</sup>

---

<sup>58</sup> Oktay GÖKTAŞ, Balkanların Anahtar Ülkesi Arnavutluk, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜ SBE. (Ankara, 1995), 77

Krizin ilk zamanlarında Arnavutluk ve Sırbistan medyasının sık sık birbirlerini suçlayan demeçleri gündeme gelmiştir ve Arnavutluk olaylara müdahale etmek istemiştir. Ancak hem Batı'dan gelen baskı ve onların desteğine muhtaç olması hem de Sırbistan ile ilişkilerin daha kötü bir hal almaması için tavrını yumuşatmak zorunda kalmıştır. Arnavutluk'un Kosova konusunda daha etkin bir rol oynayamamasının ve işi Batı'ya bırakmasının bir nedeni de Arnavutluk ordusunun Sırbistan ordusuna göre daha zayıf olmasıdır. Bu sebeplerden dolayı Arnavutluk Kosova'nın BM kontrolüne alınmasını ve sorunun çözümü için uluslararası toplumun devreye girmesini aksi taktirde Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılmasının bir savaş nedeni olabileceğini savunmuştur.

1997 yılında Arnavutluk'ta yaşanan siyasi ve ekonomik kriz Arnavutluk'un Kosova'dan uzak kalmasına sebep olmuştur. Arnavutluk ülkesindeki krizi aşmak ve ekonomik bunalımdan kurtulmak için Batı'nın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu bakımdan Batı ile arasında sürtüşmeye yol açacak yaklaşımlardan olabildiğince kaçınmaktadır. Ayrıca Kosova sorununun yol açtığı mülteci sorunundan en fazla etkilenen ülkelerin başında Arnavutluk gelmektedir. Ülke içinde bulunduğu ekonomik kriz yüzünden halkının ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekerken, Kosova'dan kaçan Arnavut mültecilere kapılarını açmak zorunda kalması Arnavutluk'un Kosova'da barış ve eski düzenin sağlanmasına taraftar olmasını gerektirmiştir. Bununla birlikte Arnavutluk'taki ve Kosova'daki Arnavut halk arasında fazla sıcak ilişkilerin bulunduğu da söylenemez. Arnavutluk halkına göre Kosovalılar iyice Sırplaşmışlar ve araların da ortak bir şey kalmamıştır. Buna karşılık Kosova Arnavutları da Arnavutluk'un Enver Hoca yönetiminde benliklerini yitirdiklerini ve Arnavut olma ruhunu taşımadıkları için de kendilerine yardım etmediklerini düşünmektedirler.<sup>59</sup>

---

<sup>59</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 15

## 2. Makedonya

Makedonya nüfusunun % 22'sini oluşturan Arnavut azınlık ülkenin kuzey batısında, güney Ohrid'den Kumanova'ya uzanan bir yay üzerinde yaşamaktadırlar. Bu Arnavutların Kosova Arnavutları ile yakın bağlara sahip bulunmaları ve aynı zamanda Makedonya'nın Arnavutluk sınırına doğru olan Tetova, Gostivar, Kiçevo, Deber gibi bölgelerde yoğun olarak yaşamaları yüzünden ağırlıklı olarak Kosova'da yaşanan gelişmelerden yakından etkilenmektedirler.

Kasım 1968'de Kosova Arnavutlarının Kosova'ya cumhuriyet statüsü verilmesi talepleriyle gösteri yapmalarının hemen ardından, Tetova'da Makedonya'nın Arnavut bölgelerinin Kosova ile bileşerek 7. Cumhuriyeti oluşturması isteği ile benzer gösteriler yapılmıştır. Aynı şekilde 1981'de Kosova'da meydana gelen olaylar Makedonya'daki Arnavutları da etkilemiştir. Makedonya'daki yetkililer bu durumda oldukça endişeye kapılmışlar ve Arnavutları cezalandırma bakımından Kosova'daki yetkililerden daha sert bir baskı kurmuşlardır. Çünkü Makedonya'daki Arnavut çoğunluğun bulunduğu batı Makedonya bölgelerini birleştiren böyle bir 7. Cumhuriyet tasarısının gerçekleşmesi halinde, Makedonya cumhuriyeti büyük ölçüde daralacak ve kalan bölgeler de Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan'ın talepleri yeniden gündeme gelecekti. Bu sebeple sınırları dışındaki ve bağlantılı olarak içindeki Arnavut azınlığın hareketleri Makedonya'nın geleceği açısından hayati bir önem taşımaktadırlar. Makedon yönetimi bu sebeplerden dolayı 1989 yılında cumhuriyetin anayasasını değiştirdiler. Eski anayasada Makedonya Cumhuriyeti "Makedon halkı ile Arnavut ve Türk azınlıkların devleti"dir denilirken yeni anayasa cumhuriyeti "Makedonya halkının ulus devleti olarak" tanımlıyordu.<sup>60</sup>

---

<sup>60</sup> Hugh POULTON: a.g.e., 93-102

Makedonya'daki Arnavut nüfus dönem dönem Makedonların ayrımcı politikalarından şikayetçi olmakta ve Makedonlarla Arnavutları eşit sayan anayasa değişiklikleri talep etmekte idiler.1992 Haziranın da Makedonya ve Arnavutluk devletleri arasındaki yakınlaşmayı takiben Makedonya devlet başkanı Kiro Gligarov Arnavut azınlığın haklarını genişletme konusunda çeşitli adımlar atmıştır. Arnavutlar devlet kurumların da önemli mevkilere gelmişlerdir. Ancak hala Makedonya için de aşırı görüşler besleyen milliyetçi bir Arnavut kesim de bulunmaktadır.

Makedon Hükümeti'nin en büyük endişesi milliyetçi Arnavutların belleklerinde hala bir "Büyük Arnavutluk" sevdası yattığı izlenimlerdir. Bu düşünce ile Arnavutların ellerine fırsat geçtiği taktirde Makedonya'nın Arnavutların yaşadığı parçasının koparılarak Arnavutluk ile birleşmesi için örgütlenebilecekleri ihtimalini hiçbir zaman göz ardı etmemektedir. Bu açıda ülkesin deki nüfus dengesinin Kosova'dan gelecek Arnavut mültecilerin geri dönmemesi ile bozulabileceği endişesi de Makedonları rahatsız etmektedir.<sup>61</sup> Makedonya'nın Kosova konusuna temkinli yaklaşımının temelindeki faktörler bunlardır.

Makedonya Cumhuriyeti'nin 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinden sonra iktidarı elinde bulunduran üç hükümet de dış politika da sınırlarının korunmasını ve Avrupa ile işbirliği ve ana hedef olarak belirlemiştir. Ülkenin sınırlarının güvenliğinin sağlanmasının bir ayağı da Sırbistan Cumhuriyeti ile iyi ilişkiler kurmaktan geçmekte idi. Makedonya'nın Kosova politikası da bu faktörler üzerinde şekillenmiştir. NATO'nun Kosova'ya yönelik operasyon düzenlemesinden önce çözümün mutlaka barışçı olması gerektiği konusunda ısrar eden Makedonya, NATO uçaklarının Sırbistan'a düzenlenebilecek bir hareket için topraklarını kullanmasına izin vermeyeceğini açıklamıştı.<sup>62</sup> Ancak

<sup>61</sup> Doğan TILIÇ: a.g.e., 169

<sup>62</sup> New Europe: " Interview with Prime Minister Ljupco Georgievski", no. 304, (22-28 Mart 1999), 48.



diğer yanda da ittifak tarafından ülkesin de konuşlandırılması düşünölen ve pilotsuz uçakları içeren NATO gücüne evet demiş ve NATO'nun Yugoslavya'ya gözdağı vermek amacıyla düzenlediğı çeşitli tatbikatlara ev sahipliğı yapmıştır.

### 3. Yunanistan

Yunanistan'ın kuzey Eğır bölgesinde yaşadığı ve sayılarının 95 bin (toplam nüfusun 0.9'u) civarında olduğı tahmin edilen Arnavut azınlık hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Yunan denetimi altında ortak dil ve eğitim sistemi bu halkın, Yunan ulusu içinde topyekün ve barışçı bir biçimde asimile olmalarını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.<sup>63</sup>

Yunanistan Arnavutluk'ta yaşayan Yunan azınlıktan sürekli söz ederken, kendi topraklarında bulunan Arnavutluk halkı sürekli gündeminin dışında tutmaya çalışmıştır. Çünkü Yunanistan'ın iddiasına göre, Yunanistan'da Arnavut bulunmamaktadır ancak Arnavut asıllı Yunan vatandaşı bulunmaktadır. Arnavutluk kuzey Epir'deki Arnavutlardan Arnavut azınlık olarak bahsedince Yunanistan bunu şiddetle protesto etmektedir. Oysa bugün Yunanistan da yaşayan 16 etnik azınlıktan birisi de Arnavutlardır ve uzun vadede Yunanistan'ın bu tutumu yüzünden Arnavutluk ile ilişkilerinde bu ülkeye sorun olma tehlikesini içinde barındırmaktadır.<sup>64</sup>

Yunanistan'ın bu politikası Kosova sorununa bakış açısını da etkilemektedir. Kosova Arnavutlarının bağımsız olmaları durumunda kuzey Epir'deki Arnavutlarla da ilgilenebileceğı düşüncesi Kosova'nın bağımsızlığına sıcak bakmamaktadır. Bölgedeki sorunun barışçı yollarda çözülmesinden tana oluşunu dile getiren Yunanistan Sırbistan ile aralarında Bizans'tan gelen tarihi kültürel ve dinsel (Ortodoksluk) bir yakınlık olması gibi sebeplerde dolayı da

<sup>63</sup> Hugh POULTON: a.g.e., 228.

<sup>64</sup> Oktay GÖKŞİN: a.g.e., 91.

bu ülkenin toprak bütünlüğünden yana tavır almaktadır.<sup>65</sup> Bu bakımdan da Yugoslavya'ya yapılan müdahaleye karşı ittifakın bir üyesi olmasına rağmen askeri birliklerini harekate dahil etmeyen tek ülke olmuştur.

## E. Türkiye ve Kosova

### 1. Kosova'daki Türk Varlığı

Kosova Türkiye'yi sınırları içinde yaşayan önemli sayılabilecek miktardaki Türk nüfusu bakımından da yakından ilgilendirmektedir. Kosova'daki Türk nüfusu 1948 sayımında 1.315, 1953 sayımında 34.315, 1961 sayımında 25.764, 1971'de 12.244, 1981'de 12.513 olarak belirlenmiştir.<sup>66</sup> 1951'deki ani artış Türklere kültürel ve kimliklerini ifade haklarının verilmesinin getirdiği serbestlik havasının yanı sıra; pek çok Arnavut'un kendisini "Türk" yazdırmasıyla açıklanmıştır.<sup>67</sup> Türk aydınları sonraki düşüşten ise, Türkiye'ye göçlerin yanında Arnavut şovenistlerinin baskısını neden olarak göstermişlerdir.

1981 sayımı itibarıyla Sırbistan'da % 2'lik bir azınlık oluşturan ve 11 bin civarında bir nüfusa sahip Kosova Türkleri'nin şimdiki sayısının 460 bin, Türkçe konuşup anlayabilen insan sayısının ise 200 bine yakın olduğu tahmin edilmektedir. 1951'den beri eğitimde, dilde ve kültürde özerklik haklarına sahip olan Türk azınlık. 1969'dan beri Priştina'da haftalık Türkçe "Tan" gazetesini yayımlamaktadırlar. Bunun dışında iki aylık kültür sanat dergisi "Çığ" ve aylık

<sup>65</sup> Hasan ÜNAL: " Ortadoks Dayanışması mı ?", Zaman, 29 Mayıs 1999

<sup>66</sup> Osman KARATAY: a.g.e., 117

<sup>67</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin ..., a.g.e., 145.

çocuk dergisi "Kuş" da Kosova'da çıkan Türkçe yayınlarıdır.<sup>68</sup> Kosova Türk toplumu diğer Balkan ülkelerindeki Türklere göre hakları bakımından daha büyük bir eşitlik içinde varlıklarını sürdürmekte idiler. Ancak Kosova Türkleri ile Sırp ve Arnavut milliyetçilikleri arasında belirli bir gerilim sürekli var olmuştur. Kosova Türklerini, Kosova Savaşı'nda Sırp İmparatorluğunu yıkan ve Sırp anayurdunu işgal eden, yüzyıllarca Sırp topraklarını yöneten Osmanlı'nın devamı gibi gören Sırp milliyetçileri Türklere karşı saldırgan davranışlar sergileyebiliyorlardı. Asıl hedefleri Sırp topraklarından Sırp dışındaki bütün unsurları çıkarmak hedefi güden ırkçı düşüncelerin uyguladığı kimi adaletsiz politikalardan Türkler de nasibini almıştır. Rankoviç Dönemindeki yönetim Arnavutlarla birlikte Türk azınlığa karşı da büyük baskı uygulamıştır.

Rankoviç yönetimi tasfiye edildikten ve Kosova'da Arnavutların daha fazla söz sahibi olmalarından sonra bu kez Arnavut yönetimin baskılarına maruz kalan Kosova Türkleri ile Arnavut milliyetçiliği arasında da gerilim doğmuştur. Türk aydınları Arnavut milliyetçilerini "Türkleri asimile etmekle" her alanda önemli mevkilerden uzak tutmakla suçlamışlardır. 1989'da Sırbistan'ın Kosova'nın özerkliğini kaldırmasından sonra bölge halkına getirilen pek çok kısıtlamalardan Türk halkı da etkilenmiştir. Hatta bölgede yayın yapan kimi Türk gazeteleri Miloşeviç hükümetinin Türklere de Arnavutlar kadar baskı yaptığını yazılmıştır. Bu dönemde Kosova'nın değişik devlet kurum ve kuruluşlarında ve devlet şirketlerinde çalışan yüzlerce Türk'ün işlerinden çıkarıldığı iddia edilmiştir. Bölgede çalışan Türk medyasına ise olaylar yansıtılmamaya çalışılmış ve devlet aleyhine yayın yapmayan kuruluşlara dokunulmamıştır.<sup>69</sup> 1991'de başlatılan Sırplaşma politikaları çerçevesinde Türkçe eğitimi kısıtlamaya yönelik uygulamalar da iki toplum arasında sürtüşmeler yaratmıştır. Bu tür olaylardan dolayı bölgeden pek çok Türk'ün göç

<sup>68</sup> Arslan TEKİN: *Balkan Volkanı*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1993), 302.

<sup>69</sup> Burhan SAİT: "Kosova'ya Dönüşün Hikayesi", *Vardar*, 24 Nisan 1999, 3.

ettiği sanılmaktadır. Sonuç olarak bölgedeki Türk azınlık Sırp ve Arnavut toplumlar arasında yaşanan gerilimlerden oldukça fazla etkilenmiştir.

Kosova'da ki Türklerin hem Arnavutlarla hem de Sırlarla sıkıntılı devreler yaşamaları bu bölgedeki Türk aydınları ve siyasi çevreler arasında fikir ayrılıkları doğmasına neden olmuştur. 1990'da etnik gruplara siyasi parti kurma hakkı verildiğinde Kosova Türk aydınları, 19 Temmuz 1990'da Türk Demokratik Birliği (TDB) adı altında bir siyasi örgütlenme oluşturmuşlardır.<sup>70</sup> Halen başkanlığını Sadık Tanyol'un yürüttüğü ve merkezi Prizren'de olan TDB yönetimi ile genellikle Sırbistan yönetimi ile uyumlu olmaya gayret etmiş, sayım ve seçim boykotlarına karşı çıkmıştır. Bu tutumları yüzünden TDB Arnavut halk tarafından Sırlarla iş birliği yapmakla suçlanmışlardır. Sadık Tanyol ise Arnavutlar gibi Sırbistan'ın politikalarını Türklerin azınlık haklarını kaybetmeleri için boykot etmediklerini belirtmiştir.<sup>71</sup> Kosova'daki diğer Türk partisi olan Türk Halk Partisi (THP) ise Mayıs 1992'de kurulmuştur. Başkanlığını Sezair Şaipî'nin yürüttüğü parti TDB ile işbirliğine gitmeyi reddetmekte ve bu partiyi Sırlarla işbirliği yapmakla suçlamaktadır. THP ancak bağımsız bir Kosova kurulduğu zaman Türk halkının kendi kimliklerini koruyabileceklerine inanmaktadır.<sup>72</sup>

Kosova'da yaşayan Türk nüfusunun haklarını korumak için kurulan bu iki parti arasında kurulacak işbirliğinin amaca ulaşmadaki en önemli yol olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü bu birliktelik muhtemelen bölgede yaşayan Türkler arasındaki bağların da güçlenmesine büyük katkıda bulunabilecektir.

<sup>70</sup> Tanıl BORA: Milliyetçiliğin... a.g.e., 146

<sup>71</sup> Arslan TEKİN: a.g.e., 327

<sup>72</sup> Arslan TEKİN: a.g.e., 329-330, ayrıca Sezair Şipşir ile Kosova Sorunu ve Türkler konusunda yapılan ve 18.6.1994'de Rilindja Gazetesinde yayınlanan röportaj için bkz. Kosova Sorunu Kosova Milli Raporu Haz: Kamil BİTİŞ, a.g.e., 45-49.

## 2. Kosova Krizi'nde Türkiye'nin Tutumu

Türkiye Yugoslavya'nın parçalanma süreci boyunca, genellikle bu ülkenin toprak bütünlüğünden yana tavır almıştır. Değişik Yugoslavya cumhuriyetleri içinde yaşayan Türk azınlıklar da aynı eğilim içerisinde idiler. Ancak önce Bosna'da daha sonra Kosova'da yaşanan olaylar, Balkanlardaki Osmanlı mirasının sahibi olan Türkiye'yi bölgede daha etkin bir rol oynamaya zorlamıştır.

Kosova'da yaşayan önemli sayıda Türk nüfus gibi Türkiye de Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen bir tutum içerisinde bulunmamıştır. Yine Sırbistan'ın Türkiye için önemli bir stratejik konuma sahip bulunması, federasyon içinde yaşanan kargaşadan Türkiye'nin zararına sonuçlar çıkabilme ihtimali de fazladır. Çünkü bölgede istikrarsızlık yaşandığı zaman Batı Avrupa ile Türkiye arasındaki kara ve hava ulaşımı hep kesintiye uğramıştır. Türkiye 1990'dan beri Avrupa'ya çıkan bu en kestirme bağlantısı üzerinde yaşanan çatışmalardan olumsuz etkilenmiştir. Bu durum da Türkiye'nin Balkanlar politikasına yön veren önemli bir etkendir.

Kosova bölgesinde bir çok Türk asıllı insan yaşamakla birlikte söz konusu bölge Türkiye için birinci derecede öneme sahip bir alan değildir. Bununla birlikte Türkiye Kosova sorunun her aşamasında görev almış ve sorunun çözümü için çaba sarf etmiştir. Kosova'da Arnavut halkının yaşadığı büyük trajedi sırasında bu halka kapılarını açan ilk ülke Türkiye olmuştur. Yine bölgeyi ilk ziyaret eden Türk Cumhurbaşkanı olmuştur.<sup>73</sup> Türk Dışişleri Bakanlığı kaynaklarında 4 Haziran 1999 tarihli verilere göre Türkiye'ye Çorlu,

<sup>73</sup> Vardar, 47 Nisan 1999, 3.

Kapıkule ve İstanbul'dan 16.932 mülteci girmiş ve bunlardan 7293'ü Kırklareli'ndeki Gazi Osman Paşa mülteci kampına yerleştirilmişlerdir.<sup>74</sup> Türkiye'de açılan bağış kampanyalarında mülteciler milyarlarca lira toplanmıştır. Kızılay da Makedonya'da mülteciler için binlerce kişinin barındığı çadır kamp kurmuştur.

Türkiye, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ilkesini savunurken NATO'nun bir üyesi olarak İttifakın Yugoslavya'ya yönelik hava hareketinde da Türk birlikleri etkin bir rol oynamıştır. Türkiye, NATO'nun Kosova'ya düzenlediği müdahaleyi en aktif olarak destekleyen ülkeler arasında yer almıştır. Ankara bu çerçevede İtalya'daki Ghedi Üssü'nde bulunan 17 F-16 savaş uçağını NATO'nun kullanımına vermiş, ardından Brüksel'den gelen istek üzerine Çorlu, Bandırma ve Balıkesir üslerini NATO uçaklarına açmıştır. Bu politikanın gerisinde Türkiye'nin dış politika hedeflerinin etkili olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin Balkanlarda NATO'yu desteklemesinin sebepleri şöyle sıralanabilir:

- Türkiye, Balkanlara karşı tarihsel bağın getirdiği sorumluluk hissetmektedir. Kamuoyu yoklamalarına göre, Türk halkın büyük bölümü, Müslümanları Balkanlara Osmanlıların götürdüğü, önce Boşnakların şimdi de Kosovalıların Osmanlıların ardılı olarak görüldüğü için katledildiklerini düşünmektedir. Ancak Dışişleri Bakanlığı politikasını daha somut temeller üzerine inşa etmektedir. Diplomatlar, konjonktür yerine bölgede uzun vadeli bir politika izlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Balkanlarda politika yürütürken Yunanistan ile Türkiye etrafında kamplaşma oluşmasının bölge istikrarı bakımından olumsuz sonuçlarına da dikkat çeken diplomatlar, öte yandan meydanı Yunanistan'a bırakma tehlikesine karşı da önlem alma zorunluluğunu

<sup>74</sup> " Statistics on the Kosovar refugees in Turkey as of 04 June 1999", <http://www.mfa.gov.tr/grupb/bb1/archives/1999/6>

da göz önünde bulundurmaktadırlar. Bunun için Ankara bölge ülkeleri ile diyalogu koparmamaya özen göstermektedir.

•Balkanlardaki Müslüman toplum, Türkiye'nin Avrupa kimliği açısından da önem taşımaktadır. Avrupa Birliği'nin ilerde Bosna Hersek'i tam üyelik kulvarına sokması durumunda, bu ülkenin taşıdığı Müslüman kimlik de Avrupa kimliğinin içinde yer alacaktır, Avrupa Birliği için de Müslüman ülkelerin de yer alması hem dış politikada hem de iç politikada Ankara'yı rahatlatacaktır.<sup>75</sup>

• Türkiye son yıllarda AB ile yaşadığı sıkıntılı dönem içinde ABD ile daha fazla yakınlık kurmaktadır. NATO'nun yeni savunma stratejileri geliştirdiği ve alan dışı bölgelerin polisliğine de soyunduğu bir dönem de Türkiye'nin, ittifak içindeki konumunun da güçlü olması önem taşımaktadır.

---

<sup>75</sup> <http://www.trt.net.tr/dosya/Kosova.htm>.

## SONUÇ

Soğuk Savaşın sona ermesini takiben komünist ülkelerde yaşanan değişimler ve milliyetçi akımlar, etnik, dini ve kültürel bakımdan çok milletli bir yapıya sahip olan Yugoslavya Federasyonu'nu da yakından etkilemiştir. Yugoslavya'da komünizmin kurucusu Tito, ölümüne dek devletini dünyada benzeri olmayan bir özyönetim biçiminin başarı ile uygulandığı bir yapı olarak ayakta tutmayı başarmıştır. Tito'nun ölümünden sonra ise Yugoslavya'nın en önemli meselesi 1986'dan itibaren kendini göstermeye başlayan Kosova sorunu olmuştur. Ancak meselenin özünde Sırp ve Arnavut halkın bir arada yaşadığı tarihin her devresinde mevcut konumlarından hiçbir dönemde memnun olmayarak devamlı sürtüşmeleri vardır.

Geçmişte Kosova'nın sınırları hiçbir zaman bölgede çoğunluğu oluşturan Arnavut ulusunun isteklerine göre belirlenmemiştir. Önce Balkan Savaşları sonunda Osmanlı işgalindeki Arnavut toprakları, bu topraklarda 1389 yılındaki yenilgiden beri gözü olan Sırp tarafından işgal edilmiştir. Yine bu topraklar I. Dünya Savaşı sonunda Sırp hakimiyetindeki Sırp-Hırvat Sloven Krallığına ve ardından kurulan Yugoslavya Krallığına bağlanmıştır. Ancak Arnavut, halk içinde bulunduğu bu devleti hiçbir zaman benimseyememiş ve kendi kültürlerinden oldukça farklı olan Slav halk ile kaynaşamamışlardır. Bunun temel sebebi ise nüfus olarak Krallık içindeki diğer pek çok ulustan sayıca fazla olmalarına rağmen 1918-1941 arasında varlığını sürdüren bu devlette mili azınlık olarak kabul edilmemiş olmalarıdır. II. Dünya Savaşı sırasında diğer Arnavut halkla bir araya gelen Kosovalıların kendi halkıyla yaşama umutları savaş ertesinde Sırplerce yeniden işgal edildiklerinde sona ermiştir.

Kosova yeni kurulan Yugoslavya Federasyonunda özerk bir birim olarak anılmasına rağmen Arnavutlar yine kurucu millet statüsü kazanamamıştır. Bu durum Sırp yönetimin de tarihi gerekçelerle kendilerinin olduğunu iddia ettikleri



Kosova bölgesinin Arnavut halkını benimseyemediklerini göstermekteydi. Tito'nun milli unsurlara ağırlık veren politikası ile ilk defa Arnavutlar ayrı bir ulusal grup olarak kabul edilmişlerdir. Dilleri Yugoslavya'nın resmi dillerinden biri olarak tanınmış ve Arnavutlar kendi ana dilleri ile konuşma hakkına sahip olmuşlardır. Nihayet 1974 Anayasası ile de Kosova diğer cumhuriyetlerle eşit anayasal haklara sahip, geniş bir özerklik elde etmiştir. Kosova'yı günümüzdeki savaşa taşıyan gelişmelerin nedeni 1974 Anayasasına dayanmaktadır. Bu tarihten sonra Sırlar kendilerini yöneten aşırı milliyetçi liderlerin de kışkırtmaları ile Tito'nun Sırbistan'ı bölmek için çalıştığına inanmışlar ve Anayasayı değiştirme hedefine yönelmişlerdir. Arnavutlar ise özek olmanın verdiği tüm hakları kullanarak rahatlamışlar ve 7.cumhuriyet olma talepleriyle gösteriler düzenlemeye başlamışlardır. Bir yandan da yılların öcünü almak için Sırları önemli mevkilerden uzak tutmuşlardır.

1980'de Tito ölünce milli unsurlar arasındaki denge unsuru ortadan kalkmıştır, Bunu fırsat bile Sırlar da yeniden Yugoslavya'yı kendi uluslarının üstün olduğu bir devlet haline getirme politikası uygulamaya başlamıştır. "Büyük Sırbistan" iddiası ile önderliği ele geçiren Miloşeviç'in uyguladığı aşırı milliyetçi politikalar Yugoslavya'yı oluşturan ulusların Belgrad ile aralarını açmış ve Federasyonun dağılışını hızlandırmıştır.

1989'dan itibaren Miloşeviç'in Kosova'yı Belgrad'tan yönetmeye başlaması Kosova'da baskıları, insan hakları ihlallerini ve çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Sırlar önce 1989 anayasasını Arnavutlara zorla dayatarak özerklik haklarını ellerinden almıştır. 1990'da Arnavutların kendi bağımsızlıklarını ilan etmelerini ise anayasaya aykırı saymıştır. Oysa aynı Sırbistan cumhuriyet olma talepleri ile gösteri yapan Arnavut halkın üzerine tanklar göndermiş ve pek çok kişinin öldüğü çatışmaların çıkmasına neden olmuştur. Yani "Yugoslavya'yı oluşturan federal birimlerden herhangi birinin diğerinin toprak bütünlüğünü bozmasını yasaklayan" anayasayı önce Sırbistan çiğnemiştir.

Milošević'in aşırı milliyetçi iktidarı Kosova'da yaptıklarını Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü korumak adına meşrulaştırmaktadır. Ancak Sırp yöneticilerin her defasında unuttukları noktalar anayasal haklar ve demokrasinin vazgeçilmezliği'dir. Kosova'yı bugünkü çatışmaların içine sürükleyen en temel neden Kosova bölgesine ve bölgede yaşayan Arnavut çoğunluğa 1974 yılında tanınan hakların geri alınmasıdır. Kendi kendilerini yönetmeye başlayan, kendi kurumlarını inşa eden Arnavut halk geçmişte baskısı altında kaldığı ve hiçbir zaman anlaşılamadığı Sırp yönetim altına tekrar girmeyi reddetmişlerdir. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından da cumhuriyet olma taleplerini bağımsızlık taleplerine çevirmişlerdir. Her iki toplumun da kendi isteklerinden vazgeçmemeleri bölgeyi NATO'nun müdahale etmek zorunda kaldığı bir savaşın içine sürüklemiştir. Savaştan pek çok insan zarar görmüş, bölgedeki pek çok kaynak yok olmuştur. 77 gün boyunca süren NATO operasyonu sonunda Sırp lider Milošević barış antlaşmasını imzalamaya razı olmuştur.

Bu antlaşmanın imzalanmasından Kosova'nın artık sükunete kavuştuğu ve Sırbistan ile Kosova arasında iyi ilişkiler kurulacağı sonucunu çıkartmamak gerekmektedir. Son yaşanan savaş Sırp ve Arnavut halkı arasındaki ilişkiyi tamamen kopartmıştır. Artık Arnavut milliyetçiliği denildiğinde akla gelen ilk kavram Sırp karşıtlığı olmaktadır ve aynı şey Sırp milliyetçiliği için de söz konusudur.

Kosova'nın Sırp'lar için tarihi öneminin yanı sıra, bölge için çok fazla kan dökmüş olmaları da burayı Sırp'lar için vazgeçilmez kılmaktadır. Osmanlı'ya karşı 1389'da başlayan savaş dışında, Balkan savaşı zamanında ve her iki dünya savaşı sırasında, Türklere, Arnavutlara, İtalyanlara, Bulgarlara, Avusturyalılarla ve Almanlara karşı Kosova için önemli savaşlar vermişlerdir. Demokrasi rüzgarlarının estiği ve barışçı ittifakların önem kazandığı yıllarda Karayina ve Bosna gibi kendileri için bu kadar önemli olmayan topraklarda savaşı göze aldıklarına göre Kosova'da bunun birkaç katı mücadele vermeleri tabii gözükmektedir. Ancak Yugoslavya içerisinde altı ile altı buçuk civarında

olan Sırpların kendileriyle 1990 yılından beri hiçbir bağlantısı kalmamış olan iki milyonluk Arnavut nüfusu silah zoruyla hakimiyet altında tutmalarının imkansız olduğu görülmüştür. Buna rağmen Kosova'dan vazgeçmeyen Miloşeviç ülkesini kısa sürede yeni bir felakete sürüklemiştir. Savaş sonunda Sırbistan'ın ekonomisi askeri harcamalarla çökerken ülke 50 yıl öncesine gitmiştir. Yugoslav ekonomistlerin, savaşın ülkeye verdiği zararı 30 milyar ile 60 milyar dolar arasında tahmin ettikleri de kaydedilen haberde, Miloşeviç'in 10 yıllık iktidarından, Bosna savaşından ve yaptırımlardan zaten yeterince zarar gören ekonominin, 1945 yılı seviyelerine indiği de tahmin edilmektedir.

Bölge de barış antlaşması imzalanmasına rağmen Miloşeviç'in Kosova ile ilgilenmekten vazgeçmeyeceğinden ve üç yıllık geçiş dönemi sonunda Kosova'nın geleceğinin kendi istediği şekilde belirlenmesi için direteceği konusunda hemen hemen herkes hemfikirdir. Nitekim Miloşeviç barış antlaşmasından sonra Sırp halkına yönelik yaptığı konuşmasında "Kosova mücadelesinden kendilerinin kazançlı çıktığını çünkü Kosova'nın Yugoslavya sınırları içinde kalmasının sağlandığını" söylemiştir. Oysa Miloşeviç artık Kosova'nın uygulamada ülkesinden tamamen koptuğunu görmezlikten gelmektedir. Kosova Arnavutlarının 1990'da kendi cumhuriyetlerini ilan etmelerinden sonra Miloşeviç'in bu bölgenin Yugoslavya'dan kopmasını önlemek gibi gerekçelerle Kosova'da silahla denetim kurmaya çalışması ve Arnavutları korkutarak bölgeden uzaklaştırmak için kapsamlı bir etnik temizlik politikasına başvurması beklediğinin tersine sonuçlar vermiştir. Bu süreçte Kosova Yugoslavya'dan daha fazla uzaklaştığı gibi sorun artık uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Nitekim artık Miloşeviç'in Kosova'da uluslararası toplumun onaylamadığı bir politikayı uygulaması mümkün görünmemektedir.

Barış antlaşması Kosova ile ilgili pek çok soru ve tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Anlaşmada öngörülen 3 yıllık geçiş dönemi boyunca Kosova'nın Arnavut halkı bağımsız bir devletmiş gibi çalışacaklar, kendi kurumlarını daha güçlü bir şekilde kuracaklar ve kendi kendilerini bu kez uluslararası gücün koruması altında yönetmeye başlayacaklardır. En önemlisi

de Kosova artık Yugoslavya devletinin politikalarını uygulamak zorunda kalmayacaktır. Buna göre Kosovalılar artık Yugoslav ordusuna katılmayacaklar, vergilerini federasyona ödemeyeceklerdir. Kosova Kurtuluş Ordusu Kosova'nın polis gücü olacak ve ileri de önemli bir siyasi parti haline gelebilecektir. Kosova 120 kişilik bir parlamentoya sahip olacak, kendi merkez bankasını kuracaktır. Bağımsız bir yargı sistemine de kavuşacaktır. Tüm bunlar Kosova'nın, adına "geniş özerklik" denilen ancak bölgeyi bir devlet haline getiren tüm kurumları kurma hakkına sahip olacağını göstermektedir. Bu saptamalar üç yıllık geçiş devresinin sonunda bölgenin geleceği ile ilgili yeni sorunların ortaya çıkabileceğini açıkça göstermektedir.

Üç yılın sonunda bölgede yapılması öngörülen referandumun sonucunu kestirmek fazla zor olmamaktadır. Bölgenin % 90'ını oluşturan Arnavutlar üç yıl boyunca kendilerini yönetmenin verdiği rahatlıkla bu kez bağımsızlık isteyecekler ve uygulama da zaten varolan özgürlüklerinin kağıda dökülmesini talep edeceklerdir. Oysa Batılı devletler Kosova'nın Yugoslavya'dan ayrılması fikrine sıcak bakmamaktadır. Bu sebepten de gelecekte bölgeyi yeni sorunlar beklemektedir.

Kosova'nın geleceğini Sırbistan'da ileride kurulabilecek yeni bir hükümetin politikası da etkileyebilecektir. Miloşeviç'in yerini, Batı'nın demokrasi ve hukuk kriterlerini daha planda tutan ve diğer demokratik toplumlarla işbirliğine yönelik bir yönetimin alması Kosova sorununda da olumlu adımların atılmasının sağlayabilecektir. Çünkü Miloşeviç Batı'nın gözünde artık inandırıcılığını tamamen yitirmiştir. Kosova'da yeni krizler ortaya çıkarabilme tehlikesi de her zaman vardır. Hatta uzmanlar Yugoslavya'nın diğer bölgelerinden Sancak ve savaş sırasında ilişkilerinin kopma noktasına geldiği Karadağ için de bir tehdit unsuru durumunda olduğunu kabul etmektedirler. Bu bakımdan da Batı Miloşeviç'e muhalif ve iktidara yakın olan gruplarla ilişki kurarak Sırbistan için yeni bir iktidar arayışına girebilecektir.

Son on yıl içinde Balkanlarda Sırp'ların neden olduğu savaşlar diğer ÷lkelerde Sırp'ların daima aşırı milliyetçi ve barış karşıtı bir ulus olarak anılmasına neden olmaktadır. Ancak sıradan Sırp halkı ile aşırı milliyetçi liderler, özellikle de Miloşeviç arasın da ayırım yapmak gereklidir. Nitekim Gerek Bosna Hersek'te gerek Kosova'da yaşana olayların bu bölgelerin yerlisi olan sıradan Sırp'lara bir yararı olmadığı açıktır. Yok yere yaşanan politik çatışmalar Sırp halka kötü günler ve kayıplar yaşatmıştır. Benzeri şekilde Sırbistan Sırp'ları da yıllarca iktidarın aşırı milliyetçi politikalarından fazlaca etkilenmişlerdir. Nefrete dayalı politikaların sürekli tepeden dayatılması ile demokrasi çağında onların gerçek bir demokratik gelişmeye dair umutları zedelenmiştir. Yeni nesil Sırp gençliği yaşanan bunca kötü olaydan ders alabilir ve daha akılcı, daha demokratik politikalar üreten politikacıları desteklerlerse kendileri için büyük yarar sağlayacaklar ve demokratik Batı toplumları ile entegre olmanın kapılarını açacaklardır.

Yüzyılımızda geçmişin en katı rejimlerinin hakim olduğu ÷lkelerin bile kendilerini demokrasi ölçütlerine göre yetiştirme ve Batı ile bütünleşme yarışına girdiklerini görmekteyiz. Böyle bir ortam da Balkanlar gibi hayati bir coğrafya da kanlı savaşların yaşanması dünya toplumlarını oldukça rahatsız etmektedir. Bu sebepten de uluslararası camia her yaşana olayda bir öncekinden daha fazla ders çıkartıp bu yeni olayın üzerine daha kesin bir tavırla gitmekte ve çağ dışı bir savaşa neden olan bu zihniyeti saf dışı etmektedir.

Sonuç olarak çok uluslu etnik yapının Balkanlardaki milliyetçilik ateşini söndürmeyeceği tahminleri yoğun olarak yapılırken biz 21. Yüzyılda insanların ve toplumların daha fazla demokrasiye ve hukuka bağlılık duygularıyla hareket edecekleri şeklindeki umutlarımızı kaybetmemek durumundayız.

Son on yıl içinde Balkanlarda Sırp'ların neden olduğu savaşlar diğer ülkelerde Sırp'ların daima aşırı milliyetçi ve barış karşıtı bir ulus olarak anılmasına neden olmaktadır. Ancak sıradan Sırp halkı ile aşırı milliyetçi liderler, özellikle de Miloşeviç arasın da ayırım yapmak gereklidir. Nitekim Gerek Bosna Hersek'te gerek Kosova'da yaşana olayların bu bölgelerin yerlisi olan sıradan Sırp'lara bir yararı olmadığı açıktır. Yok yere yaşanan politik çatışmalar Sırp halka kötü günler ve kayıplar yaşatmıştır. Benzeri şekilde Sırbistan Sırp'ları da yıllarca iktidarın aşırı milliyetçi politikalarından fazlaca etkilenmişlerdir. Nefrete dayalı politikaların sürekli tepeden dayatılması ile demokrasi çağında onların gerçek bir demokratik gelişmeye dair umutları zedelenmiştir. Yeni nesil Sırp gençliği yaşanan bunca kötü olaydan ders alabilir ve daha akılcı, daha demokratik politikalar üreten politikacıları desteklerse kendileri için büyük yarar sağlayacaklar ve demokratik Batı toplumları ile entegre olmanın kapılarını açacaklardır.

Yüzyılımızda geçmişin en katı rejimlerinin hakim olduğu ülkelerin bile kendilerini demokrasi ölçütlerine göre yetiştirme ve Batı ile bütünleşme yarışına girdiklerini görmekteyiz. Böyle bir ortam da Balkanlar gibi hayati bir coğrafya da kanlı savaşların yaşanması dünya toplumlarını oldukça rahatsız etmektedir. Bu sebepten de uluslararası camia her yaşana olayda bir öncekinden daha fazla ders çıkartıp bu yeni olayın üzerine daha kesin bir tavırla gitmekte ve çağ dışı bir savaşa neden olan bu zihniyeti saf dışı etmektedir.

Sonuç olarak çok uluslu etnik yapının Balkanlardaki milliyetçilik ateşini söndürmeyeceği tahminleri yoğun olarak yapılırken biz 21. Yüzyılda insanların ve toplumların daha fazla demokrasiye ve hukuka bağlılık duygularıyla hareket edecekleri şeklindeki umutlarımızı kaybetmemek durumundayız.

## KAYNAKÇA

AKŞİN, Sina ve FIRAT Melek. "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar (1919-1939)", Balkanlar, İstanbul, OBİV Yayınları, 1993.

ARMAOĞLU, Fahir. 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi,(1914-1980), I, Ankara, İş Bankası Yayınları,1992.

....., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,(1980-1990), II, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1992.

BABUNA, Aydın. "Kosova Sorunu Üzerine", Dış Politika, VIII,1-2, 1997.

BAJRAMI Hakif : "The Yugoslav-Turkish Convention of 1938 on The Deportation of Albanians" The Truth On Kosova, Encyclopedia Publishing House: Tirana :The Academy of Science of the Republic of Albania, Institute of History, 1993.

Balkanlar, OBİV Vakfı Yayını, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1993.

BANAC, Ivo. "Sırbistan'da Milliyetçilik", Çev. Gencer ÖZCAN, Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar, Der. Kemali SAYBAŞILI ve Gencer ÖZCAN, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1997.

Barışa Çağrı, Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu, Çev. Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul,1998.

BARRY, Jhon, NORDLAND Rod ve Russel WATSON. "Time to Shoot or Shut Up" Newsweek, CXXXII, 15 (12 Ekim 1998).

BORA, Tanıl. Milliyetçiliğin Provokasyonu, Yugoslavya, İstanbul, Birikim Yayınları,1995.

....., Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası, Bosna Hersek, İstanbul: Birikim Yayınları, 1999.

CAPLAN Richard: "International Diplomacy and the Crisis in Kosova",  
International Affairs, LXXIV, 4 (October 1998).

CASTELLAN, George. Balkanların Tarihi, Çev. Ayşegül Yarman-  
Başbuğu, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1995.

CVIIC, Christopher. Remarking the Balkans, The Royal Institute of  
International Affairs, Council on Foreign Relations Press, New York,  
1991.

Constitutional System of Yugoslavia, Belgrad, Jugoslovenska Stvarnost  
Newspaper and Publishing House, 1980.

Cumhuriyet Gazetesi, 3, 13 Haziran, 27 Ağustos 1998, 14 Nisan 1999.

GÖKTAŞ, Oktay. Balkanların Anahtar Ülkesi Arnavutluk, (Yayımlanmamış  
Yüksek Lisans Tezi), Gazi Ü. SBE, Ankara, 1995.

GÜRKAN, İhsan. "İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değın Balkanlar  
(1945-1989)", Balkanlar, İstanbul: OBİV Yayınları, 1993

HADRİ, Ali. "The Position and Condition of Kosova In the Kingdom of  
Yugoslavia (1918-1941)" The Truth On Kosova, Encyclopedia  
Publishing House: Tırana :The Academy of Science of the Republic of  
Albania, Institute of History, 1993.

HASANİ, Enver. "Politik ve Hukuki Açıdan Kosova Krizi", Avrasya Dosyası,  
IV, 1-2, (İlkbahar-Yaz 1998).

HEDGES, Chris. "Kosovo's Next Masters ?", Foreign Affairs, LXXXVIII, 3  
(May-June 1999), 26-28.

<http://www.mfa.gov.tr/grupb/bb1/archives/1999/6>.

<http://www.trt.net.tr/dosya/Kosova.htm>.

IŞIKLI, Alpaslan. Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi,  
Ankara: AÜ SBF Yayınları, 1980.

JELAVICH, Barbara. History of Balkans, II, Cambridge University Press,  
Cambridge, 1987.



- JUKA, Safete Sophie. Kosova: The Albanians in Yugoslavia in Light of Historical Documents, New York, N.Y: Waldon Press, 1984
- KARATAY, Osman. Kosova. Kanlı Ova, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998.
- KILIÇ Ebru, " Gerillanın Kabuk Değişimi ", Radikal, (28 Haziran 1999)
- Kosova Sorunu, Kosova Milli Raporu Haz. Kamil BİTİŞ, Türk- Arnavut Kardeşliği, Kültür ve Dayanışma Derneği, 1995.
- KULİN, Ayşe. Sevda linka, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.
- KUT, Şule. "Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü", Foreign Policy, (Güz, 1998).
- MALCOLM, Noel. Kosova, Balkanları Anlamak İçin, Çev. Özden Arıkan, İstanbul, Sabah Yayınları, 1999.
- MARKOVIĆ, Brana. Yugoslav Crisis and The World, Chronology of Events, Belgrad, Institution of International Politics ana Economics, 1996.
- Milliyet Gazetesi, 8,9 Haziran, 7 Ağustos 1998, 8,13,14 Haziran 1999
- MOORE, Patrick. "The Albanian Question in the Former Yugoslavia"  
RFE/RL Research Report, no.14, (April, 3, 1992).
- New Europe\_no. 304, (22-28 March 1999).
- Newsweek, CXXXII, 15,(October 12,1998),
- POULTON, Hugh. Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler, Çev. Yavuz ALAGON, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1993.
- RAMET, Sabrina P. Nationalism and Federalism in Yugoslavia, (1962-91), Indiana University Press, 1992.
- Review of International Affairs, L, 1076 Belgrade, January 15, 1999.
- Sabah Gazetesi, 19 Ekim 1998,
- SAİT, Burhan. "Kosova'ya Dönüşün Hikayesi", Vardar, (24 Nisan 1999).
- Sancak ve Kosova Raporu, Bosna, Kosova, Sancak Dayanışma Grubu, İstanbul, 1993.

SANDER, Oral. Siyasi Tarih, II, Ankara, İmge Yayınevi, 1996.

SARINAY, Yusuf. "Geçmişten Günümüze Kosova", KÖK Araştırmaları, I, 1  
(Bahar, 1999)

SCHMİDT Fabian: "Kosovo: The Time Bomb That Has Not Gone Off",  
RFE/RL Research Report, 2, no.39, (October 1,1993).

TAŞDEMİR, Fatma. Yeni Dünya Düzeninde Selfdeterminasyon,  
(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), GÜ. SBE., Ankara, 1998

TEKİN, Arslan. Balkan Volkanı, İstanbul, Ötüken Yayınları,1993.

The Economist , "The Impossible Future of Kosova", (October 24,1992).

The Truth On Kosova, Encyclopedia Publishing House, Tirana, 1993

TILIÇ, L. Doğan Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal KOSOVA, Ankara, Ümit  
Yayıncılık, 1999.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi (1912-1913), III / 1, Ankara, Genel  
Kurmay Basımevi, 1993.

Türkiye - Arnavutluk İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını, Harp Akademileri  
Komutanlığı, İstanbul, 1995.

UZGEL, İlhan. "Sosyalizmden Ulusçuluğa; Yugoslavya'da Ulusçuluğun  
Yeniden Canlanması", AÜ SBFD, XLVII, 1-2, (Ocak-Haziran 1992),  
(Prof. Dr. Gündüz Ökçün'e Armağan)

....., "Yugoslavya'da İç Savaş", MBD, XVI, 141, (Mart, 1992).

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, 1, Ankara, FTK Yayını, 1998.

ÜNAL, Hasan. " Balkanlarda Arnavut Meselesi ve Türkiye", Avrasya Dosyası,  
IV, 1-2, (İlkbahar-Yaz 1998).

....., " Kosova Faciası ", Zaman, (4 Eylül 1998).

....., "Dış Politikada Geniş Ufuklar" Zaman, (6 Şubat 1999).

Vardar Gazetesi, (Makedonya), 17 Nisan 1999.

Yeni Yüzyıl, 18 Ağustos 1998

YERASİMOS, Stefanos. Milliyetler ve Sınırlar, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.

Yugoslavia: Crisis in Kosovo, A Report from Helsinki Watch and the International Helsinki Federation for Human Rights, U.S Helsinki Watch Committee, 1990,

Zaman Gazetesi, 8 Kasım 1998



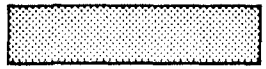
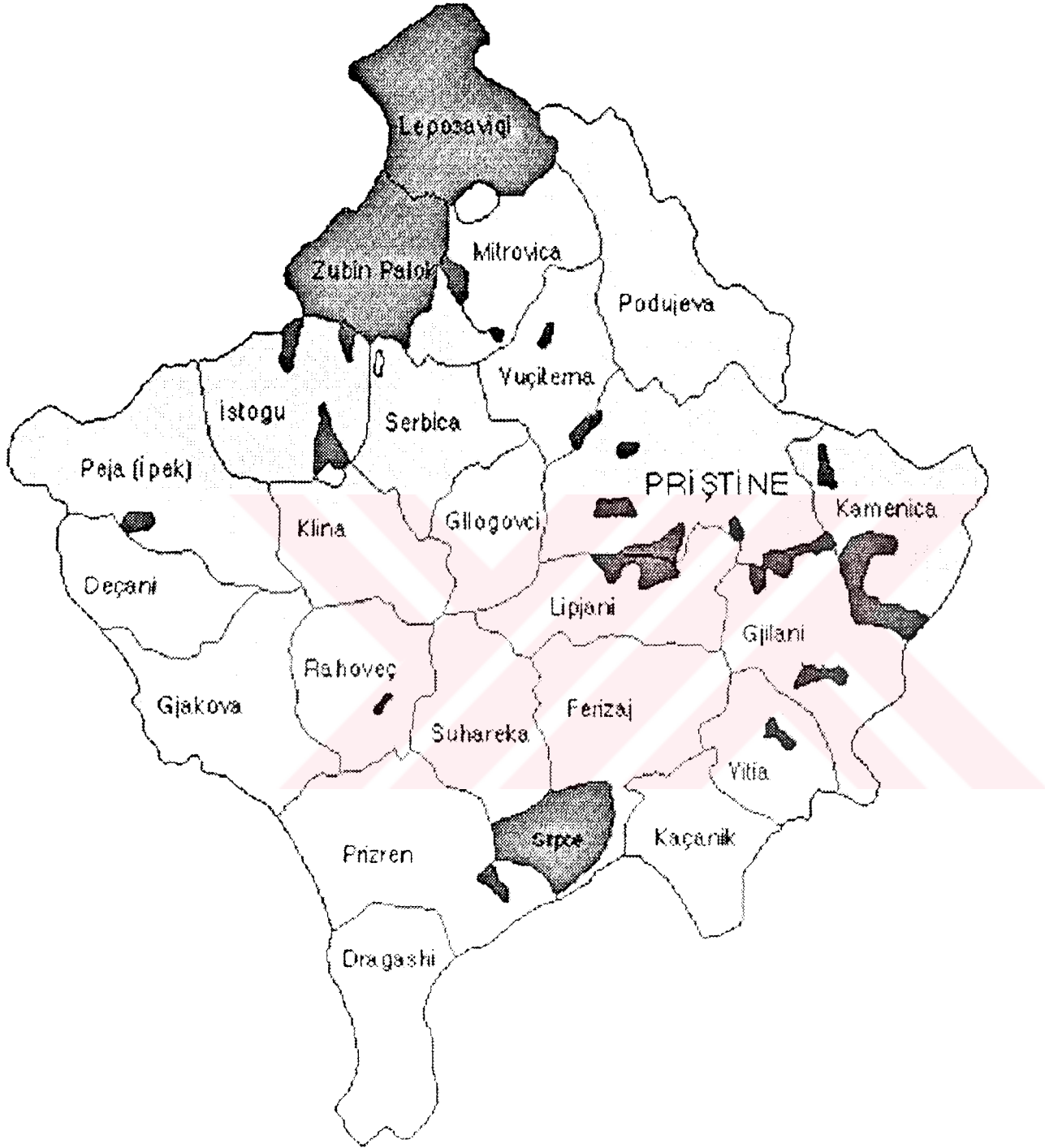


**EKLER**

Ek 1. Harita: "Yugoslavya 1945 –1991 "



**EK 2.** Harita: "Kosova'da Arnavutların ve Sırpaların Yaşadığı Yerler"



ARNAVUT NÜFUSUN YAŞADIĞI YERLER



SIRP NÜFUSUN YAŞADIĞI YERLER

## ÖZET

Bu çalışmada son yüzyılda Balkanlarda en son yaşanan savaşın merkezi olan Kosova bölgesindeki gelişmeler tarihi süreç içerisinde ele alınmıştır.

Slav ulusunun Balkanlara gelişi, Kosova'daki Osmanlı ve diğer ulusların hakimiyeti ve Sırpların Balkan Savaşları ile bölgeye hakim olmaları Giriş kısmında özet olarak verilmiştir. Çalışmanın tamamı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde Yugoslavya Krallığı ve Yugoslavya Federasyonu Döneminde Kosova Sorunu anlatılmıştır. İkinci bölümde Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Kosova'nın durumu ve bölgedeki milliyetçi akımlarla tansiyonun yükselmesi incelenmiştir. Son bölümde ise ağırlıklı olarak güncel Kosova Krizinde yaşanan gelişmeler, NATO müdahalesi ve barış antlaşmasına yer verilmiştir. Ayrıca Batılı devletlerin ve bölge devletlerin Kosova konusundaki tutumları ve Türkiye Kosova ilişkileri de bu bölümde anlatılmıştır.

Çalışma hazırlanırken geniş bir kaynak taraması yapılmış, kütüphanelerin yanı sıra yazılı ve sözlü basından ve internet sayfalarından faydalanılmıştır

## ABSTRACT

In this study, in the last century, events in Kosova region which is the center of last conflict continuing in Balkans has mentioned within the historical period.

Slav nations come to the Balkans, the authority of Ottoman Empire and other nations on Kosova have been summarized in the entrance part.

The study is consist of three parts. Kosova problem in the period of Yugoslav Kingdom and Yugoslavia Federation have been studied in the first part. In the second part, situation of Kosova in the dissolution of Yugoslavia and arising tension resulted from nationalist movement have been examined. Finally, the last events in the Kosova crisis, NATO operation to Yugoslavia (Serbia and Montenegro) and the last peace agreement in the region have been mentioned in the last part of the study. Besides, the attitude of the Western and regional countries, and Turkey-Kosova relations have also been issued in this part.

While this study preparing, it was searched many sources. In addition to libraries, writing and speaking media and interned pages have been used.